

Tone Fløtten,
Inger Lise Skog Hansen,
Gunhild Astrid Frisell og Mads Thau

Mathjelp på dugnad

En undersøkelse av det norske
matutdelingstilbudet

Tone Fløtten, Inger Lise Skog Hansen, Gunhild Astrid Frisell og Mads Thau

Mathjelp på dugnad

En undersøkelse av det norske matutdelingstilbudet

Fafo-rapport 2023:29

Fafo-rapport 2023:29

© Fafo 2023

ISBN 978-82-324-0705-7

ISSN 2387-6859

Omslagsfoto © Fafo, Gunhild Astrid Frisell

Matutdeling fra Fattighuset i Oslo

Innhold

Forord	5
Sammendrag	7
1 Innledning	10
1.1 Bakgrunn	10
1.2 Nærmere om problemstillingene	12
1.3 Gangen i rapporten	13
2 Metode	14
2.1 Oversikt over matutdelingene	14
2.2 Spørreundersøkelsen til matutdelingene	15
2.3 Kartlegging av mottakere av mathjelp	17
2.4 Casestudier.....	19
2.5 Det kvalitative datamaterialet	19
2.6 Et godt datatilfang	20
3 Et mangfoldig matutdelingstilbud	21
3.1 Matutdeling – hva er det?.....	21
3.2 Mange matutdelere over hele landet	21
3.3 Hvor ofte deles det ut matposer?	24
3.4 Varierte metoder for å dele ut mat	25
3.5 Tidspunkt for utdeling	25
3.6 De fleste matutdelingene er åpne for alle	26
3.7 Matutdelingenes målgrupper	27
3.8 Store variasjoner i matutdelingenes omfang.....	29
3.9 Oppsummering	31
4 Endring i etterspørselen etter mathjelp	32
4.1 Økning i utlevering av matposer.....	32
4.2 Økt behov for mathjelp over tid.....	33
4.3 Ikke alle får hjelpen de trenger	34
4.4 Lokale forhold som påvirker etterspørsel etter mat.....	35
4.5 Er det andre som henter matposer nå enn før?	35
4.6 Oppsummering	36
5 Tilgang på mat og innhold i posene	38
5.1 Hvordan skaffes maten?	38
5.2 Variert innhold i matposene	39
5.3 Oppsummering	41
6 Matutdeling som del av et større hjelpearbeid	43
6.1 Matservering til vanskeligstilte	43
6.2 Når matutdelingene tar all kapasitet	46

6.3 Oppsummering	47
7 Mathjelp på dugnad	48
7.1 Et tilbud basert på frivillighet	48
7.2 Mye samarbeid i lokalsamfunnene.....	50
7.3 Oppsummering	55
8 Hvem oppsøker matutdelingene?	56
8.1 Demografiske kjennetegn til matmottakerne.....	56
8.2 Mange med barn	58
8.3 Arbeidstilknytning.....	59
8.4 Mange med tidligere arbeidserfaring	61
8.5 De fleste er stønadsmottakere	63
8.6 Mange leietakere	64
8.7 Mange nye matmottakere.....	66
8.8 Oppsummering	68
9 Betydningen av mathjelp	69
9.1 Hva betyr matposene for den enkeltes situasjon?.....	69
9.2 Det er krevende å ha dårlig råd.....	71
9.3 Hvordan oppleves det å oppsøke matutdeling?	72
9.4 Hvorfor ikke NAV, eller hvorfor NAV og matkø?.....	73
9.5 NAV og kommunenes perspektiver	76
9.6 Oppsummering	79
10 Hva er matkøene et uttrykk for?	81
10.1 Nyfattigdom eller synliggjøring av den norske inntektsfattigdommen?	81
10.2 Frivilliges rolle i velferdsstaten	83
10.3 Velferdsstatlige utfordringer.....	84
Litteratur	87
Vedlegg 1 Casebeskrivelser	91
Vedlegg 2 Informantoversikt mottakere	100
Vedlegg 3 Manuell kartlegging	102
Vedlegg 4 Spørreskjema til matutdelingene	103
Vedlegg 5 Digitalt kartleggings skjema til matmottakere	113
Vedlegg 6 Manuelt kartleggings skjema til matmottakere	114

Forord

I denne rapporten presenteres resultatene fra en landsomfattende undersøkelse av det norske matutdelingstilbudet. Prosjektet er gjennomført på oppdrag fra Arbeids- og velferdsdirektoratet.

I løpet av 2022 ble økningen i etterspørselen etter mathjelp satt på dagsorden i norske medier. Fra de som deler ut mat fikk vi høre at mange flere oppsøker deres tilbud. Mottakere av mathjelp stod fram og fortalte at det å hente matposer kan være helt nødvendig for å få endene til å møtes. Fafo har tidligere studert tre av Frelsesarmeenes matutdelinger, men gjennom dette prosjektet fikk vi mulighet til å gjøre en bredere undersøkelse. Vi har innhentet informasjon fra nær 200 matutdelinger gjennom en spørreundersøkelse, og vi har kartlagt nær 1000 matmottakere. Vi har også gjennomført flere titalls intervjuer med matutdelere og matmottakere ved åtte matstasjoner. Prosjektet er gjennomført i perioden april til september 2023.

Flere forskere har vært involvert i arbeidet. Fra Institutt for samfunnsforskning har Mads Thau vært en del av forskerteamet. Thau har bidratt i utviklingen av spørreskjemaet til organisasjonene som driver matutdeling, og med analyser av resultatene fra denne spørreundersøkelsen. Terje Olsen og Guri Tyldum fra Fafo har bidratt i casestudien. Terje Olsen har gjennomført intervjuer med frivillige, ansatte og matmottakere på flere matutdelinger. Guri Tyldum har gjennomført intervjuer, på russisk, med ukrainske matmottakere ved to matutdelinger. Gunhild Astrid Frisell, Inger Lise Skog Hansen og Tone Fløtten fra Fafo har vært involvert i alle deler av studien. Frisell har bidratt i utformingen av spørre- og kartleggingsskjemaene, og hun har vært med i casestudien. Hansen har hatt hovedansvaret for casestudien. Fløtten har hatt hovedansvaret for analysen av kartleggingen av matmottakere. Frisell, Thau, Hansen og Fløtten har alle vært involvert i utarbeidelsen av rapporten, men Fløtten og Hansen har hatt et overordnet ansvar for rapportinnholdet.

Det er mange som fortjener en takk. En stor takk til Matsentralen Norge, som ga oss oversikt over alle som henter mat hos dem. Dette var til stor hjelp i arbeidet med å etablere et bruttoutvalg til spørreundersøkelsen. Vi vil takke ansatte og frivillige ved de matutdelingene vi har vært i kontakt med. Takk til alle som har besvart spørreundersøkelsen, og for hjelp med å tilrettelegge for registrering av mathjelpmottakere. En ekstra takk til de som har deltatt i casestudien. Dere har tatt imot oss med åpenhet og interesse, vist oss hvordan dere jobber, og velvillig stilt opp til intervju.

Så er vi alle gjestene på matutdelingene en stor takk skyldig. Takk til alle som svarte på spørsmål i registreringsskjemaet og til alle som sa ja til å bli intervjuet. Dere har bidratt til å skape større forståelse for hva som er årsakene til at matutdelingene er et viktig bidrag i manges liv, og hvordan det å hente mat oppleves.

Prosjektet har hatt en ivrig og engasjert referansegruppe. Takk til Elin Herikstad (Frelsesarmeen), Ine Lindberg (Kirkens Bymisjon i Moss), Per Christian Rålm (Matsentralen Norge), Liv Solveig Korsvik (Arbeids- og inkluderingsdepartementet), Jan Markus Lund og Tormod Moland (Arbeids- og velferdsdirektoratet). I tillegg til medlemmene i referansegruppen har Kari Fyhn og Una Cecilie Aagesen fra Røde Kors, Stian Slotterøy Johnsen fra Frivillighet Norge, og Jan Erik Grundtjernlien fra Arbeids-

og velferdsdirektoratet, deltatt i en utvidet referansegruppe med dialog om foreløpige resultater fra prosjektet.

Takk også til Helle Sundby, Jan-Markus Lund, Tormod Moland og Anne-Cathrine Grambo i Arbeids- og velferdsdirektoratet for kunnskapsrike innspill til et tidligere rapportutkast.

Hanne Cecilie Kavli har vært prosjektets kvalitetssikrer. Vi takker henne for grundige og gode tilbakemeldinger. Takk også til Terje Olsen for mange nyttige innspill og kommentarer underveis i arbeidet.

Og sist, men ikke minst, takk til Bente Bakken som har korrekturlest for oss, og til Jon Lahlum som har omgjort manuset til rapport.

Tross alle gode bidrag, forfatterne står alene ansvarlig for innholdet i rapporten, inkludert eventuelle feil og mangler.

Oslo, 2/11 2023

Tone Fløtten og Inger Lise Skog Hansen

Sammendrag

I denne rapporten presenteres resultatene fra en undersøkelse av det norske matutdelingstilbudet. I rapporten belyser vi følgende spørsmål:

- Hvor mange og hvilke aktører deler ut mat?
- Hvordan er matutdelingene organisert og innrettet, og i hvilken grad inngår matutdelingen i et større hjelpetilbud?
- Hva kjennetegner de som benytter seg av matutdelingstilbudet, og hvordan har etterspørselen etter mathjelp endret seg de siste årene?
- Hva er årsakene til at folk henter mat, og hvorfor er det noen som eventuelt ikke oppsøker NAV for å få dekket sine grunnleggende behov?
- Hva kjennetegner samarbeidet mellom aktørene som deler ut mat, og hvordan er samspillet mellom det offentlige tjenesteapparatet og matutdelingene?

Det finnes flere former for mathjelp til vanskeligstilte. Denne undersøkelsen er avgrenset til mathjelp i form av regelmessig utdeling av matvarer. Servering av ferdige måltider er en type mathjelp som ikke omfattes av denne rapporten.

Undersøkelsesopplegget er tredelt: En digital spørreundersøkelse til alle matutdelinger, en kartlegging av de som benytter seg av matutdelingene, og en casestudie av matutdelinger i åtte kommuner. Dataene er innhentet i perioden mai–august 2023.

Spørreundersøkelsen ble sendt på e-post til 490 aktører som deler ut mat. 58 prosent svarte. I rapporten presenteres svar fra de 199 aktørene i undersøkelsen som deler ut mat regelmessig.

22 matutdelinger bidro i en manuell kartlegging av sine mottakere. 971 mottakere fylte ut registreringsskjemaet. Dette er ingen full kartlegging av alle som henter mat, men gir et innblikk i situasjonen for et utvalg av alle som oppsøker matutdelingene.

I casekommunene har vi gjennomført feltarbeid på matutdelinger, intervjuet de som jobber på utdelingene (ansatte og frivillige), og noen av de som henter mat. Vi har også gjennomført intervjuer med ansatte i kommunen og NAV.

Matutdelingstilbudet

Det er flere hundre matutdelinger i Norge. Utdelingene er lokalisert i hele landet, men det er flest i de store byene. Aktørene som er involvert, spenner fra store, ideelle landsdekkende organisasjoner, til lokale tiltak og initiativer. Det er matutdeling i regi av kirker og frivillighetssentraler. Mange brukerorganisasjoner har matutdeling for sine brukere. Det er fotballstiftelser som har matutdeling, ofte knyttet til gatelagene. Dessuten har noen få offentlige aktører matutdeling for sine brukere.

Om lag halvparten av utdelingene praktiserer en form for kriterier for å kunne hente mat.

Undersøkelsen gir ikke grunnlag for å fastslå hvor mange som benytter det norske matutdelingstilbudet. Ut fra rapporteringene fra matutdelingene i undersøkelsen, var det på én utdelingsdag i mai 2023 14 000 personer som hentet mat. Den største utdelingen delte ut mat til 650 personer denne dagen, den minste kun til to.

Økt etterspørsel etter mathjelp

De fleste matutdelingene merker et økende behov for mathjelp. To tredeler har registrert økt etterspørsel etter mathjelp siste halvår, og enda flere har sett en økning siden før pandemien.

De som deler ut mat, setter den økte etterspørselen i sammenheng med inflasjon og økte kostnader. Halvparten av matutdelingene i spørreundersøkelsen oppgir at mottak av mange flyktninger i kommunen har påvirket behovet for mathjelp.

Mer enn halvparten av matutdelingene har registrert en endring i hvem som henter mat de siste årene. Det blir ofte framhevet at det er flere barnefamilier enn før, og at det er flere flyktninger, fra Ukraina og andre land. Økningen i etterspørsel medfører at matutdelingene strever med å imøtekomme behovet for mathjelp.

Matposene

Matsentralen er en stor aktør for omfordeling av overskuddsmat. De fleste utdelingene i undersøkelsen henter mat derfra, men det mest vanlige er at utdelingene får mat fra flere steder.

Innholdet i matposene som deles ut må ses i sammenheng med tilgangen på mat, og ikke minst hvilke typer matvarer som redistribueres fra matbransjens overskuddslager. Matutdelingene har som regel bedre tilgang til usunne matvarer enn til ernæringsmessig sunn hverdagsmat. Infrastruktur for oppbevaring og behandling av mat gir større mulighet for å tilby et bredere spekter av sunne matvarer. Ikke alle matutdelinger har tilgang til slik infrastruktur.

Mathjelp som del av de frivilliges hjelpetilbud

De som driver med matutdeling, kan ofte bidra med andre former for hjelp i tillegg.

Det varierer hvor mye matmottakerne benytter seg av øvrige hjelpetilbud og aktiviteter. En stor andel henter bare mat, men for andre inngår matutdelingen i et større aktivitetstilbud.

Økt etterspørsel etter mathjelp ser ut til å medføre et større tilbud av rene matutdelinger.

Mathjelp på dugnad

Det norske matutdelingstilbudet er i all hovedsak drevet av frivillig innsats. Langt flere frivillige enn ansatte er engasjert i dette tilbudet.

På de største matutdelingene er flere titalls ansatte og/eller frivillige engasjert på en typisk matutdeling, mens de minste er drevet av en eller to ildsjeler.

De fleste som deler ut mat, har samarbeid med andre aktører i lokalsamfunnet. Økt etterspørsel etter mathjelp, kombinert med begrenset tilgang til overskuddsmat, er en driver for samarbeid og koordinering.

Flere matutdelinger har mye kontakt med kommunen. Innretningen på samarbeidet mellom matutdelene og de kommunale tjenestene kan indikere at begge parter ser matutdelingen som et supplement til det kommunale tjenestetilbudet.

Hvem oppsøker matutdelingene?

Det er mange som er nye på matutdelingene. Halvparten har hentet mat for første gang i løpet av første halvår 2023, mens en av fem har mer enn to års erfaring med det. Det er mange nye mottakere fra Ukraina, men også mange med norsk bakgrunn

hentet mat for første gang i år eller i fjor. Det er verdt å merke seg at drøyt halvparten av matmottakerne bor sammen med barn.

Vi kan ikke vurdere representativiteten til de som har deltatt i kartleggingen, men særtrekkene i gruppen stemmer godt overens med grupper med stor fattigdomsrisiko.

- Det er en stor overvekt av personer som ikke er i arbeid.
- Tre av fire har ikke-norsk bakgrunn. 40 prosent av de registrerte har bakgrunn fra Ukraina.
- To av tre mottar en offentlig inntektssikringsordning.
- Halvparten er enslige, og 14 prosent er eneforsørgere.
- To av tre leier bolig, og 15 prosent har ikke et eget sted å bo.

Selv om de fleste som henter mat ikke er i jobb, er det 14 prosent som er i arbeid på kartleggingstidspunktet, og tre av ti har vært i arbeid i løpet av de siste fem årene.

Betydningen av mathjelp

De som henter matposer, opplever ulik grad av matusikkerhet. Noen har ikke nok å spise, noen har ikke råd til et ernæringsmessig forsvarlig kosthold, og noen må spare inn på matbudsjettet for å frigjøre penger til andre ting.

Det er flere årsaker til at ikke alle som henter mat også ber om (mer) hjelp fra NAV. Noen ønsker å klare seg selv på den inntekten eller ytelsen de mottar. Noen har sparepenger for krisesituasjoner eller verdier som de er redd for å bli bedt om å benytte før de får hjelp. Noen ønsker ikke å bli registrert i hjelpesystemet eller å måtte dokumentere egen økonomi. Noen har bedt om hjelp tidligere og fått vite at de ikke kvalifiserer til å motta økonomisk bistand.

Mange mottar ulike stønader og tilbud fra NAV, og matutdelingene er et supplement til dette. I matkøene er det antakelig personer som ikke kvalifiserer til (mer) økonomisk bistand, slik reglene for velferdsstatens ordninger og ytelser er innrettet. Vi kan likevel ikke se bort fra at noen av de som henter mat kan ha urealiserte rettigheter i NAV, og at terskelen for å be om hjelp oppleves som for høy.

Hva er matkøene et uttrykk for?

Selv om vi ikke kan generalisere fra denne studien til alle som står i matkø, er det ikke tvil om at matkøene synliggjør den norske fattigdommen. Mange av mathjelpmottakerne som er kartlagt, deler særtrekkene til grupper med stor fattigdomsrisiko. Når det blir registrert både folk i jobb og par med barn blant matposemottakerne, er det grunn til å være oppmerksom på om det er i ferd med å vokse fram en ny type fattigdom. I beste fall snur utviklingen, når inflasjonen går ned, presset i boligmarkedet reduseres og flyktningstrømmen avtar. Men det kan også være en mer gjenstridig situasjon.

Avslutningsvis i rapporten framhever vi to utfordringer for velferdsstaten som blir tydeliggjort i studien: Den ene er faren for at matkøene svekker tilliten til den offentlige velferdspolitikken, ikke bare blant vanskeligstilte, men også i den øvrige befolkningen. Den andre er at en del mottakere av offentlige ytelser lever med svært lave inntekter over lang tid, og en del av dem i vedvarende fattigdom. Det er særlig alvorlig at barn vokser opp i familier som er avhengig av å hente mat for å få husholdningsbudsjettet til å gå rundt.

1 Innledning

De siste årene har både antallet matstasjoner, og antallet personer som bruker dette tilbudet, økt over hele Europa (Hermans mfl., 2023; Riches, 2018). Veksten i behovet for mathjelp forklares blant annet med økonomiske kriser, innstramminger i velferdsordninger og koronapandemien (Brennan-Tovey, 2022). Utbredelsen av matutdeling varierer mellom velferdsstater og med omfang og innretning av det offentlige sosiale sikkerhetsnettet (Lambie-Mumford & Silvasti, 2020). Selv om den norske velferdsstaten ofte framheves som en av de mest sjenerøse i verden, har flere frivillige organisasjoner hatt matutdeling for vanskeligstilte som en del av sitt tilbud i årevis. Noen år tilbake var dette tilbudet relativt beskjedent (Gautun mfl., 2005; Nuland, 2007), men nå er både antallet aktører som tilbyr mathjelp og antall personer som mottar slik hjelp, omfattende. De som deler ut mat, har dessuten meldt om at folk i jobb som tidligere ikke hadde hatt behov for slik hjelp, nå henter matposer.

Økningen i behovet for mathjelp forklares gjerne med dyrtiden og de mange ukrainske flyktningene som har kommet til Norge. Det er imidlertid behov for mer kunnskap om hva veksten i behovet kan skyldes. I denne rapporten presenteres resultatene fra en undersøkelse av det norske matutdelingstilbudet. Hensikten med forskningsprosjektet har vært å framskaffe en bred oversikt over det norske matutdelingstilbudet. I rapporten drøfter vi følgende spørsmål:

- Hvor mange og hvilke aktører deler ut mat?
- Hvordan er matutdelingene organisert og innrettet, og i hvilken grad inngår matutdelingen i et større hjelpetilbud?
- Hva kjennetegner de som benytter seg av matutdelingstilbudet, og hvordan har etterspørselen etter mathjelp endret seg de siste årene?
- Hva er årsakene til at folk henter mat, og hvorfor er det noen som eventuelt ikke oppsøker NAV for å få dekket sine grunnleggende behov?
- Hva kjennetegner samarbeidet mellom aktørene som deler ut mat, og hvordan er samspillet mellom det offentlige tjenesteapparatet og matutdelingene?

De som deler ut mat, benytter forskjellige betegnelser på de som mottar mathjelp. I rapporten veksler vi mellom begrepene gjester, matmottakere og mottakere av mathjelp for å beskrive de som mottar matposer.

Undersøkelsen er avgrenset til mathjelp i form av regelmessig utdeling av matvarer. Servering av ferdige måltider er ikke en type mathjelp som omfattes.

1.1 Bakgrunn

Siden våren 2022 har det vært stor offentlig oppmerksomhet om at det er stadig flere som har behov for mathjelp. De som deler ut mat, har rapportert om flere mottakere. De åtte norske matsentralene, som formidler overskuddsmat til de som deler ut mat til vanskeligstilte, delte ut 34 prosent mer mat i 2022 enn i 2021 (Olsen & Samuelsen, 2023).

Økningen fortsetter i 2023. Flere matutdelinger, også av dem vi har vært i kontakt med, forteller at det er enda større pågang i 2023 enn det var i 2022 (Sirdalmedia,

u.å.). Frelsesarmeen rapporterer for eksempel om en dobling av antall husstander som mottar mathjelp fra juni 2022 til juni 2023 (Evensen & Lærum, 2023).

Poppe og Kempsons undersøkelser om konsekvensene av dyrtid for norske husholdninger viser at andelen husholdninger som sier at de har besøkt en matstasjon i løpet av de siste seks månedene, har økt fra to prosent i juni/august 2022 til fire prosent i mars 2023, og så tilbake til tre prosent i august 2023 (Poppe & Kempson 2023a, 2023b). Blant dem med lavest økonomisk trygghet, har 84 prosent kuttet strømforbruket for å ha råd til mat, og 17 prosent i denne gruppen har vært på en matstasjon (Poppe & Kempson, 2023b). Totalt beregner Poppe og Kempson at om lag 102 000 hushold har skaffet mat fra en matstasjon én eller flere ganger fra oktober 2022 til mars 2023 (Poppe & Kempson, 2023a), mens andelen har sunket noe det påfølgende halvåret (Poppe & Kempson, 2023b). Det har altså blitt flere som oppsøker matstasjoner de siste par årene.

Matutdeling som fenomen kan kobles til flere velferdsstatlige diskusjoner, som velferdsstatens rolle og ansvar, stønadsnivåer og forholdet mellom inntektssikring og arbeidsinsentiver, og forholdet mellom offentlig og frivillig sektor og frivillighets rolle i velferdssamfunnet.

I den norske velferdsstaten har det offentlige ansvar for å bidra til gode levekår i befolkningen og sikre borgernes grunnleggende økonomiske og sosiale sikkerhet (folketrygdloven, § 1-1; sosialtjenesteloven, § 1). Sosialtjenesteloven definerer et økonomisk sikkerhetsnett i form av økonomisk støtte for de som ikke kan sørge for eget livsopphold gjennom arbeid eller rett til andre inntektssikringsordninger (jfr. sosialtjenesteloven, § 18). Loven presiserer at økonomisk stønad til livsopphold bør ha som mål å gjøre mottakeren selvhjulp.

Siden 1990-tallet har arbeidslinja vært førende for norsk sosialpolitikk. Stønader og tjenester skal innrettes på en slik måte at de støtter opp under målet om arbeid til alle (Stjernø & Øverbye, 2012). Dette innebærer at det legges vekt på at nivået på offentlige ytelser ikke må være høyere enn at det alltid skal lønne seg å jobbe. Det betyr at myndighetene i utmåling av nivået på de offentlige ytelsene må balansere hensynet til inntektssikring på den ene siden og arbeidsinsentivene på den andre.

Frivilligheten har spilt en stor rolle i utviklingen av det norske velferdssamfunnet. Flere av de offentlige tilbudene og tjenestene vi har i dag er initiert av frivilligheten, det gjelder for eksempel deler av eldreomsorgen og helsestasjonene for barn (Seip, 1994). Frivilligheten har drevet sosial innovasjon innenfor mange områder (Hansen mfl., 2013). Frivilligheten kan ofte fange opp sosiale behov tidlig, og utvikle måter å møte disse på. Ideelle og frivillige aktører har mange tilbud til vanskeligstilte i norske lokalsamfunn, og myndighetene vurderer frivillige som viktige bidragsytere innenfor en rekke områder. Et eksempel er myndighetenes vektlegging av samarbeidet mellom offentlig og frivillig sektor for å forebygge fattigdom og sosial eksklusjon. Det er etablert flere tilskuddsordninger for å støtte både den offentlige og frivillige innsatsen i utvikling av tilbud til barn og unge (Skutlaberg mfl., 2019; Fløtten & Hansen, 2018), og Solberg-regjeringens strategi for barn og unge i lavinntektsfamilier (2020–2023) var en samarbeidsstrategi, der viktigheten av en sterk frivillig sektor ble vektlagt (Barne- og familiedepartementet, 2020).

På mange områder er det tett samarbeid mellom kommune og frivillighet (Trættemberg mfl., 2020). Mange kommuner har utviklet en frivillighetspolitikk, både for å ha gode rammer for samarbeidet mellom kommunen og de frivillige aktørene, og for å tilrettelegge for frivillighetens bidrag i lokalsamfunnet. Siden 90-tallet har frivilligsentraler blitt etablert i de fleste kommuner (Eimhjellen mfl., 2020; Lorentzen, 2012).

Frivilligsentralene er lokalt forankrede møteplasser som drives i samhandling med frivillige lag og foreninger og kommunen (Norges Frivillighetssentraler, u.å.).

I norske kommuner er det mange tilbud og tiltak for vanskeligstilte i regi av de frivillige organisasjonene. En del av dette tilbudet er matutdeling. Når vi nå observerer en betydelig økning i tilstrømmingen til de frivillige aktørene for å få hjelp med mat, er det grunn til å spørre om ansvarsdelingen mellom offentlig og frivillig sektor er hensiktsmessig. Hvilke sosiale behov i befolkningen er det matutdelingene nå fanger opp? Har frivillige organisasjoner og lokale krefters samfunnsengasjement blitt en erstatning for et ansvar som egentlig ligger til velferdsstatens institusjoner? Har det skjedd en forrykning i balansen mellom det offentlige og frivillighetens ansvar i velferdssamfunnet? På bakgrunn av kartlegging av og intervjuer med mathjelpmottakere, intervjuer med de som deler ut mat og intervjuer med kommunalt ansatte, har vi et grunnlag for å drøfte disse spørsmålene i rapporten.

1.2 Nærmere om problemstillingene

Matutdeling har ekspandert flere steder i Europa som følge av økonomisk krise og sosial marginalisering (Lambie-Mumford & Silvasti, 2021). I europeisk sammenheng er mange aktører involvert i matutdeling, men de store frivillige organisasjonene har ofte matutdeling som en del av sitt generelle hjelpearbeid. Disse organisasjonene har gjerne andre tilbud til vanskeligstilte i tillegg. Det er ulike måter å drive matutdeling på, og ulike måter å organisere omfordeling av overskuddsmat på. Det er også variasjon i hvorvidt det praktiseres kriterier og registrering for å motta mathjelp.

Fra tidligere undersøkelser av matutdeling i regi av frivillige organisasjoner i Norge (Gautun mfl., 2005; Nuland, 2007; Fløtten mfl., 2023) vet vi at matutdelingene kan ha ulike målgrupper og være organisert på flere måter. Den nyeste kartleggingen (Fløtten mfl., 2023) omfattet bare Frelsesarmeens matutdeling i tre byer på det sentrale Østlandet. En sentral problemstilling i *dette* prosjektet er hvordan det samlede norske matutdelingstilbudet ser ut.

For det første ønsker vi både å framskaffe en oversikt over tilbyderne og å vise hvordan matutdelingstilbudet er innrettet og organisert, herunder om matutdelingene er en del av et mer omfattende hjelpetilbud. I undersøkelsen ser vi også på samarbeidsrelasjoner matutdelingene har i lokalsamfunnet med private, ideelle og offentlige aktører.

For det andre vil vi kartlegge hvem som benytter seg av tilbudet. Hvem har behov for hjelp med mat fra de frivillige organisasjonene og andre aktører? Og, har det vært en endring i hvor mange og hvem som ber om mathjelp de siste årene?

Da Fafo undersøkte tre av Frelsesarmeens matutdelinger i november 2022, var hovedkonklusjonene følgende (Fløtten mfl., 2023, s. 6):

- Nesten to tredeler av de som mottar mathjelp er kvinner.
- Over halvparten av mottakerne oppgir at de bor sammen med barn.
- En tredel av gjestene bor alene.
- Ni prosent av gjestene oppgir at de har en relasjon til arbeidslivet, nesten alle jobber deltid eller innimellom.
- De fleste gjestene (84 prosent) mottar en eller flere ytelser fra NAV.
- To tredeler av de registrerte gjestene er født i et annet land enn Norge.
- Mer enn en fjerdedel av gjestene har oppsøkt matutdelingen for første gang i løpet av det siste året. For litt over halvparten av gjestene er det mer enn tre år siden de første gang oppsøkte dette tilbudet.
- En av fem gjester sier at de regelmessig eller av og til henter mat andre steder.

Disse konklusjonene ble trukket på bakgrunn av en begrenset studie av matutdelingsstilbudet. I *denne* rapporten har vi et mer robust datamateriale å basere oss på (se kapittel 2), og det er viktig å undersøke om disse konklusjonene står seg når vi inkluderer flere matutdelinger, flere aktører og har en større geografisk spredning. Etter kartleggingen i november 2022 har det dessuten kommet betydelig flere ukrainske flyktninger til Norge. Hvordan gjenspeiler denne endringen seg i det nye datamaterialet?

Et tredje tema er hva som er årsaken til at folk oppsøker matutdelingene, og hvordan det oppleves. I kartlegging fra Frelsesarmeens utdelinger kom det fram at det å hente mat for mange var viktig for å ha nok å spise. Det ble også identifisert at ulike forhold gjorde at noen ble fastlåst i en vanskelig situasjon hvor de var avhengig av å hente mat. Det å hente mat kunne i tillegg oppleves som stigmatiserende. Å ha dårlig råd i et rikt land kan være særlig utfordrende (Fløtten mfl., 2023, s. 47–52). I denne bredere undersøkelsen ser vi nærmere på hvorfor noen har behov for å hente mat. Hvordan opplever de som henter mat egen situasjon, hva betyr det å hente mat for husholdningen, og hvordan oppleves det å oppsøke en matutdeling? Data om disse forholdene kan gi grunnlag for å drøfte hvorfor noen har behov for å hente mat, og hvorvidt vi registrerer ulike holdninger til det å be om mathjelp.

Et fjerde tema er hvorfor mottakerne eventuelt ikke oppsøker NAV for å få dekket sine grunnleggende behov. Noen mathjelpmottakere har kanskje ikke realisert alle sine rettigheter i velferdsstaten, og det er viktig å diskutere hva som er årsaken til dette.

1.3 Gangen i rapporten

I neste kapittel presenterer vi det metodiske opplegget for de fire typene datainn-samling som er gjennomført i prosjektet. I kapittel tre beskriver vi mangfoldet i det norske matutdelingstilbudet. Det har vært stor oppmerksomhet om økt etterspørsel etter mathjelp, og i kapittel fire presenterer vi utviklingen i hvor mange som ber om hjelp med mat. Matutdelingstilbudet til vanskeligstilte er basert på omfordeling av overskuddsmat fra ulike leverandører, butikker og lokalt næringsliv. Hva som er det konkrete innholdet i mathjelpen som tilbys, er tema for kapittel fem. Vi beskriver hvordan de som deler ut mat får tilgang til mat, og hva som har betydning for i hvilken grad de kan dele ut trygg og ernæringsmessig god mat. For mange av aktørene vi har kartlagt er matutdelingen en del av et større sosialt arbeid, og i kapittel seks viser vi bredden i aktørenes øvrige hjelpetilbud. Matutdelingene er i stor grad drevet av frivillig innsats, og fordelingen mellom hvor mange frivillige og ansatte det er i tilbudene blir redegjort for i kapittel syv. Dette kapitlet er også viet samarbeid mellom matutdelingene, og med andre aktører i lokalsamfunnet. Det inkluderer samhandlingen med kommunen og det kommunale tjenesteapparatet. I kapittel åtte ser nærmere på hvem som benytter seg av tilbudet ut fra kartlegging av demografiske kjennetegn ved de som henter mat, hvorvidt de er i arbeid, mottar ulike stønader, og hvor lenge de har hentet mat. I kapittel ni retter vi oppmerksomheten mot betydningen av mathjelp. Hvorfor blir matutdeling et alternativ for noen, hva betyr det å kunne hente mat for husholdningene det gjelder, og hvordan oppleves det? Her ser vi også nærmere på mottakernes relasjon til NAV, og hvorfor de eventuelt ikke oppsøker NAV for å ha nok mat på bordet. I et avsluttende kapittel drøfter vi noen overordnede velferdspolitiske problemstillinger i lys av studiens hovedfunn.

2 Metode

Undersøkelsen er designet for å kunne gi en oversikt over det norske matutdelings-tilbudet, hvordan det er organisert og hvem som benytter seg av det, samt gi innsikt i hvorfor noen har behov for denne typen hjelp. Vi benytter både kvantitative og kvalitative metoder. Undersøkelsesopplegget er tredelt: en spørreundersøkelse til alle matutdelinger, en kartlegging av hvem som benytter seg av matutdelingene, og en casestudie av matutdelinger i et utvalg kommuner.

I dette kapitlet redegjør vi for det metodiske opplegget og de empiriske dataene som benyttes. Undersøkelsen er meldt til SIKT, og undersøkelsesopplegget er vurdert å være i henhold til personvernreglementet. Fafo har hovedansvaret for gjennomføring av undersøkelsen og databehandling. En forsker ved Institutt for samfunnsforskning har hatt tilgang til aidentifiserte data fra spørreundersøkelsen til matutdelingene.

2.1 Oversikt over matutdelingene

En ambisjon med prosjektet er å skaffe en oversikt over utbredelsen og omfanget av det norske matutdelingsilbudet. Vi har laget en oversikt over matutdelinger ved hjelp av 1) tilgang til lister over hvem som henter mat fra Matsentralen Norge, 2) intervjuer med ledere ved seks av åtte matsentraler under Matsentralen, 3) oversikt fra Frelsesarmeen og Blå Kors over deres matutdelinger rundt i landet, 4) søk på internett og via andre kilder for oversikt over tilgjengelige matutdelinger i alle fylker. Vi vurderer at vi gjennom disse fire kildene har framskaffet en god oversikt over aktørene som driver matutdeling i Norge, og at det er liten sannsynlighet for at det er mange aktører vi ikke har fanget opp. Oversikten over matutdelere ble benyttet som utvalgsliste for en spørreskjemaundersøkelse.

Listene til Matsentralen Norge

De som kan hente mat fra Matsentralen, er ideelle organisasjoner som hjelper vanskeligstilte (Matsentralen, u.å.). I månedsskiftet mars/april fikk vi tilsendt registeret over organisasjonene som har eller har hatt en aktiv samarbeidsavtale med Matsentralen. Enkelte organisasjoner ble registrert for over fire år siden. Til sammen på lista var det 578 organisasjoner som driver med matutdeling og/eller matservering og/eller matutkjøring.

Matsentralens liste ble gjennomgått for å fjerne de aktørene som bare driver med matservering. Prosjektet omfatter aktører som deler ut matvarer eller matposer. Aktører som kun serverer ferdige måltider, utelukkes. Organisasjonene vi var usikre på, ble kontaktet, og lista ble også kvalitetssikret av representanter fra lokale matsentraler. Etter dette arbeidet endte vi opp med 416 organisasjoner fra Matsentralens registreringsliste.

Oversikt fra større organisasjoner

Blå Kors, Frelsesarmeen og Røde Kors ble kontaktet for å få oversikt over deres matutdelinger. Røde Kors hadde ingen oversikt. Fra Frelsesarmeen fikk vi kontakt-

informasjon til 70 korps som driver med matutdeling; 45 av disse var allerede registrert gjennom Matsentralen. Fra Blå Kors mottok vi oversikt over ti matutdelinger, hvorav fire allerede var registrert hos Matsentralen.

Intervjusamtaler med Matsentralen

Etter dialog med Matsentralen sendte vi en forespørsel om en kort samtale til lederne ved alle de åtte matsentralene rundt i landet. Det var seks som responderte: Nord-Norge, Trøndelag, Vestland, Rogaland, Sør og Oslo. Vi gjennomførte åpne intervjuer med disse på telefon. Hensikten med samtalene var todelt: Å sikre at vi hadde fått med alle aktørene som driver matutdeling i området til den aktuelle matsentralen, og å få et innblikk i matutdelingstilbudet i regionen og opplysninger om utdelingssteder som kunne egne seg som case i undersøkelsen vår.

Snøballmetode og internettsøk

Gjennom internettsøk og samtaler med flere aktører involvert i matutdeling, fant vi ytterligere 43 organisasjoner eller aktører som deler ut mat. Denne metoden var særlig viktig for å få oversikt over situasjonen i Nord-Norge og i Møre og Romsdal, hvor Matsentralen foreløpig har liten dekning, men vi identifiserte også utdelinger andre steder i landet.

Det endelige utvalget

Til slutt hadde vi en liste med 490 organisasjoner. Denne lista er likevel ikke en fulltelling.

- Enkelte av de som er registrert på Matsentralens lister kan ha sluttet med matutdeling eller gått over til andre aktiviteter, for eksempel kun matservering.
- Det finnes lokale initiativer som verken mottar mat fra Matsentralen eller er registrert noe sted, men som får mat gjennom lokale aktører og selvinnkjøpte matvarer gjennom donasjoner. Med våre metoder mener vi å ha fanget opp også de fleste slike aktører som var operative på det tidspunktet vi etablerte lista, men noen kan ha gått under vår radar.

For å være sikre på at informasjonen vi samlet inn gjaldt de organisasjonene som delte ut mat, la vi et filtreringsspørsmål i spørreskjemaet der organisasjonene fikk direkte spørsmål om de drev med matutdeling, ikke bare matservering (se vedlegg 4).

2.2 Spørreundersøkelsen til matutdelingene

Spørreskjemaet er utformet for å kunne gi informasjon om innretting av matutdelingstilbudene, tilgangen til mat og hvilke matvarer som deles ut, hvem som benytter tilbudet, utvikling i antall brukere, vurdering av behovet for mathjelp og samarbeid med andre organisasjoner, privat næringsliv og kommunen. Vi har lagt vekt på at skjemaet skal oppleves som relevant av de som mottar det, og at det ikke tar for lang tid å fylle det ut. Skjemaet består hovedsakelig av spørsmål med faste svaralternativer, men det er også noen åpne svaralternativer hvor respondenten kan skrive inn svar selv (se vedlegg 4). Skjemaet er drøftet med referansegruppen for prosjektet, hvor både representanter for Matsentralen og aktører som deler ut mat er representert. Før skjemaet ble endelig ferdigstilt, piloterte vi undersøkelsen i et lite utvalg personer som er involvert i matutdeling.

Gjennomføring av spørreundersøkelsen

Spørreundersøkelsen ble gjennomført ved bruk av det nettbaserte surveyverktøyet QuenchTec. Lenke til spørreundersøkelsen ble sendt til 490 aktører på e-post 9. mai 2023. Vi fikk ti feilmeldinger på adressene, så totalt ble lenken distribuert til 480 aktører. Det ble sendt to påminnelser på e-post, og en påminnelse på SMS. Undersøkelsen ble lukket 1. juni.

277 aktører besvarte hele eller deler av skjemaet. Dette gir en svarprosent på 58, noe som etter vår vurdering er en god svarprosent. Mange av de som jobber eller er frivillige i matutdelingene, har travle dager, og vi har fått tilbakemeldinger fra utdelinger som ikke har hatt kapasitet til å besvare undersøkelsen. Noen av utdelingene er drevet av én eller noen få ildsjeler.

Av de 259 som besvarte hele skjemaet, var det 199 som deler ut mat regelmessig, 32 som deler ut mat innimellom og 28 som krysset av for at de ikke har matutdeling. De 28 som ikke har matutdeling, avsluttet undersøkelsen. De 32 som deler ut mat innimellom, fikk spørsmål som var aktuelle for dem. I rapporten er de fleste tabellene og figurene basert på de 199 som deler ut mat regelmessig.

For å undersøke representativiteten til utvalget har vi sammenliknet bruttoutvalget og studiens utvalg etter organisasjonstype og kommunestørrelse. Vi har identifisert sju typer aktører/organisasjoner som driver matutdeling (se kapittel 3), og som tabell 2.1 viser, er det en noe høyere andel ideelle, landsdekkende organisasjoner og kirkelige tiltak og en noe lavere andel brukerorganisasjoner i studiens utvalg enn i bruttoutvalget. Når det gjelder kommunestørrelse, er det en noe høyere andel organisasjoner i kommuner med mellom 30 000 og 70 000 innbyggere i studien enn i bruttoutvalget (tabell 2.2). Avvikene er imidlertid små, og vi vurderer at de som har svart på spørreundersøkelsen, er representative for matutdelinger i Norge.

Tabell 2.1 Fordeling på organisasjonstype i undersøkelsens brutto- og nettoutvalg. Prosent.

	Opprinnelig utvalg (bruttoutvalg)	Studios utvalg (nettoutvalg)
Ideelle, landsdekkende	42	46
Lokale tiltak og initiativer	20	19
Kirkelige tiltak	13	19
Offentlige tiltak og tjenester	5	5
Frivillighetssentraler	3	5
Brukerorganisasjoner	13	5
Fotballstiftelser	4	3
Totalt	480	199

Tabell 2.2 Fordeling på kommunestørrelse i undersøkelsens brutto- og nettoutvalg. Prosent.

	Opprinnelig utvalg (bruttoutvalg)	Studios utvalg (nettoutvalg)
Storby	37	35
Store kommuner med mer enn 70 000 innbyggere	12	13
Kommuner mellom 30 000 og 69 999 innbyggere	20	26
Kommuner mellom 10 000 og 29 999 innbyggere	23	21

Kommuner med mindre enn 5000 og 9999 innbyggere	4	4
Kommuner med færre enn 4999 innbyggere	4	3

2.3 Kartlegging av mottakere av mathjelp

For å få kunnskap om sentrale kjennetegn ved de som mottar matposer, ønsket vi å gjennomføre en kartlegging av så mange mathjelpmottakere som mulig. Alle som besvarte spørreskjema og som krysset av for at de hadde regelmessig utdeling av mat, ble spurt om de ville delta i en kartlegging av de som henter mat hos dem. 76 aktører sa de kunne delta i en slik kartlegging. Disse ble kontaktet, og 30 ble bedt om å gjennomføre en manuell kartlegging, mens 46 ble bedt om å bidra i en digital kartlegging.

Den manuelle kartleggingen bestod av et spørreskjema med til sammen 15 spørsmål som skulle deles ut på matutdelingsstedene. Den digitale kartleggingen skulle kunne gjennomføres svært raskt i køen til matutdelingen ved hjelp av egen mobil, og hadde kun sju spørsmål. Mer om dette under beskrivelse av hver de to kartleggingene (se vedlegg 5 og 6).

Noen av de som hadde svart at de kunne kartlegge, tok senere kontakt og sa de ikke lenger hadde kapasitet fordi de hadde fått så stor pågang av gjester. Andre meldte at de ikke kunne gjennomføre kartleggingen fordi de ikke hadde utdeling i juni, som var kartleggingsmåned. Noen ønsket å bytte fra digital til manuell kartlegging fordi de mente det ville være enklere for deres gjester. Andre ønsket digital kartlegging fordi de ikke hadde et oppmøtested for matutdeling, men kjørte mat ut til mottakerne. Det var to som meldte at de ville trekke seg fordi de ikke hadde ment å krysse av for at de ville delta i kartlegging.

Etter tilbakemeldingene fra flere av de som var bedt om å kartlegge, var det 28 på lista for manuell kartlegging og 44 på lista for digital kartlegging. Til sist var det 22 av matutdelingene som faktisk gjennomførte en manuell kartlegging. På fem av disse var vi selv til stede under kartleggingen. De øvrige fikk tilsendt skjema og veiledning for gjennomføring. Utvalget representerer matutdelinger av ulik karakter, fra hele landet og fra kommuner av ulik størrelse.

Manuell kartlegging

Ut fra tidligere erfaring (Gautun mfl., 2005; Lund, 2006; Nuland, 2007; Fløtten mfl., 2023) vet vi at dersom de som oppsøker matutdeling vil ta seg tid til å fylle ut et spørreskjema, må det ikke være for omfattende å besvare. Det manuelle kartleggingsskjemaet har derfor bare 15 spørsmål, om kjønn, alder, sivilstatus, barn, landbakgrunn, boligsituasjon, tilknytning til arbeidslivet, mottak av stønader og erfaring med å hente mat, det vil si hvor lenge, hvor ofte og eventuell bruk av andre matutdelinger (se vedlegg 6). Skjemaet var tilgjengelig på norsk, engelsk, arabisk og ukrainsk.

Frivillige og ansatte på utdelingsstedet fikk informasjon om undersøkelsen. Det ble presisert at kartleggingen skulle skje på kun én matutdelingsdag. De som delte ut skjemaet, skulle forsikre matmottakerne om at skjemaet var anonymt og at det var frivillig å delta. Som hovedregel skulle mottakerne selv fylle ut kartleggingsskjemaet, men de som jobbet/var frivillige ved matutdelingen, kunne bistå ved behov.

Matutdelingsstedene ble i første henvendelse bedt om å gjennomføre kartleggingen i løpet av en periode på to uker i juni, før skoleslutt. Dette viste seg å være for ambisiøst. Noen hadde ikke matutdeling i denne perioden eller mulighet for å få det til. Vi utvidet derfor kartleggingsperioden ut juni, mens enkelte kunne gjennomføre

kartleggingen etter sommerferien. Fire av matutdelingene kartla i august. Det er til sammen kartlagt 971 personer.

Representativitet

Matutdelingene som deltok med kartlegging av mottakere, representerer et mangfold av matutdelingene. De varierer i størrelse, innretning og med hensyn til målgrupper. Studien er basert på at disse utdelingene har rekruttert seg selv. Det er også frivillig for matmottakerne på disse utdelingsstedene å delta i kartleggingen. Siden det ikke foreligger noen form for registrering eller informasjon om alle som mottar mathjelp, er det ikke mulig å beregne hvor representativt utvalget i denne undersøkelsen er. Vi har imidlertid forsøkt å motvirke risikoen for systematisk frafall ved at skjemaet har vært tilgjengelig på flere språk, og ved at vi avtalte med de som jobbet ved matutdelingene at de, ved behov, kunne bistå med utfyllingen av skjemaet.

Vi har ikke grunnlag for å si hvor stor andel av de som oppsøkte matutdelingen på den dagen kartleggingsskjemaet ble delt ut som faktisk deltok i undersøkelsen. Vi ba ikke matutdelingene som kartla brukere om å registrere hvor mange som oppsøkte matutdelingen denne dagen. Noen matstasjoner har likevel opplysninger om dette, og denne informasjonen viser at det er variasjon i hvor stor andel av mottakerne som har valgt å svare.

Vi har heller ikke grunnlag for å gjøre analyser av hvem som ikke ønsket å delta. Det er imidlertid mulig å sammenlikne vårt utvalg med offentlig statistikk som viser hvilke befolkningsgrupper som har særlig stor fattigdomsrisiko, statistikk som viser kjennetegn ved sosialhjelpsmottakere og informasjon fra kartleggingen av mottakere ved tre matutdelingssteder høsten 2022 (Fløtten mfl., 2023). Ut fra disse sammenlikningskildene, er det klare fellestrekk med den demografiske sammensetningen av vårt utvalg, noe som kommenteres nærmere i kapittel åtte. Det må uansett presiseres at vi på grunnlag av denne utvalgsundersøkelsen ikke kan trekke slutninger om hele populasjonen av mathjelpmottakere.

Digital kartlegging

For å kunne foreta en bred kartlegging av noen hovedtrekk ved mottakerne ved matutdelingene la vi opp til en kort digital brukerstudie på et større utvalg matutdelinger. Undersøkelsen ble utformet slik at den var tilgjengelig via en QR-kode, eller en nettenke. Meningen var at mottakerne skulle kunne skanne QR-koden mens de ventet på å hente mat, eller når de hadde hentet mat, og besvare skjemaet via mobilen. Det ble formidlet korte informasjonsskriv med QR-kode til matutdelingene som skulle gjennomføre digital kartlegging. Disse skrivenes og denne undersøkelsen var tilgjengelig på norsk, engelsk, arabisk og ukrainsk. Vi har gode erfaringer fra bruk av denne undersøkelsesformen blant annet i tiltak for personer med rusproblemer (Hansen mfl., 2021).

44 matutdelinger skulle gjennomføre undersøkelsen, men opplegget fungerte ikke som planlagt. Det er kun registrert 177 svar på den digitale undersøkelsen. Vi vet ikke hvor mange matutdelinger som faktisk distribuerte undersøkelsen, eller hvor det er mottakere som har svart. Vi har ikke lyktes med å identifisere noen tekniske feil. Det kan tyde på at denne formen for kartlegging ikke har fungert overfor målgruppen for undersøkelsen.

2.4 Casestudier

Casestudier er en god metode for å få innsikt i hvordan en matutdeling fungerer i sin lokale kontekst, årsakene til at tilbudet benyttes og hvordan de som mottar mathjelp opplever det å hente mat. Vi har gjennomført casestudier i åtte kommuner: Alta, Trondheim, Bergen, Oslo, Nannestad, Moss, Arendal og Ålesund. I Ålesund ble caset svært begrenset fordi matutdelingen som var valgt ut til feltarbeidet, ble midlertidig nedlagt og omstrukturert i den perioden vi gjennomførte studien. Alle casene er presentert i vedlegg 1.

Casekommunene ble valgt ut fra de matutdelingene som i spørreundersøkelsen krysses av for at de kunne være interessert i å gjennomføre en kartlegging av sine mottakere. I tillegg benyttet vi informasjon fra intervjuer med ledere for seks av de åtte matsentralene i landet for å kunne vurdere aktuelle case.

Casene skal sikre variasjon i kommunestørrelse og representasjon fra forskjellige deler av landet, men vi har ingen helt små casekommuner. Vi har valgt case som har ulike typer av matutdelinger (åpne eller innrettet mot spesifikke målgrupper), matutdelinger som drives av forskjellige aktører og utdelinger med ulik organisering.

I casekommunene har vi hatt feltarbeid hos en eller to matutdelinger. Under feltarbeidet har vi intervjuet de som jobber på matutdelingen (ansatte og frivillige), og noen av de som henter mat. Her har vi vært til stede under en hel matutdeling og snakket uformelt med de som driver matutdelingen og deres gjester. Denne deltakende observasjonen har gitt verdifulle data til undersøkelsen. I casekommunene har vi også intervjuet representanter for kommunen og NAV. I tillegg er det gjennomført kvalitative intervjuer med aktører som driver matutdeling i Tromsø (Kirkens Bymisjon) og i Sirdal (Sirdalskameratene) for å få ytterligere innblikk i mangfoldet av matutdelinger i landet. Ved alle matutdelingene som har inngått i casestudien, er det gjennomført kartlegging av mottakerne.

2.5 Det kvalitative datamaterialet

Det er tre informantgrupper i casestudien: mottakere av mat, ansatte og frivillige i matutdelingene og ansatte i kommunen. For hver av de tre informantgruppene er det utviklet egne intervjuguider. Det kvalitative materialet er analysert ved hjelp av programmet Nvivo.

Mottakere av mathjelp

Det er gjennomført kvalitative intervjuer med til sammen 29 mottakere (19 kvinner og 10 menn) av mathjelp ved åtte matutdelingssteder. Hensikten med disse intervjuene er å få dybdeinformasjon om bakgrunnen og livssituasjonen til de som får mathjelp, deres erfaringer med og opplevelse av å besøke en matstasjon og deres relasjoner til det offentlige hjelpeapparatet. Informantene er rekruttert under feltarbeid på utdelingsstedene. De har fått utdelt et informasjonsskriv om undersøkelsen, hensikten med den og hvordan informasjonen de gir blir behandlet. Av personvern hensyn vil vi ikke knytte informantene til de enkelte matutdelingene, men presentere data fra disse mottakerintervjuene samlet.

Seksten av 29 informanter har bakgrunn fra andre land enn Norge. Det har vært mye oppmerksomhet om at ukrainske flyktninger utgjør en del av den observerte økte tilstrømmingen til matutdelingene. Ved to av matutdelingene har en forsker med russisk språkkompetanse og god kjennskap til Ukraina vært med for å intervjuere personer med ukrainsk bakgrunn. Ti av informantene er flyktninger fra Ukraina, og ni av

disse er intervjuet på russisk. Vedlegg 2 inneholder en tabell som beskriver informan-
tenes bakgrunn.

Ansatte og frivillige ved matutdelingene

På alle matutdelingene har vi intervjuet ansatte og frivillige. Noen av intervjuene har vært gjennomført som gruppeintervjuer. Vi gjennomførte til sammen 17 intervjuer med involverte i de sju casekommunene hvor vi har vært på feltarbeid, og ett intervju med ansvarlig for en matutdeling i Ålesund. I tillegg er det gjort intervjuer med ansvarlige for matutdeling hos Kirkens Bymisjon i Tromsø og hos Sirdalskameratene i Sirdal. Hensikten med disse intervjuene, var blant annet å få bred informasjon om hvordan matutdelingene er organisert og innrettet, hvem som oppsøker utdelingene, og om de ansatte/frivillige har observert noen endringer i etterspørsel. Vi spurte også om andre tilbud matutdelingene (eventuelt) hadde og om matutdelingenes samarbeid med kommunens hjelpeapparat.

Fra feltarbeidet på matutdelingene er det skrevet feltnotater fra observasjon og de uformelle samtale med de involverte i matutdelingen og gjester på stedene. Disse feltnotatene inngår også i det kvalitative materialet.

Ansatte i kommunene

I sju av kommunene er det gjennomført intervjuer med kommunalt ansatte. Henvendelsene til kommunen har primært gått til kommunalsjef / direktør for området velferd, helse og sosiale tjenester. I to av kommunene ble henvendelsen sendt til kommunaldirektøren (rådmannsnivå). I forespørselen har vi bedt om å få intervju representanter for de sosiale tjenestene i kommunen og NAV.

De som har mottatt henvendelsen, har formidlet den videre til dem de vurderer som mest relevante for å bli intervjuet. Vi har dermed en sammensatt gruppe informanter fra kommunene. Det er gjennomført intervjuer med to kommunalsjefer, to personer ansatt på etatsnivå for sosiale tjenester og velferd, tre frivillighetskoordinatører, en leder for psykisk helse og rus og tolv ansatte i NAV. I alle casekommunene har vi bedt om å få intervju representanter for NAV. Dette har lyktes i alle bortsett fra i én kommune. De NAV-ansatte vi har intervjuet, har forskjellige stillinger i lokale NAV-kontor; seks på ledernivå, to i fagutviklingsstillinger og fire i førstelinje/mottak.

Hensikten med disse intervjuene var å kunne se matutdelingstilbudene i lys av lokal kontekst og det kommunale hjelpetilbudet. I intervjuene med de kommunalt ansatte spurte vi blant annet om den generelle levekårssituasjonen i kommunen og om det hadde vært noen endringer som kunne ha betydning for etterspørselen etter mathjelp. Vi spurte også om relasjonen til og eventuelt samarbeid mellom kommunen og matutdelerne, og ba om deres vurdering av hvorfor mange oppsøker matutdelinger.

2.6 Et godt datatilfang

Ved å etablere en liste over aktører som deler ut mat basert på flere datakilder, har vi den beste oversikten som foreligger over omfanget av det norske matutdelingstilbudet. Tilfanget av flere typer data (spørreundersøkelse, registreringer, casestudier og informantsamtaler) gjør videre at vi får kunnskap om matutdelingene fra flere synsvinkler. Vi presiserer at kartleggingen av matmottakere er en utvalgsundersøkelse og ikke gir grunnlag for generalisering. Likevel har vi samlet et svært solid grunnlag til å beskrive og vurdere det norske tilbudet om mathjelp.

3 Et mangfoldig matutdelingstilbud

Det norske matutdelingstilbudet har økt de siste årene. Det er mange organisasjoner og mindre aktører som deler ut mat, og det er derfor stor variasjon i tilbudet. En sentral problemstilling i prosjektet er hvordan det norske matutdelingstilbudet ser ut i dag, og i dette kapitlet beskriver vi bredden i tilbudet. Vi viser hvor mange og hvilke aktører som driver matutdeling, og fordelingen av matutdelinger i kommuner av ulik størrelse. Denne oversikten over typer av aktører og fordeling etter kommunestørrelse vil, der det er aktuelt, bli benyttet som bakgrunnsvariabler i videre analyse av organisering og innretning av matutdelingstilbudet. Vi beskriver dessuten hvordan og hvor ofte aktørene deler ut mat, og hvorvidt de har spesifikke målgrupper eller praktiserer ulike kriterier for å benytte seg av tilbudet. Til sist ser vi på hvor mange som oppsøker tilbudene.

3.1 Matutdeling – hva er det?

Det norske matutdelingstilbudet består av etablerte ideelle organisasjoner som har drevet matutdeling over lang tid, og av nye organisasjoner og lokale initiativer og tilbud som har vokst fram de siste årene. Noen deler ut mat regelmessig, andre på ad hoc-basis.

I spørreundersøkelsen til matutdelingene benyttet vi følgende presisering av hva vi mente med matutdeling:

«Med matutdeling mener vi tilbud hvor personer kan få utdelt eller tilkjørt matvarer til egen husholdning. I undersøkelsen bruker vi betegnelsen matposer om tilbudet, men dette inkluderer også andre former for emballasje, som for eksempel matutdelinger i pappkasser. Vi tenker ikke på matutdeling som er avgrenset til høytider, for eksempel at det kun deles ut matkasser til jul. Vi tenker heller ikke på tilbud hvor personer som deltar i en aktivitet med matservering noen ganger kan få matrester eller ferdige måltider med hjem, eller tilbud med utkjøring av ferdige måltider».

Vi har konsentrert oss om de aktørene som deler ut mat regelmessig. Gjennom intervjuer i casestudien har vi registrert at det er mye formidling av mat som ikke er matutdeling i den formen vi har definert det. Mange organisasjoner har matservering knyttet til sine aktiviteter og tilbud. Dette er gjerne måltider som serveres gratis eller til en svært lav pris, og noen tilbyr gjestene sine å ta med restemat hjem. Det er naturlig at organisasjonene ser på dette som matutdeling til vanskeligstilte. Når vi i dette prosjektet skal gi en oversikt over det norske matutdelingstilbudet, har vi avgrenset dette til aktører som driver matutdeling regelmessig og som et av sine faste tilbud.

3.2 Mange matutdelere over hele landet

I vår spørreundersøkelse er det 199 organisasjoner som svarer at de driver med regelmessig matutdeling. Ytterligere 32 deler ut mat innimellom, men her fokuserer vi,

som redegjort for over, på organisasjonene med regelmessig matutdeling. Disse er av ulike typer, og de er fordelt over både store og små kommuner.

Organisasjonstyper

Ut fra populasjonslista vi har samlet inn for å kunne sende ut spørreskjemaet og vår kunnskap om feltet, har vi har identifisert sju kategorier av matutdelinger:

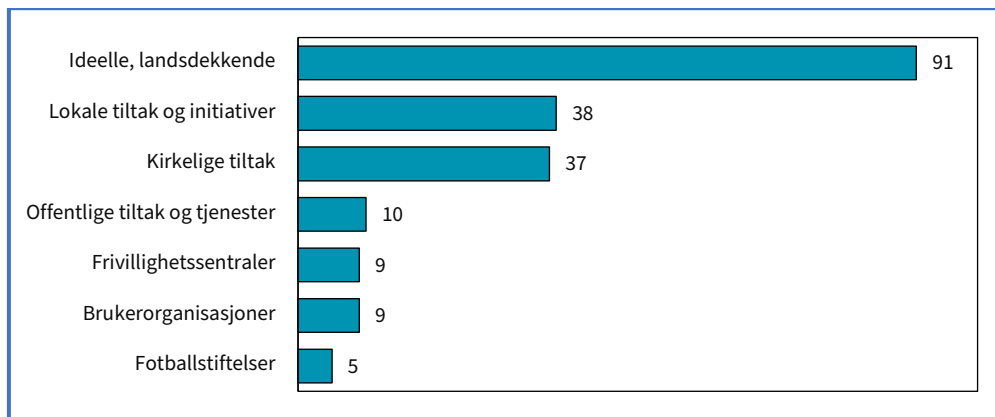
- Ideelle, landsdekkende organisasjoner
- Lokale tiltak og initiativer
- Kirkelige tiltak
- Offentlige tiltak og tjenester
- Frivillighetsentraler
- Brukerorganisasjoner
- Fotballstiftelser

I prosjektet har vi hatt casestudier av ti matutdelinger i åtte kommuner som eksemplifiserer disse kategoriene (se vedlegg 1). I rapporten benytter vi funn fra casene for å utdype resultater fra spørreundersøkelsen. Casene illustrerer noe av mangfoldet i matutdelingstilbudet i Norge.

- Alta matstasjon er et lokalt initiativ og tiltak.
- T5-senteret i Arendal, som drives av Kirkens Bymisjon, er et møtested for rusavhengige, og har også matutdeling.
- KIL fond Bergen er et lokalt initiativ startet opp som en stiftelse for å bidra med å betale medlemskontingenter for barn, men er nå en av de største matutdelingene i Bergen.
- Fattighuset i Oslo er en frittstående selvhjelpsorganisasjon som drives som en selvhjelpsorganisasjon (brukerorganisasjon), og er en av de største matutdelingene i Oslo.
- Gatelaget i Vålerenga fotball er et tilbud til personer som har eller har hatt rusproblemer, driftet i regi av en fotballstiftelse.
- Verdige smil i Trondheim er et lokalt initiativ. Det er en stiftelse som driver flere aktiviteter for inkludering av flyktninger og innvandrere, og som nå er en av de største matutdelingene i Trondheim.
- Felles matutdeling i Moss (nå Fellesskap for mat) drives av Frelsesarmeen og Kirkens Bymisjon.
- Evangeliesenteret i Moss er en matutdeling knyttet til et kontaktsenter for personer med rusproblemer.
- Hjerterommet i Nannestad ble opprettet som et diakonalt prosjekt, og er den eneste matutdelingen i kommunen.
- Suppebilen i Ålesund er et lokalt prosjekt for vanskeligstilte i byen.

Det er flest organisasjoner i vår undersøkelse blant de som kan betegnes som ideelle og landsdekkende organisasjoner (figur 3.1). Som vist i kapittel to, er dette også den største aktørtypen i bruttoutvalget. Blant disse organisasjonene er det Frelsesarmeen som har klart flest utdelingssteder, og som er den største enkeltaktøren i studiens utvalg. Evangeliesenteret og Røde Kors er også representert med flere utdelinger. Kirkens Bymisjon er en stor aktør som ikke er så dominerende i vårt utvalg. Øvrige landsdekkende ideelle organisasjoner med et fåtall utdelinger i utvalget, er Blå Kors, Fri-Mat og Caritas. Det er mange lokale tiltak/initiativer og kirkelige tiltak i utvalget, mens det er langt færre av de andre typene.

Figur 3.1 Antall organisasjoner med matutdeling etter organisasjonstype. (n = 199)

De offentlige aktørene

Selv om det primært er organisasjoner eller ideelle tiltak som deler ut mat, er det altså ti offentlige tiltak og tjenester i utvalget. Gjennom arbeidet med å etablere en oversikt over alle matutdelinger i Norge, så vi at noen kommunale tjenester (botilbud og annet) stod på listene til Matsentralen og var registrert med at de hadde matutdeling. I intervjuer med ledere av matsentralene kom det fram at enkelte kommunale / offentlige aktører tar kontakt og gjerne vil hente mat. De kvalifiserer i utgangspunktet ikke til å hente mat fra Matsentralen, hvor maten er forbeholdt ideelle organisasjoner. Ved tre av matsentralene har det blitt diskutert hvorvidt de offentlige aktørene likevel skal få hente mat. Disse stedene har konkludert med at noen av de offentlige aktørene får hente mat, fordi det bidrar til at personer i Matsentralens målgruppe får tilgang til mat.

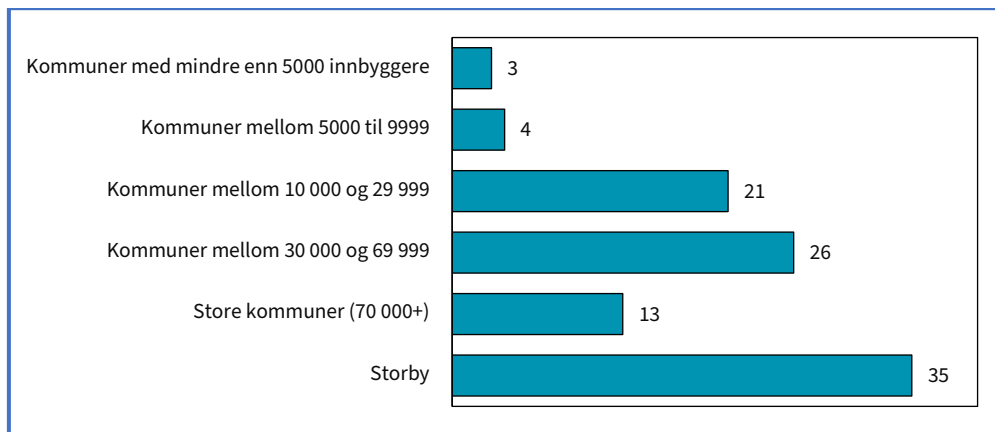
Ved én av matsentralene sier informantene at de kommunale tiltakene til en viss grad likner på tilbud som drives av ideelle organisasjoner, slik som kommunale væresteder med kafé for personer med rusproblemer og psykiske helseproblemer. Ofte er dette tilbud med matservering som også har matutdeling. Et annet eksempel er kommunale botilbud for særlig vanskeligstilte brukere. Informantene i en av matsentralene sier at deres vurdering har vært at disse brukerne ikke klarer å nyttiggjøre seg tilbudet til de matutdelingene som finnes, og derfor får disse botilbudene hente mat på Matsentralen.

Så langt vi har informasjon om, utgjør de offentlige aktørene en svært liten del av det norske matutdelingstilbudet.

Flest utdelinger i storbyene

Det er klart flest aktører i de store byene i vår undersøkelse, det vil si i Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger (figur 3.2). Over en tredel av utdelingsstedene ligger i en av disse fire storbykommunene. Nesten alle de andre utdelingsstedene er lokalisert i kommuner med mellom 10 000 og 70 000 innbyggere. Våre tall indikerer dermed at de fleste matutdelingsstedene er å finne i storbyene og i mellomstore kommuner.

Figur 3.2 Andel organisasjoner med matutdeling etter kommunestørrelse. Prosent. (n = 199)

Organisasjonstype og kommunestørrelse som bakgrunnsvariabler

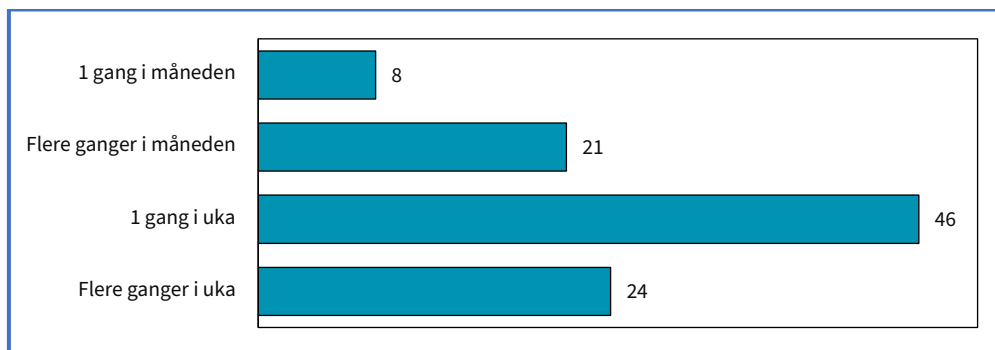
Når vi bruker organisasjonstype og kommunestørrelse som bakgrunnsvariabler, vil vi benytte en grovere inndeling så ikke datagrunnlaget blir for tynt i de enkelte kategoriene. Spesifikt ser vi på storbyene i forhold til resten av landet. Videre slår vi sammen de minste organisasjonstypene slik at vi får fire kategorier: ideelle, landsdekkende organisasjoner, lokale initiativer og tiltak, kirkelige tiltak og andre, det vil si fotballstiftelser, frivillighetsentraler, brukerorganisasjoner og offentlige tiltak.

3.3 Hvor ofte deles det ut matposer?

Det er vanlig å ha hyppige matutdelinger. Tre firedeler i vår spørreundersøkelse har matutdeling en eller flere ganger i uka (figur 3.3). Også i caseundersøkelsen var det flere utdelingssteder som hadde minst én utdeling i uka. KIL fond Bergen har for eksempel utdeling tre ganger i uka, mens Alta matstasjon, Fattighuset i Oslo og Evangeliesenteret i Moss har utdeling to ganger i uka.

De som er engasjert i utdelingene, sier at det kan være ressurskrevende å ha mange utdelinger. Det forutsetter mye frivillig innsats. Noen steder skjer imidlertid matutdelingen i større grad etter forespørsel fra gjester som uansett oppsøker et tilbud. Slik er det for eksempel ved T5-senteret i Arendal, som har matutdeling for de som ønsker det, hver dag senteret er åpent. Det kan tenkes at dette ikke krever like mye organisering som større matutdelinger.

Figur 3.3 Hvor ofte deler organisasjonene ut mat? Prosent. (n = 196)

3.4 Varierte metoder for å dele ut mat

Matutdelingene er ulikt organisert, kan ha ulike målgrupper, og det er ulik praksis for hvordan selve matutdelingen gjennomføres.

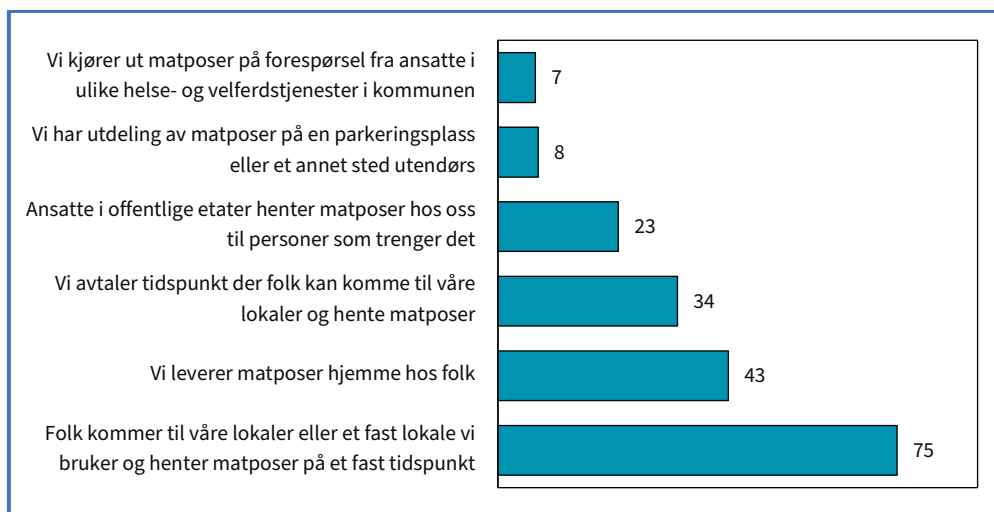
Utdelingssted

De aller fleste matutdelingene har matutdeling fra et spesifikt sted, hvor mottakerne må møte opp og hente matvarene selv (figur 3.4). Ved siden av å levere ut mat fra et fast sted, er det mest vanlig å levere mat hjemme hos folk og å avtale en tid slik at folk kan komme til lokalene og hente mat utenfor de faste utdelingstidspunktene. En firedel av matutleveringene har en ordning med at ansatte i offentlige etater kan hente matposer til personer som trenger det. Mange matstasjoner benytter seg av flere utdelingsformer samtidig.

I casestudien opplyste noen utdelinger at de leverer matposer til flyktningmottak. Noen utdelinger har kontakt med psykisk helse- og rustjeneste i kommunen, og gjør særlige tilpasninger for brukere som ikke klarer å stå i kø for å hente mat. Det er også eksempler på matutdelinger som kan kjøre matposer hjem til personer som av helsemessige eller sosiale årsaker ikke klarer å møte opp selv.

I en undersøkelse av matutdelingen til Frelsesarmeen i tre byer i 2022 (Fløtten mfl., 2023), kom det fram at en av matutdelingene hadde avtale med kommunen om å kjøre ut matposer på forespørsel fra helse- og velferdstjenestene. Dette ser ikke ut til å være særlig utbredt. Kun sju prosent av matutdelingene i vårt utvalg rapporterer om en slik praksis (figur 3.4).

Figur 3.4 Andel matutdelinger etter hvordan matposene deles ut. Prosent. (n = 199).

3.5 Tidspunkt for utdeling

I hovedsak foregår utdelingen av mat på dagtid (tabell 3.1). Kun to av ti matutdelinger har utdeling både på dag- og kveldstid, og enda færre har kun på kveldstid.

De lokale tiltakene har oftere enn de store landsdekkende organisasjonene utdeling på kveldstid. Det kan være at de lokale tiltakene i større grad er basert på lokale ideelle krefter som forutsetter at utdelingen foregår etter arbeidstid, at de ikke har egne lokaler og kun benytter lokaler som er ledig på kvelden, eller at de har tilpasset utdelingen til brukergruppen sin. Dette har vi ikke informasjon om. Det store bildet er uansett at de fleste norske matutdelinger primært er tilgjengelig på dagtid.

Tabell 3.1 Tidspunkt for utdeling av matposer samlet og etter kommunestørrelse og organisasjonstype. Prosent. (n = 199)

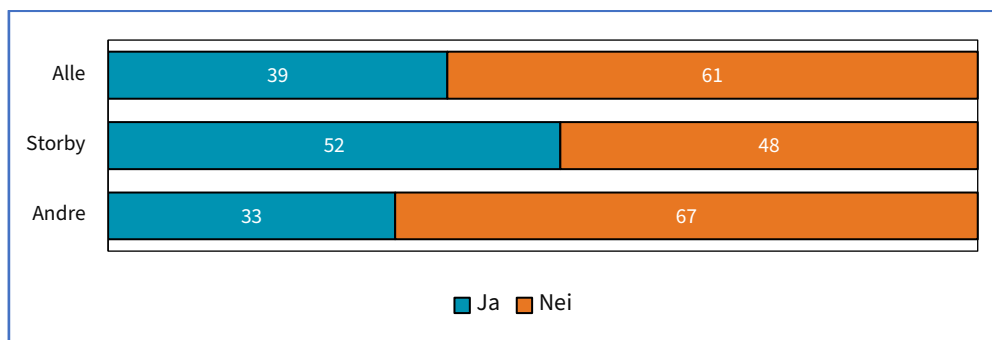
	Kommunestørrelse		Type organisasjon				Samlet
	Storby	Andre kommuner	Ideelle, landsdekkende	Kirkelige tiltak	Lokale tiltak	Andre	
På dagtid	71	67	77	65	50	70	68
På kveldstid	14	12	11	16	16	12	13
Både dag- og kveldstid	14	21	12	19	34	18	19
n			91	38	37	33	199

3.6 De fleste matutdelingene er åpne for alle

Matutdelinger kan ha flere formål. Mens noen ikke stiller krav og er åpne for alle, er andre rettet inn mot utvalgte målgrupper. I vår undersøkelse har flest organisasjoner matutdelinger som er åpne for alle. 61 prosent av organisasjonene svarer at de ikke er innrettet mot særskilte målgrupper (figur 3.5). I storbykommunene er det en noe større andel målrettede tilbud. Her har om lag halvparten av matutdelingene særskilte målgrupper, mens dette gjelder en tredel i andre kommuner. Det er flere matutdelinger og et større spekter av aktører som har ulike tilbud for vanskeligstilte i storbyene. Det åpner også for større målretting av tilbud.

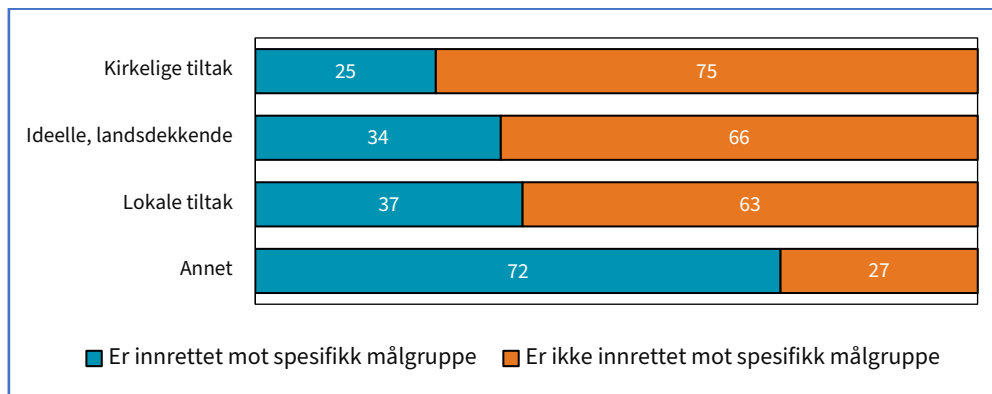
Av de 78 aktørene som har spesifisert en eller flere målgrupper i spørreskjemaets åpne spørsmål om dette, er det først og fremst rusmisbrukere tilbudene er innrettet mot. 44 aktører oppgir rusmisbrukere som sin målgruppe, eller en av sine målgrupper. Det er også mange som nevner at de ønsker å hjelpe barnefamilier og enslige forsørgere.

Figur 3.5 Andel som oppgir at deres utdeling er innrettet mot spesifikke målgrupper, etter kommunestørrelse. Prosent. (n = 198)

Ser man på tvers av organisasjonstypene, er bildet at det er matutdelingene kategorisert i gruppen annet som oftest er innrettet mot spesifikke målgrupper (figur 3.6). Blant de 33 aktørene i annet-kategorien, finner vi for eksempel fotballstiftelsene, hvor flere utdelinger er knyttet til gatelagene, brukerorganisasjoner med spesifikke målgrupper, og kommunale tiltak som vi vet ofte er for personer med rusproblemer og psykiske helseproblemer.

Figur 3.6 Andel matutdelinger som er innrettet mot spesifikke målgrupper, etter organisasjonstype. Prosent. (n = 198)

3.7 Matutdelingenes målgrupper

De fleste matutdelingene har mange brukergrupper. På spørsmål om hvem som vanligvis henter mat hos dem, oppgir over halvparten at de har opptil seks forskjellige brukergrupper, mens en av fem utdelinger har krysset av for mer enn ti brukergrupper. I motsatt ende er det to av ti utdelinger som har kun en eller to målgrupper (tall ikke vist her).

Personer med rusproblemer, personer med nedsatt arbeidsevne eller som er uføre, og enslige forsørgere er de tre brukergruppene som oftest mottar matposer (figur 3.7). Det er også svært mange personer med psykiske helseproblemer, flyktninger, innvandrere og par med barn er blant de som henter mat.

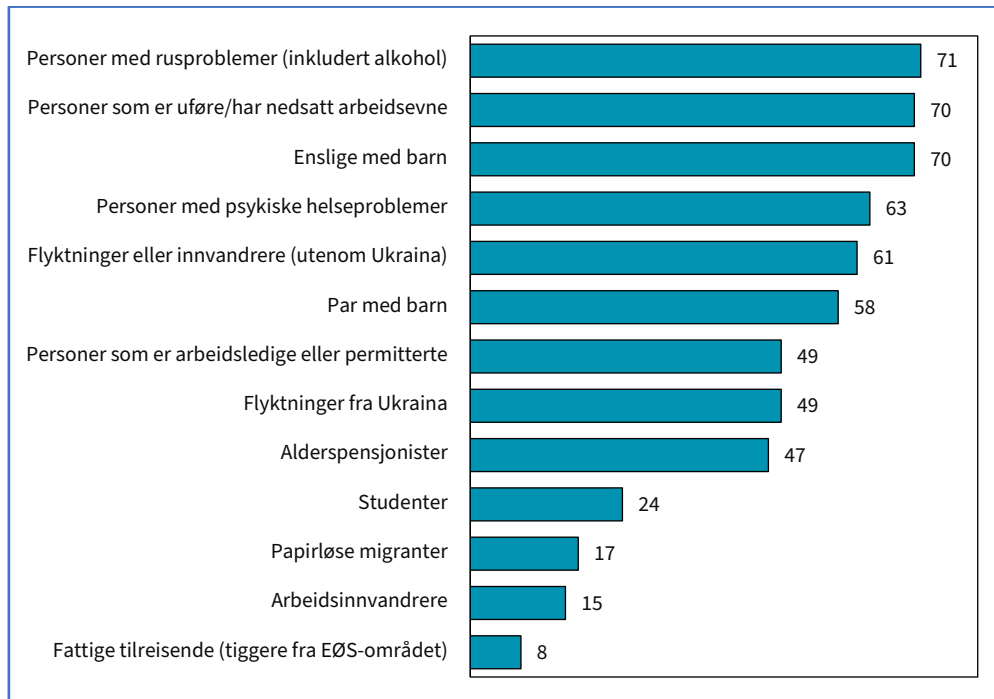
Tilstrømmingen av ukrainske flyktninger har blitt trukket fram som en av forklaringene på den økte etterspørselen etter mathjelp. Oversikten viser at halvparten av matutdelingene oppgir at ukrainske flyktninger jevnlig henter mat hos dem.

Ganske mange oppgir at personer med en eller annen tilknytning til arbeidslivet jevnlig henter mat hos dem. Om lag halvparten av utdelingene oppgir arbeidsledige blant sine vanlige mottakere, og nær fire av ti oppgir personer i lønnet arbeid. Det er også noen matutdelinger som oppgir at arbeidsinnvandrere henter mat jevnlig. Dette er en gruppe som ofte har en relasjon til arbeidsmarkedet, men som gjerne kan ha en løs tilknytning, og i perioder stå uten arbeid. Det er verdt å merke seg at dette også er en gruppe som har få rettigheter i det ordinære velferdssystemet.

Få oppgir papirløse migranter og fattige tilreisende som vanlige mottakere. Det kan skyldes at det ikke er særlig mange i disse gruppene i Norge, men samtidig kan dette være personer med et stort behov for hjelp. Det finnes noen få spesialtilpassede tilbud til disse gruppene, særlig i de store byene. Dette kan være noe av årsaken til at det kun er en liten andel som har disse gruppene som jevnlig mottakere. En annen årsak kan selvsagt være at utdelingene ikke kjenner til at mottakerne tilhører disse gruppene.

Vi må påpeke at de ulike gruppene i oversikten ikke er gjensidig utelukkende kategorier. Det vil sannsynligvis være mottakere som kan passe inn i flere grupper.

Figur 3.7 Grupper som vanligvis mottar matposer ved matutdelingene. Ikke gjensidig utelukkende. Prosent. (n = 198)

Mange praktiserer kriterier for mottak av mat

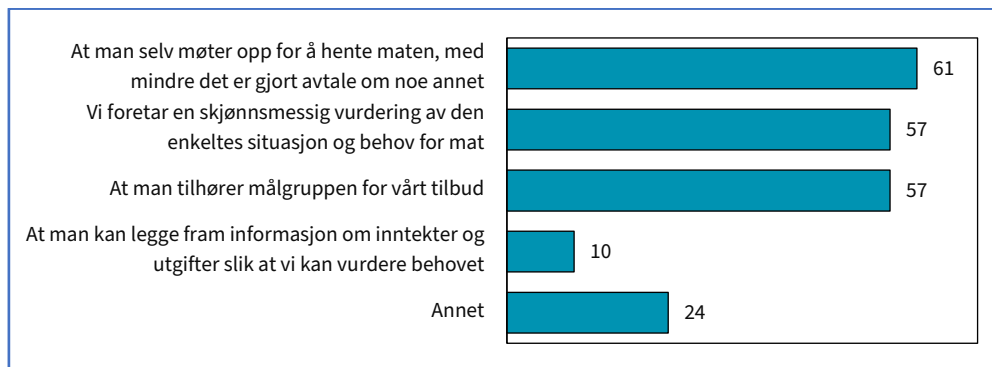
At et tilbud ikke har en spesifikk målgruppe, er ikke ensbetydende med at det ikke kan være kriterier for å motta mat. 91 av matutdelingene oppgir at de praktiserer en eller annen form for kriterier for mottak av matposer.

Det mest vanlige kriteriet er at man må møte opp selv på matutdelingen (figur 3.8). Det er også ganske vanlig at det gjøres en skjønnsmessig vurdering av den enkeltes situasjon og behov for mat. Det tredje mest utbredte kriteriet er at man må tilhøre en definert målgruppe. Det fjerde og mindre utbredte kriteriet er at man må legge fram dokumentasjon på sin økonomiske situasjon.

Det er i tillegg 22 organisasjoner som har svart «annet» på spørsmålet om hvilke kriterier som anvendes. Flere av disse peker på at mottakerne må ha bosted i den aktuelle kommunen, eller at man må ha en samtale med en ansatt / frivillig på matutdelingen i forkant av matposetildeling. Disse samtaler kan dreie seg om inntektsgrunnlag og økonomisk situasjon, uten at det kreves dokumentasjon på dette. Samtalene kan også innebære økonomisk veiledning.

Også i casestudien er det eksempler på matutdelinger som praktiserer ulike kriterier. Avgrensning til bosted er relativt utbredt. Dette kriteriet er gjerne begrunnet med matutdelernes tilgang til mat. Andre skjønnsmessige vurderinger som gjøres, er å vurdere forholdet mellom inntekt og utgifter, antall barn i husholdningen, eller om det er en periode med særlige utgifter.

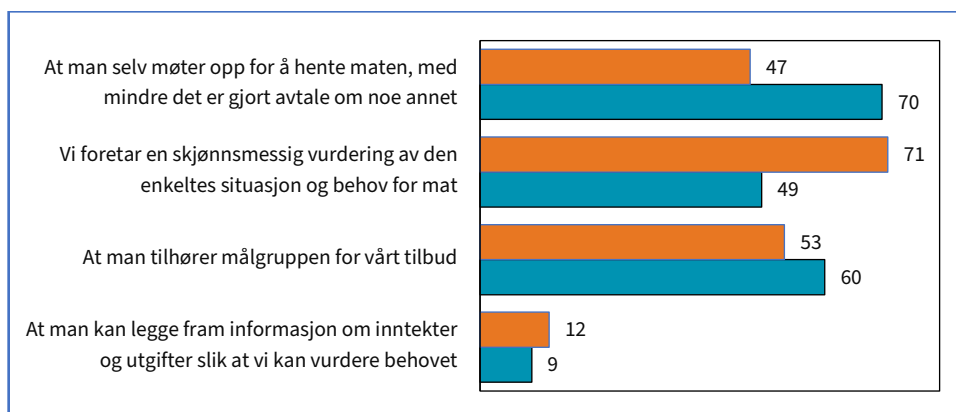
Figur 3.8 Andel som oppgir ulike typer kriterier for mottak av matpose på matutdelingene. Flere svar mulig. Prosent. (n = 91)

Det er ikke særlige forskjeller mellom matutdelingene i storbyene og andre kommuner når det gjelder om de har mottakskriterier eller ikke. Men det er noen forskjeller når det kommer til hvilke konkrete kriterier som brukes. I storbykommunene praktiserer sju av ti matutdelinger en form for skjønnsmessig vurdering av den enkeltes situasjon for at de skal kunne hente mat hos dem. Dette skjer i under halvparten av de øvrige kommunene (figur 3.9). Denne forskjellen kan blant annet skyldes at matutdelere i storbyene vurderer om en person heller bør hente mat et annet sted enn hos dem. I casestudien har vi sett eksempler på at begrenset tilgang til mat har ført til et kriterium om at personer kun kan hente mat ett sted.

Nær halvparten av matutdelingene i storbyene praktiserer at man selv må møte opp for å hente mat, dersom ikke annet er avtalt. Dette er et mye vanligere kriterium i de øvrige kommunene. Denne forskjellen kan ha sammenheng med at det er flere tilbud rettet mot spesifikke målgrupper i storbyene enn i mindre kommuner. I disse målgruppene kan det være personer som ikke forventes å møte opp selv.

Figur 3.9 Ulike typer kriterier for mottak av matpose etter kommunestørrelse. Prosent. (n = 91)

Note: «Annet»-kategorien i figur 3.7 er ikke vist her, men prosentandelene tar fortsatt utgangspunkt i at n = 91.

3.8 Store variasjoner i matutdelingenes omfang

Et sentralt spørsmål i kartleggingen er hvor mange besøkende matutdelingene egentlig betjener. 85 prosent av organisasjonene sier at de har et system for å registrere hvor mange eller hvem som mottar matposer på hver utdeling. Disse ble bedt om å oppgi hvor mange som mottok matpose fra dem på siste utdeling. De som ikke hadde registrering, ble bedt om å anslå antallet.

I tabell 3.2 viser vi gjennomsnitt, minste og største antall mottakere på forrige matutdeling for både de 160 utdelingene som har registrert antall og for de 29 utdelingene som har gitt et anslag.

For det første varierer mottakerantallet markant blant de organisasjonene som er med i vår undersøkelse. Mens den største matutdelingen betjente 650 mottakere, betjente den minste bare to. Denne store variasjonen illustrerer at utdelingene er tilpasset ulike brukergrupper og lokale forhold.

For det andre ser vi at utdelingene i storbykommunene i snitt ikke er så forskjellig fra utdelingene i resten av landet. I utgangspunktet kunne man forvente at det var flere som oppsøkte matutdelinger i storbyene, men her er det samtidig flest utdelingssteder. Dermed blir det ikke nødvendigvis så mange flere mottakere per utdelingssted enn i mindre kommuner med bare én matutdeling.

For det tredje viser tabellen at utdelingene til de lokale tiltakene, de kirkelige tiltakene og de ideelle, landsdekkende organisasjonene er vesentlig større enn utdelingene til de øvrige organisasjonene. Vi vil igjen påpeke at mange som inngår i kategorien «andre», er organisasjoner med tiltak for særlige målgrupper. Det kan være noe av årsaken til at de i snitt har færre mottakere enn utdelinger i de øvrige kategoriene. Vi må samtidig bemerke at også i denne kategorien er det noen utdelinger med mange mottakere. Som tallene for minste og største mottakerantall viser, er det stor variasjon innenfor hver kategori.

Tabell 3.2 Antall mottakere av matpose på forrige matutdeling etter kommunestørrelse og organisasjonstype.

	Kommunestørrelse		Organisasjonstyper				Samlet
	Storby	Andre kommuner	Ideelle	Kirkelige tiltak	Lokale tiltak	Andre	
Gjennomsnitt registrerte antall (n = 160)	68	78	79	78	80	44	75
Minste registrerte antall	2	6	2	8	6	8	2
Største registrerte antall	507	650	507	650	400	167	650
Snitt anslåtte mottakere (n = 29)	-	-	-	-	-	-	43

Vi har ikke datagrunnlag til å gi et sikkert tall på hvor mange personer i Norge som mottar mathjelp. En grov beregning ut fra svarene på spørsmålet om hvor mange gjester som fikk matpose på «forrige utdeling (registrert eller anslått)» i referanseuka før sommeren 2023, tilsier at vi har fanget opp ca. 14 000 matposemottakere på de 199 utdelingsstedene som besvarte spørreskjemaet.

Poppe og Kempson (2022a, 2022b, 2023a & 2023b) har gjennomført flere spørreundersøkelser for å måle den økonomiske tryggheten til norske husholdninger. I mars 2023 rapporterte forskerne at fire prosent av deres respondenter hadde fått mat fra en matstasjon minst én gang de siste seks månedene (tilsvarende 102 000 husholdninger) (Poppe & Kempson, 2023a). I august 2023 hadde andelen sunket til tre prosent (Poppe & Kempson, 2023b).

Undersøkelsen vi har gjennomført på matutdelinger forsommeren 2023, fanger ikke opp så mange mottakere. En forklaring er at formuleringen «en eller annen gang siste seks måneder» som benyttes i deres undersøkelse, fanger opp flere enn vi gjør når vi registrerer på én bestemt utdelingsdag. I tillegg har vi ekskludert de utdelingene som bare gir ut mat innimellom. Noen av de matmottakerne Poppe og Kempson

har fanget opp, kan ha besøkt et av disse stedene. Dessuten kan en del av de som har krysset av for å ha oppsøkt en matutdeling i Poppe og Kempsons undersøkelse, ha besøkt en matservering, ikke en matutdeling. Sist, men ikke minst, er ikke vår undersøkelse en fulltelling av det norske matutdelingstilbudet.

Vi må også anta at det er noen som trenger mat, men som ikke henter dette på en matutdeling. Enkelte av matutdelingene som inngår i casestudien, har ventelister på personer som ønsker å motta mat. Flere av informantene ved matutdelingene tar også opp at de ikke tror de når alle grupper godt nok, som for eksempel eldre. Tall fra Canada, som samler inn offentlige data fra matutdelingene, viser at bare en av fire personer som opplever matusikkerhet oppsøker en matutdelingsstasjon (Riches, 2021, s. xv; Lambie-Mumfort & Silvasti, 2021). Et slikt underforbruk av tilbudet om mathjelp kan være tilfelle i Norge, men forskjeller mellom den norske og den canadiske velferdspolitikken kan også tilsi at behovet for mathjelp ikke nødvendigvis er like utbredt her.

3.9 Oppsummering

Siden det ikke foreligger noe register over matutdelingene, kan vi ikke angi et nøyaktig antall matutdelinger i Norge. Vi har presentert informasjon fra 199 matutdelinger som deler ut matposer regelmessig. Gjennomgangen viser at det er stort mangfold i det norske tilbudet. Aktørene som er involvert, spenner fra store, ideelle landsdekkende organisasjoner, som Frelsesarmeen, Røde Kors og Evangeliesenteret, til utdelinger som drives av en eller to lokale ildsjeler. Det er også mange brukerorganisasjoner og aktivitetstilbud for spesifikke målgrupper som har matutdeling. Det er dessuten en liten andel offentlige tiltak som har matutdeling for sine brukere.

Det er store variasjoner i hvordan selve matutdelingen er innrettet og gjennomført. Om lag halvparten av utdelingene praktiserer en form for kriterier for å kunne hente mat.

Undersøkelsen gir ikke grunnlag for å estimere hvor mange som benytter det norske matutdelingstilbudet. Ut fra rapporteringene fra matutdelingene i undersøkelsen, var det på én utdelingsdag i mai 2023 14 000 personer som hentet mat. Den største utdelingen delte ut mat til 650 personer denne dagen, mens den minste kun delte ut til to.

4 Endring i etterspørselen etter mathjelp

Flere aktører rapporterer om økning i antallet som oppsøker deres matutdeling (Bodahl, 2023; Evensen & Lærum, 2023). Matsentralen gjennomførte i august 2023 en intern undersøkelse som viser en markant økning i matbehovet hos aktører som får mat til utdeling eller servering fra dem (Matsentralen, 2023). Fra en tidligere studie vet vi at Frelsesarmeens matutdelinger i tre byer på Østlandet har opplevd en økt tilstrømming det siste året, men også at koronapandemien var et veiskille når det gjelder økt behov for mathjelp (Fløtten mfl., 2023). Det finnes ikke kartlegginger av utviklingen mer generelt.

I dette kapitlet undersøker vi, ved hjelp av data fra spørreundersøkelsen og case-studien, om etterspørselen etter mathjelp har endret seg de siste årene. Har matutdelingene registrert en endring i hvor mange og hvem som ber om mathjelp?

4.1 Økning i utlevering av matposer

For å få informasjon om endringer i behovet for mathjelp, har vi for det første spurt de som deler ut mat om hvor mange mottakere de delte ut til på forrige matutdeling (se kapittel 3), dernest har vi spurt hvor mange mottakere de delte ut til på en typisk utdelingsdag et halvt år tidligere (dvs. november 2022). 163 av matutdelingene i undersøkelsen har registrert antall personer som hentet mat både i november 2022 og i mai 2023. To tredeler av dem har hatt en økning i antall mottakere. Om lag en firedel har registrert nedgang de siste seks månedene, mens en liten andel (14 prosent) ikke har registrert noen endring (ikke vist).

Basert på registreringene, har vi beregnet utviklingen i antall som henter mat (se tabell 4.1). Beregningen viser at det, i gjennomsnitt, er registrert en økning i etterspørselen etter mat det siste halvåret. For de 163 matutdelingene som har praktisert registrering, har det vært en gjennomsnittlig økning på 13,5 mottakere. Det er samtidig, som påpekt over, ikke alle utdelingene som har registrert en økning. Matutdelingen med den største registrerte økningen har fått 180 flere mottakere siste halvår, mens utdelingen som har registrert den største nedgangen, har fått 87 færre mottakere. At antall mottakere av mathjelp samlet går opp, mens noen utdelinger har en nedgang, kan skyldes at det er blitt flere matutdelinger. Det kan også skyldes at noen utdelinger har innført kriterier eller andre endringer i hvordan matutdelingen er organisert.

Tabell 4.1 Endring i antall matposemottakere fra mai/juni 2023 sammenliknet med 6 måneder tidligere, samlet, etter kommunestørrelse og organisasjonstype. (n = 163)

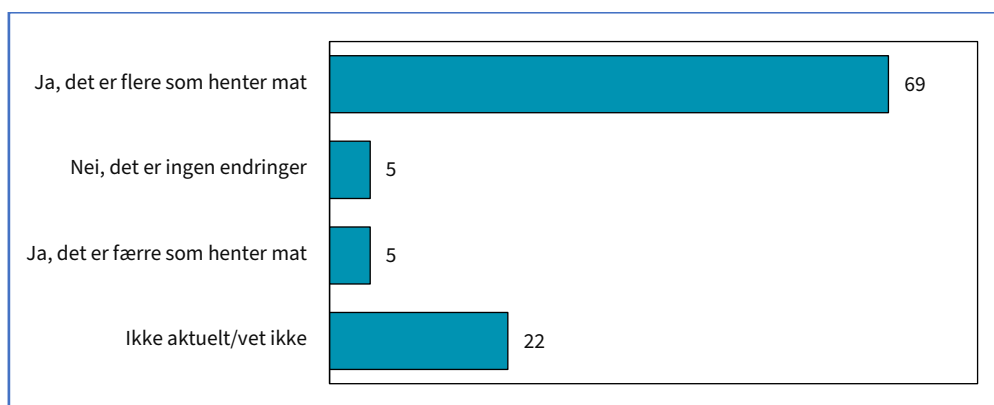
	Kommunestørrelse		Organisasjonstyper				Samlet
	Storby	Andre kommuner	Ideelle	Kirkelige tiltak	Lokale tiltak	Andre	
Endring registrert antall (snitt)	13,3	13,6	10,5	18,9	15,8	11,5	13,5
Største nedgang i antall	-43	-87	-70	-23	-87	-50	-87
Største økning i antall	182	100	107	150	182	100	182
n							163

Ingen av matutdelingene i casestudien har hatt en nedgang i antall mottakere, men noen få har ikke registrert endring det siste halvåret. Den aktøren i casestudien som har registrert den sterkeste økningen det siste året, er Frelsesarmeen i Moss, som driver matutdeling i samarbeid med Kirkens Bymisjon. De to organisasjonene delte ut matposer til 80 personer i juni 2022, i august samme år var antallet 170, og i juni i 2023 var antallet steget til 400 personer. De har med andre ord hatt en betydelig økning over en lang periode.

4.2 Økt behov for mathjelp over tid

Vi har også ønsket å avdekke endringer i matbehov over litt lengre tid, og har spurt matutdelingene om det har vært en endring i hvor mange som henter mat nå, sammenliknet med for tre år siden. I spørsmålet ble det presisert at vi tenkte på tiden før koronapandemien. Her er bildet ganske entydig: Sju av ti vurderer at det er flere som henter mat hos dem nå enn for tre år siden (figur 4.1). Det vil si at det har vært en stor økning siden tiden før koronapandemien. Her er det ikke vesentlige forskjeller i bildet av langtidsutviklingen etter kommunestørrelse og organisasjonstype (ikke vist).

Figur 4.1 Matutdelerenes vurdering av hvorvidt det er endring i hvor mange som henter mat, sammenliknet med for tre år siden (tiden før koronapandemien). Prosent. (n = 198)

Det at en av fem utdelinger sier det ikke er aktuelt å svare på dette spørsmålet (eller at de ikke vet), må ses i sammenheng med at det er flere matutdelinger som har startet opp etter pandemien. De har med andre ord ingen erfaring fra før pandemien å sammenlikne med.

En liten andel av matutdelingene oppgir at det ikke har vært noen endring i etter-spørselen etter mathjelp, og en liten andel oppgir at det er færre mottakere nå enn før pandemien. Vi har lite grunnlag til å si hva dette kan skyldes, men det kan være at det har blitt flere utdelinger i området eller innført en sterkere målretting av tilbudet. Det kan også være lokale forhold som har ført til mindre behov for matutdelingstilbudet.

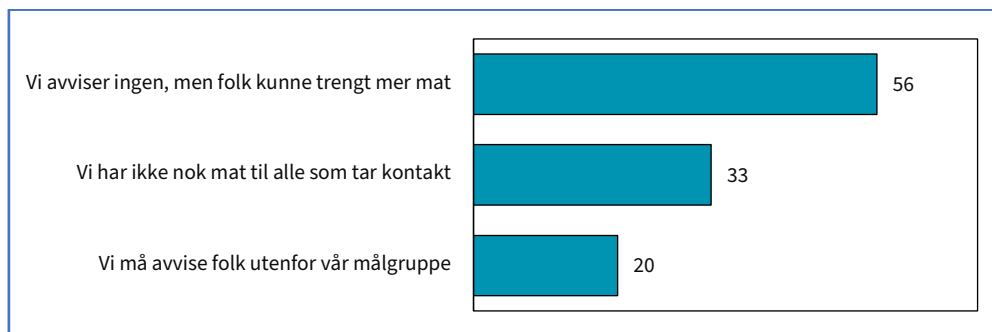
De fleste matutdelingene som inngår i casestudien har merket en økning i antall mottakere de siste årene, og under pandemien opplevde mange at det var flere som ba om hjelp med mat. Noen hadde i liten grad opplevd økning i antall mottakere, men heller at de som allerede benyttet tilbudet deres, hadde større behov for mathjelp enn før.

4.3 Ikke alle får hjelpen de trenger

Når utdelingene får flere som ber om hjelp med mat, øker også behovet for overskuddsmat til fordeling. Vi har spurt matutdelingene om de vanligvis klarer å dekke behovet for mathjelp hos vanskeligstilte som oppsøker dem. Det er kun en tredel av matutdelingene som svarer bekreftende på dette (ikke vist). To tredeler svarer at de ikke klarer å dekke behovet for mathjelp hos de som tar kontakt.

Av de som svarer at de ikke klarer å dekke behovet for mathjelp fullt ut, utdyper mange at de ikke avviser noen, men at enkelte har behov for mer mat enn det de har mulighet for å gi ut (figur 4.2). Flere må likevel avvise folk. Nær fire av ti som ikke klarer å dekke behovet til de som oppsøker dem, sier at de ikke har mat nok til alle. En del sier at de må avvise folk som ikke tilhører deres målgruppe.

Figur 4.2 Andel matutdelere som oppgir at de på ulike måter ikke klarer å dekke matbehovet til alle som oppsøker dem. Flere svar mulig. Prosent. (n = 131)

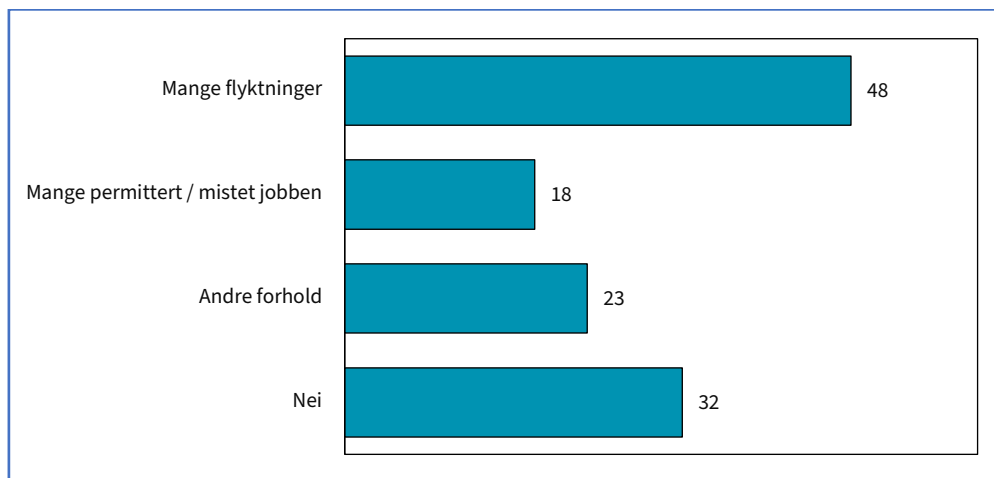
Note: Figuren angår bare de som har svart nei til at matbehovet dekkes og oppgitt en grunn.

Det var mulig for organisasjonene å utdype andre forhold når det gjelder dekning av matbehovet. I et åpent tekstfelt i spørreskjemaet er det flere respondenter som skriver at de har manglende kapasitet til å hjelpe alle som ber om det. Noen skriver at de «sluser» noen av de som oppsøker tilbudet over til andre organisasjoner. En respondent skriver at de har venteliste og et system hvor det hvert halve år rulleres på hvem som får mat. Flere beskriver også hvordan det er nødvendig å prioritere mellom dem som kommer, for eksempel ved å gi barnefamilier forrang. En utfordring som nevnes, er at i praksis kan først til mølla-prinsippet bli styrende. Det vil si at de som har anledning til å komme tidlig på utdelingen, får mat, mens de som kommer mot slutten, risikerer at det er blitt tomt. Andre utfordringer er mangel på sunn mat og begrensninger i hvilke matvarer de har tilgjengelig.

4.4 Lokale forhold som påvirker etterspørsel etter mat

Den økte etterspørselen etter mathjelp har primært blitt forklart med to forhold: kraftig inflasjon og tilstrømmingen av flyktninger fra Ukraina. Det kan imidlertid også være lokale forhold som påvirker utviklingen. Selv om samtlige norske kommuner nå tar imot flyktninger, varierer antallet. Det kan også være noen kommuner der arbeidsmarkedet har vært særlig vanskelig den siste tiden. Da vi stilte spørsmål om det var noen endringer i lokalmiljøet som kunne ha påvirkning på behovet for mathjelp, viste nesten halvparten til økningen i bosetting av flyktninger. En tredel svarte nei på spørsmålet om lokale forhold, men en av fem svarte at etterspørselen kunne være påvirket av at mange i deres kommune var blitt permittert eller hadde mistet jobben (figur 4.3).

Figur 4.3 Andel som mener at ulike lokale forhold har påvirket behovet for mathjelp. Prosent. (n = 199)

45 respondenter har valgt oppgi forklaringer i et åpent svarfelt under spørsmålet om lokale forhold som påvirker behovet for mat. I all hovedsak utdypes situasjonen med økte priser generelt og at flere derfor har en vanskelig økonomisk situasjon. Noen få skriver at det er kommet mange flyktninger. Det er få henvisninger til særegne lokale forhold som forklarer behovet for hjelp.

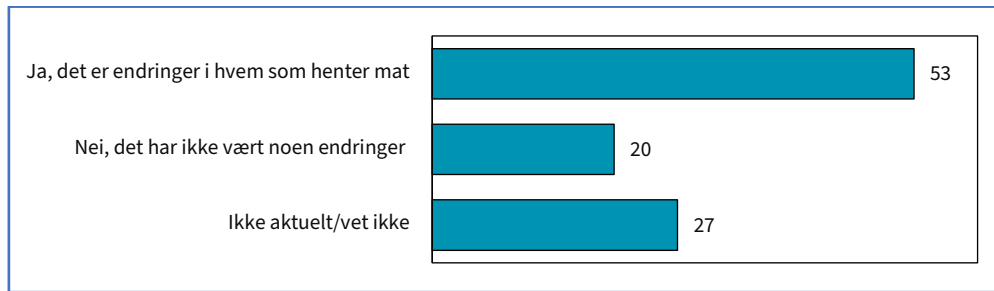
I casestudiene får også økt kostnadsnivå og dyrtid mye oppmerksomhet, sammen med mottak av ukrainske flyktninger. Det er dessuten flere som peker på utviklingen i boligmarkedet som en årsak til at flere tar kontakt.

4.5 Er det andre som henter matposer nå enn før?

Det er flere som ber om mathjelp, men er det også en endring i hvem som har behov for det? Vi har spurt organisasjonene om det har vært en endring i hvilke grupper som henter matposer hos dem, sammenliknet med tiden før koronapandemien. Halvparten svarer at profilen til mottakene har endret seg, mens en femtedel sier det ikke har vært noen endring (figur 4.4).¹

¹ I likhet med andre spørsmål om vurdering av situasjonen i dag sammenliknet med lengre tid tilbake, er det en del som har svart at dette ikke er aktuelt eller at de ikke vet. Dette kan skyldes at matutdelingene er nyere enn tre år. Det kan også være at dette er vanskelig å vurdere.

Figur 4.4 Endringer i hvem som henter mat, sammenliknet med for 3 år siden (før koronapandemien). Prosent. (n = 199)

99 av respondentene har benyttet muligheten til å utdype hvilke grupper de mener det blir flere av (åpent tekstfelt). Det er særlig barnefamilier som blir framhevet. Dette er ofte presisert til foreldre med hjemmeboende barn, både enslige og par. Flere noterer også at det nå, i motsetning til tidligere, er barnefamilier hvor foreldre er i jobb som oppsøker matutdelingen. Flyktninger fra Ukraina blir særskilt nevnt av mange, det samme gjør flyktninger og innvandrere generelt. En god del nevner alders- og uførepensjonister, og mange av organisasjonene peker på at endringen består i en vekst blant hele spekteret av deres vanlige mottakergrupper.

I casestudien beskriver informantene den samme utviklingen. Det er mange som opplever at det er flere barnefamilier. Ukrainske flyktninger er blitt en vanlig mottakergruppe ved flere av utdelingene. I intervjuene med de som driver matutdeling, er det samtidig mange som presiserer at flere ukrainere ikke forklarer hele økningen i behovet for mathjelp. De åpne utdelingene har merket en økning fra flere ulike grupper.

Økning driver fram avgrensninger

At det er kommet mange ukrainske flyktninger til Norge merkes ved flere av matutdelingene. Noen av utdelingene har spesifikke målgrupper som gjør at de ikke er åpne for flyktninger generelt. Samtidig ser vi at matutdelinger som i utgangspunktet ikke har spesifikke målgrupper nå, som følge av stor økning i antallet som ber om mathjelp, har innført tiltak for å begrense hvor mange (og hvem) som kan benytte deres tilbud. Et eksempel er Alta matstasjon. De har etablert et samarbeid med et asylmottak i kommunen om at de kjører ut mat til dem når de har nok mat. De har også etablert et samarbeid med Ukraina-foreningen, som bidrar med å videreformidle mat til enslige flyktninger uten barn. Disse avtalene har de gjort for å begrense at disse gruppene benytter matstasjonen. Muligheten for å bli registrert som kunde ved matstasjonen er forbeholdt ukrainske flyktninger med barn (barnefamilier).

Casestudien viser at det er stor forståelse for flyktingenes behov for å hente mat og at de er i en vanskelig situasjon. Samtidig er det begrensninger i hvor mange de enkelte matutdelingene kan håndtere. Kombinasjonen av økt pågang og begrensninger i tilgangen til overskuddsmat driver fram en innføring av kriterier for tilgang til mat. I casestudien understreker også de fleste matutdelingene at den maten de deler ut, kun er ment å være et supplement. Hensikten er ikke å dekke husholdningens totale matbehov.

4.6 Oppsummering

De fleste matutdelingene i undersøkelsen merker et større behov for mathjelp. To tredeler har registrert økt etterspørsel etter mathjelp siste halvår, mens flere har sett en økning de siste årene. Denne stigningen må ses i sammenheng med generelle

utviklingstrekk knyttet til inflasjon og kostnadsvekst. Halvparten av matutdelingene i spørreundersøkelsen oppgir at mottak av mange flyktninger i kommunen har påvirket behovet for mathjelp.

Mer enn halvparten av matutdelingene har registrert en endring i hvem som henter mat de siste årene. Det blir ofte framhevet at det er flere barnefamilier enn før. Samtidig ser mange av matutdelingene en generell vekst av antall personer i sine vanlige mottakergrupper.

Matutdelingene strever med å møte det økende behovet for mathjelp. To tredeler oppgir at de ikke klarer å hjelpe alle som kommer. Oftest dreier dette seg om at de ikke kan hjelpe dem med nok mat, men det er også personer som må avvises av andre årsaker. Større pågang på matutdelingene kan gjøre det nødvendig å innføre kriterier for hvem som kan få hjelp.

5 Tilgang på mat og innhold i posene

Matutdeling forutsetter tilgang til mat. I dette kapitlet ser vi nærmere på hvordan de som driver matutdeling får den maten de deler ut. Vi belyser hvordan samarbeid med leverandører og tilgang til lokaler for lagring og behandling av mat, kan ha konsekvenser for hva som kan tilbys i matposene. I hvilken grad kan matutdelingene tilby trygg og ernæringsmessig god mat?

Men først, matsvinn er både et globalt og et nasjonalt problem. På verdensbasis anslås det at om lag en tredel av all mat som produseres, blir kastet eller ødelagt. Dette tilsvarer 1,3 milliarder tonn mat (Ozharvest, u.å.). I Norge kastes det over 450 000 tonn spiselig mat hvert år. Dette tilsvarer om lag 42 kg for en gjennomsnittsfbruker (Matvett, u.å.). For å bøte på problemet er det blant annet utviklet flere appbaserte løsninger for å videreformidle overskuddsmaten, gratis eller for en billig penge. I Norge er særlig appen Too Good To Go populær. Gjennom denne appen ble det solgt nesten 2800 tonn restemat i 2022 (NTB, 2023). Bedriften Holdbart, som selger overskuddsdagligvarer, omsatte for 360 millioner dette året (Jordheim, 2023). Tjenesten Plateful, som er innrettet mot serveringssteder, formidlet 2600 tonn mat gjennom sin plattform i 2021 (Plateful, u.å.).

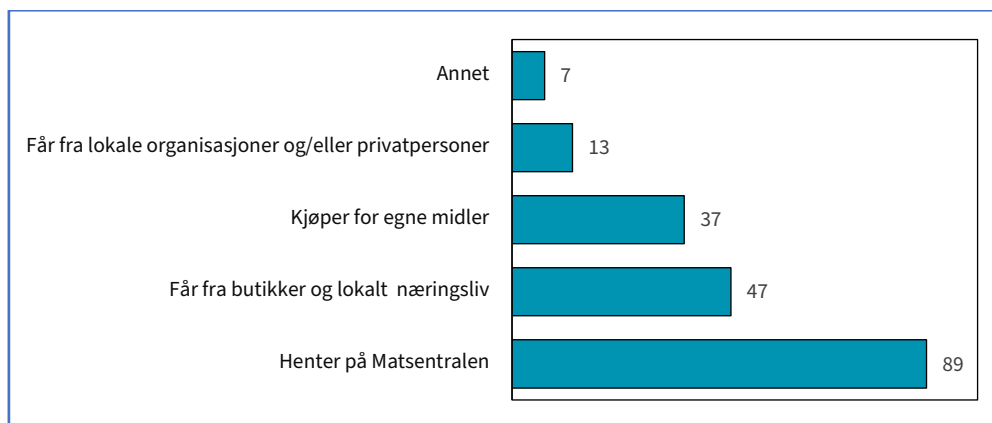
Den største profesjonelle aktøren på distribusjon av overskuddsmat i Norge er Matsentralen. Under paraplyen Matsentralen Norge er det åtte matsentraler rundt i landet. Matsentralens mål er både å redusere matsvinn og å omfordele overskuddsmat fra matvarebransjen til ideelle organisasjoner som hjelper vanskeligstilte med mat. Matsentralen har et profesjonelt system for innsamling av overskuddsmat. På matsentralene sorteres og oppbevares maten i henhold til regler for matsikkerhet, før den blir hentet av ideelle organisasjoner som har matservering og/eller matutdeling.

Matsentralen har ikke vært representert på Nord-Vestlandet (Møre og Romsdal) og har hatt begrenset kapasitet i Nord-Norge, med bare én matsentral i Tromsø. Nå er Matsentralen Nord-Norge under etablering, og ambisjonen er å formidle mat fra Saltdalen til Vardø. I 2022 ble det delt ut 5508 tonn mat fra Matsentralen (www.matsentralen.no). Ikke all overskuddsmat distribueres via Matsentralen. Det er også mange aktører som har egne avtaler med butikker og lokalt næringsliv.

5.1 Hvordan skaffes maten?

De aller fleste utdelingsstedene i vårt utvalg henter mat hos sin lokale matsentral (figur 5.1). Nær halvparten får mat fra lokale butikker og næringsliv, men nesten like mange sier at de kjøper mat for egne midler.

Figur 5.1 Andel matutdelere etter hvordan maten skaffes. Prosent. Flere svar mulig. (n = 199)

Det vanligste er å ha flere kilder til mat. Dette gjelder mer enn halvparten av utdelingene (ikke vist). Det er bare fire av ti utdelingssteder som kun deler ut mat de har hentet fra Matsentralen. Under ti prosent fordeler kun mat som de mottar fra butikker / lokalt næringsliv eller benytter egne midler.

Casestudien gjenspeiler dette bildet fra spørreundersøkelsen. De fleste utdelingene henter mat hos den nærmeste Matsentralen. Noen få har Matsentralen som sin eneste kilde til matvarer, mens flere mottar mat fra butikker og andre aktører i lokalt næringsliv i tillegg. Noen mottar dessuten pengegaver som benyttes for å supplere utvalget av mat. Fattighuset i Oslo er et eksempel på en stor matutdeling som i tillegg til å formidle mat fra Matsentralen, har egne avtaler med flere butikker og bakerier om å hente mat. De mottar også donasjoner.

For noen er det ikke et alternativ å hente mat på Matsentralen, siden de ikke finnes i regionen. Dette gjelder for eksempel Alta matstasjon, hvor det er langt til Matsentralen i Tromsø. Via et samarbeid med Matsentralen Norge har de fått avtaler med noen store grossister i landsdelen som leverer matvarer til dem regelmessig. Utover dette er matutdelingen i all hovedsak basert på et samarbeid med butikker og lokalt næringsliv.

Fellesskap for mat i Moss er en utdeling som fullt ut bygger matutdelingen sin på mobilisering av lokale aktører og avtaler med noen grossister i regionen. Dette inngår i en strategi for lokal forankring av matutdelingen.

Det å håndtere mat krever en viss infrastruktur. Noen av matutdelingene har ikke tilgang til lager, kjølerom eller lokaler som gjør det mulig å behandle mat i tråd med kravene til matsikkerhet. Disse aktørene er avhengig av å hente mat og videreformidle den så raskt som mulig. Alta matstasjon og Fellesskap for mat i Moss er begge eksempler på matutdelinger som har tilgang til lokaler som muliggjør sikker behandling av mat, oppbevaring i kjølerom og nedfrysing av produkter.

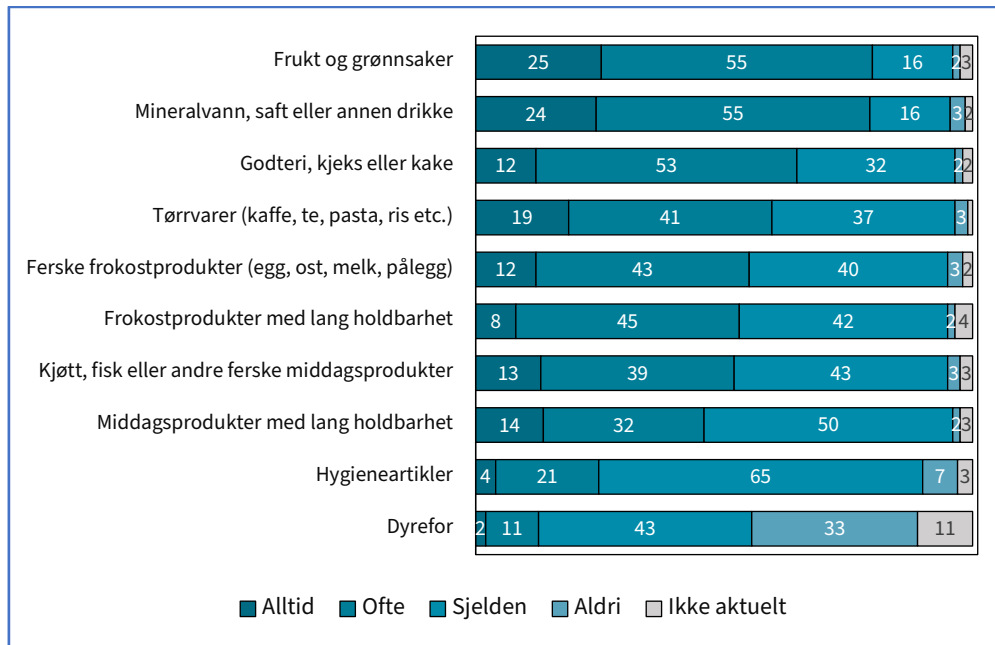
5.2 Variert innhold i matposene

Det er forskjell mellom matutdelingene når det gjelder tilgang til mat og muligheter for å tilpasse posene. Også mottakere som er intervjuet snakker om hvor «bra» poser matutdelingene har. De utdelingene som har flere kilder til overskuddsmat, har naturlig nok større mulighet til å ha et bedre utvalg i posene.

Det er ikke gitt at den maten som ender som overskuddsmat i butikkene, eller som formidles via matsentralene, er den maten folk ønsker eller har mest behov for.

I spørreundersøkelsen ba vi matutdelerne om å markere hva slags varer de gjerne hadde i matposene. Svarene på dette spørsmålet viser at frukt og grønnsaker er den varetypen som oftest inngår i posene (figur 5.2). Like vanlig er det å tilby mineralvann, saft eller annen drikke. Godteri, kjeks eller kake er også produkter som mange oppgir at ofte inngår i matposene.

Figur 5.2 Andel som oppgir at ulike varetyper inngår alltid, ofte, sjelden eller aldri i matposene. Prosent. (n = 198)

I spørreskjemaet ble respondentene spurt om de klarer å dekke behovene til de som oppsøker matutdelingen (se kapittel 4). I et åpent felt skriver en respondent:

Alle som oppsøker oss får noen matvarer, men vi skulle gjerne hatt mer stabil tilgang på sunne matvarer. Det blir litt for ofte kjeks, kaker, boller, saft, brus og lignende, da det er det vi har tilgjengelig.

En annen respondent skriver at de ikke har nok av frukt og grønnsaker, ferskmat og brød/tørrvarer til de som trenger det. På matutdelingene som inngår i casestudien, har vi sett variasjon i hva de har tilgjengelig. De fleste stedene er det en del frukt og grønt, særlig grønnsaker med begrenset holdbarhet. Et eksempel fra et matutdelingssted vi besøkte, er ferdigpakke salatblandinger som hadde utløpsdato enten samme dag eller etter få dager. På en av matutdelingene var det store mengder av en ny type potetgull med sjokolade og appelsinsmak. Dette kan være et uttrykk for at noe over-skuddsmat er nye produkter som ikke har slått an i markedet. Denne matutdelingen hadde ellers mye annen sunn mat, frukt og grønt og middagsprodukter. Da vi besøkte utdelingsstedene, observerte vi likevel at det ofte var en del av det som kan karakteriseres som «usunne» eller godterilignende produkter i posene.

Flere av utdelingene vi har besøkt, har begrenset tilgang på kjøtt og fisk, slik også spørreundersøkelsen viser. En informant på en matutdeling slo fast at «det er mangel på proteiner». Alta matstasjon er i en særstilling blant utdelingene vi har besøkt, ved at de har en avtale med en lokal sjømatprodusent om regelmessig mottak av laks. En gruppe frivillige som er gode på behandling av fisk, reinskjærer, fileterer og vakuumpakker laks i porsjoner for utdeling. Dette er en populær vare på matutdelingen.

Involverte i matutdelingene merker at det er større oppmerksomhet om matsvinn generelt. Informanter på noen av matutdelingene tok opp at dette, i kombinasjon med økte priser, hadde ført til at de fikk mindre overskuddsmat fra butikkene enn tidligere. Det er flere kunder som kjøper ferskvareprodukter som nærmer seg utløpsdato. Butikkene er også blitt flinkere til å framheve disse varene.

De stedene som har kjølerom og fryser, kan ha et større mangfold av varer. Matutdelinger som har begrenset mulighet for oppbevaring, vil som regel hente maten som skal deles ut samme dag som det er utlevering. Valget av matvarer styres selvsagt av hva som er tilgjengelig av overskuddsmat. En frivillig ved en av matutdelingene som i hovedsak omfordeler mat fra Matsentralen, sier at det er litt ulikt hva de har. Dersom de får komme tidlig (først), er utvalget større enn de gangene de kommer etter andre organisasjoner.

Ivareta matsikkerhet og preferanser

Intervjuer med involverte i matutdelingene og mottakere av mat viser at det er viktig med rammer som ivaretar hensynet til matsikkerhet. En informant sier hun håper det er greit at barna har fått mat som er gått ut på dato, og sier dette om matposen hun har fått:

Første gang jeg fikk mat, var halvparten gått ut på dato, mens andre halvparten ikke. Yoghurten hadde gått ut på dato, men barna likte det. (...) Jeg syns det er synd det er mat som har gått ut på dato, og lurer på om det egentlig er lov.

Matsentralen har retningslinjer og systemer for håndtering av matsikkerhet, men det er mottakere som er usikre på om det de får er trygt å spise. Mat som har blitt frosset ned før det gikk ut på dato, kan tines opp og leveres ut senere. Det tilsier at man har gode rutiner for å opplyse om hvilken mat som kan spises etter datomerkingen, hvor lenge mat som har vært frosset kan oppbevares osv.

Blant mottakerne er det få som kritiserer innholdet i posene, men heller peker på at utvalget ikke alltid passer til deres preferanser, at de skulle ønske de fikk mer mat, eller andre matvarer. Det er frivillige som i intervju sier at de har opplevd at noen klager fordi de ikke får det de forventer. Noen av matutdelingene tar ved pakking av posene hensyn til husholdningene, hvorvidt de har barn eller ikke, om de har preferanser knyttet til religion, allergier, om de er vegetarianere mm. Mange store åpne matutdelinger har begrenset kapasitet til å gjøre denne typen tilpasninger.

Hva folk liker, matvaner og andre preferanser varierer selvsagt. To av matutdelingene har ordninger med en kasse hvor mottakerne kan legge igjen matvarer de ikke vil ha. Det er få av matutdelingene som er organisert slik at mottakerne selv kan velge hva de vil ha. Noen har en praksis hvor de legger fram enkelte produkter, slik at de som ønsker det kan ta dem med seg. Dette kan være spesielle varer som ikke er interessante for særlig mange. Det kan være en utfordring at noen henter mat de ikke vil spise og at maten blir kastet. Dette spenner bein under målsettingen om å forebygge matsvinn. Som vist over, er det noen av matutdelingene som er særlig oppmerksom på dette og som har ordninger for å forebygge at maten de deler ut ikke blir spist.

5.3 Oppsummering

Innholdet i matposene som deles ut avhenger av tilgangen på mat, ikke minst hvilke typer matvarer som redistribueres fra matbransjens overskuddslager. Undersøkelsen viser at matutdelingene har bedre tilgang til usunne matvarer enn til ernæringsmessig sunn hverdagsmat. Frukt og grønt deles ofte ut, men utover dette er det vanlig at

mineralvann, saft eller annen drikke, samt godteri, kjeks og kake gjerne er i posene. Det er mindre vanlig med god tilgang til ferske middagsprodukter, kjøtt og fisk. Infrastruktur for oppbevaring og behandling av mat gir større mulighet for å tilby et bredere spekter av sunne matvarer. Ikke alle matutdelinger har tilgang til slik infrastruktur.

Matsentralen er en stor aktør i omfordelingen av overskuddsmat. De fleste utdelingene i undersøkelsen henter mat derfra. Samtidig er det mest vanlig å ha flere kilder til mat, og mange mottar mat fra lokalt næringsliv og butikker. Noen utdelinger benytter dessuten egne midler til å supplere innholdet i matposene.

Matutdelingene er basert på omfordeling av overskuddsmat. Det betyr at det er viktig å ha gode rammer og rutiner for å ivareta hensynet til matsikkerhet og å kunne gi tilstrekkelig informasjon om holdbarhet og bruk. Omfordeling av overskuddsmat er også et tiltak for å forebygge matsvinn. God veiledning om matvarene som deles ut, og mulighet til å ta noe hensyn til den enkeltes preferanser, kan være viktig for å sikre at maten som deles ut, blir spist.

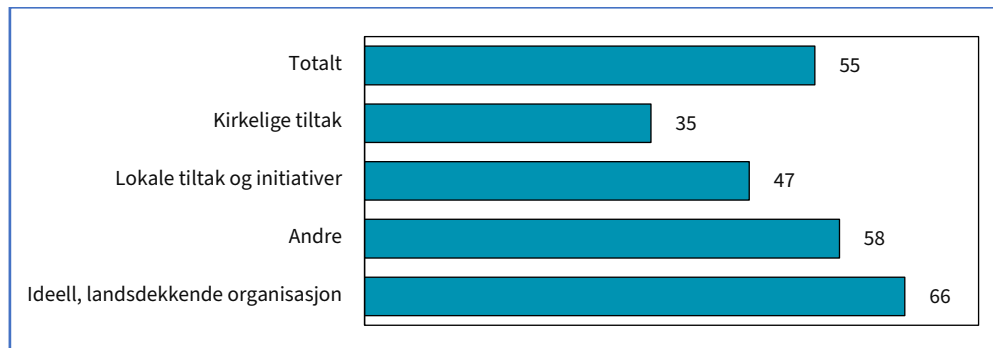
6 Matutdeling som del av et større hjelpearbeid

Hovedpoenget i prosjektet er å undersøke det norske matutdelingstilbudet, men mange av aktørene som deler ut mat, tilbyr også andre former for hjelp. I dette kapitlet ser vi nærmere på innretningen av matutdelingstilbudet. I hvilken grad er det å gi mathjelp et selvstendig hjelpetiltak? Hvilke andre hjelpetilbud tilbyr aktørene som driver med mathjelp? Er det slik at de som oppsøker matutdelingene kun benytter seg av tilbudet om å hente mat, eller benytter de seg også av andre eventuelle hjelpetilbud?

6.1 Matsservering til vanskeligstilte

Hjelp med mat kan foregå på flere måter. I spørreundersøkelsen til aktørene som driver med matutdeling har vi spurt om de også har matsservering som en del av sitt tilbud. Noe mer enn halvparten av de som deler ut mat, sier at de også har et tilbud om matsservering til vanskeligstilte. Det er de landsdekkende ideelle organisasjonene som oftest har dette tilbudet (figur 6.1).

Figur 6.1 Andel av matutdelingene som også har matsservering til vanskeligstilte, etter organisasjonstype. Prosent. (n = 199)

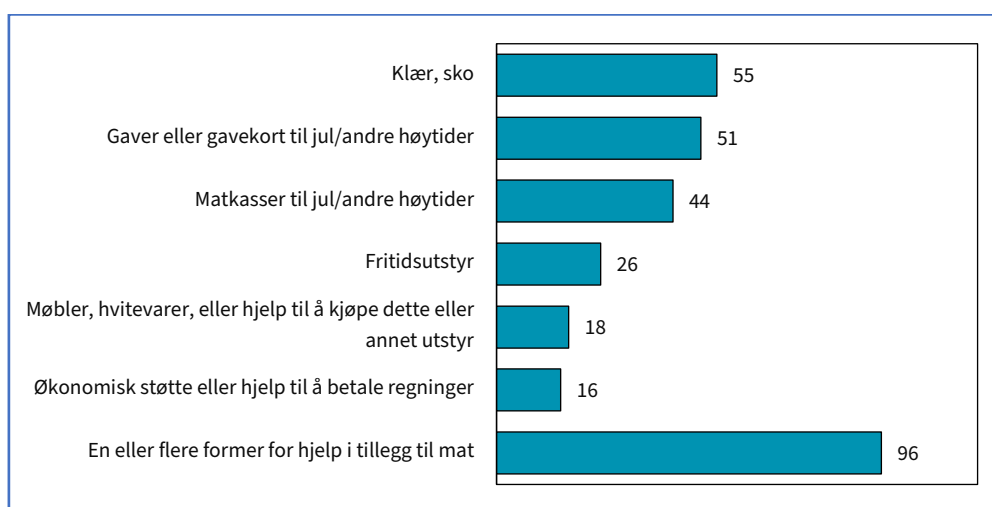
I kategorien av ideelle landsdekkende organisasjoner inngår blant annet matutdelinger i regi av Frelsesarmeen, Kirkens Bymisjon, Røde Kors, Blå Kors og Evangeliesenteret. Dette er organisasjoner som har mange tiltak for vanskeligstilte, og ofte matsservering. Vi ser også at over halvparten av de som er kategorisert som «andre» har matsservering. Vi minner om at denne kategorien er satt sammen av matutdeling i regi av brukerorganisasjoner, frivillighetssentraler, fotballstiftelser/gatelag og kommunale / offentlige tiltak. En del av disse tiltakene har matutdeling knyttet til aktiviteter som også inkluderer matsservering. I arbeidet med å lage oversikten over aktører som driver matutdeling til spørreundersøkelsen, hadde vi kontakt med en del kommunale enheter som i Matsentralens lister var registrert med matutdeling (se kapittel 2). Dette viste seg ofte å være matutdeling for personer i aktivitetstiltak eller botilbud, særlig personer med rusproblemer og psykiske helseproblemer. Flere hadde utdeling av mat knyttet til et serveringstilbud.

I utvalget vårt er det få av de kirkelige tiltakene som oppgir at de har matservering for vanskeligstilte.

Materiell eller økonomisk hjelp

Flere informanter i casestudien tar opp at matutdeling gjerne er en del av et større tilbud, og at den kan være et virkemiddel for å nå vanskeligstilte med et bredere hjelpe-tilbud. Nesten alle som i spørreundersøkelsen oppgir at de regelmessig deler ut mat, har i tillegg et tilbud om en eller flere former for materiell eller økonomisk hjelp (figur 6.2). Over halvparten gir ut klær eller sko ved behov, og om lag en halvpart har særskilte tilbud om matkasser, gaver eller gavekort i forbindelse med jul eller andre høytider. En firedel tilbyr fritidsutstyr. Det er mindre vanlig å bidra med større forbruksartikler, økonomisk støtte til å kjøpe slike, eller generell hjelp til å betale regninger, men nær en sjettedel av utdelingsstedene gjør også dette.

Figur 6.2 Andel matutdelere som tilbyr økonomisk og/eller materiell hjelp. Prosent, flere svar mulig. (n = 198)

Det er flere av matutdelingene i casestudien som har tilbud om hjelp med klær, og flere har særlige tilbud knyttet til jul og høytider. De kvalitative intervjuene gir også eksempler på matutdelinger som får gaver fra lokale aktører til jul, slik at de kan pakke poser med gode matvarer og et gavekort til barna i husholdningen. Et annet eksempel er en større hjelpeorganisasjon som var til stede på matutdelingen før jul og delte ut gavekort til alle som hentet mat.

Det er også eksempel på en matutdeling hvor informanter sier de kan gi penger eller gavekort i særlige tilfeller, slik at personer som mangler mat kan kjøpe det de trenger selv. Det vil ofte være større organisasjoner som har mulighet til å tilby slik hjelp.

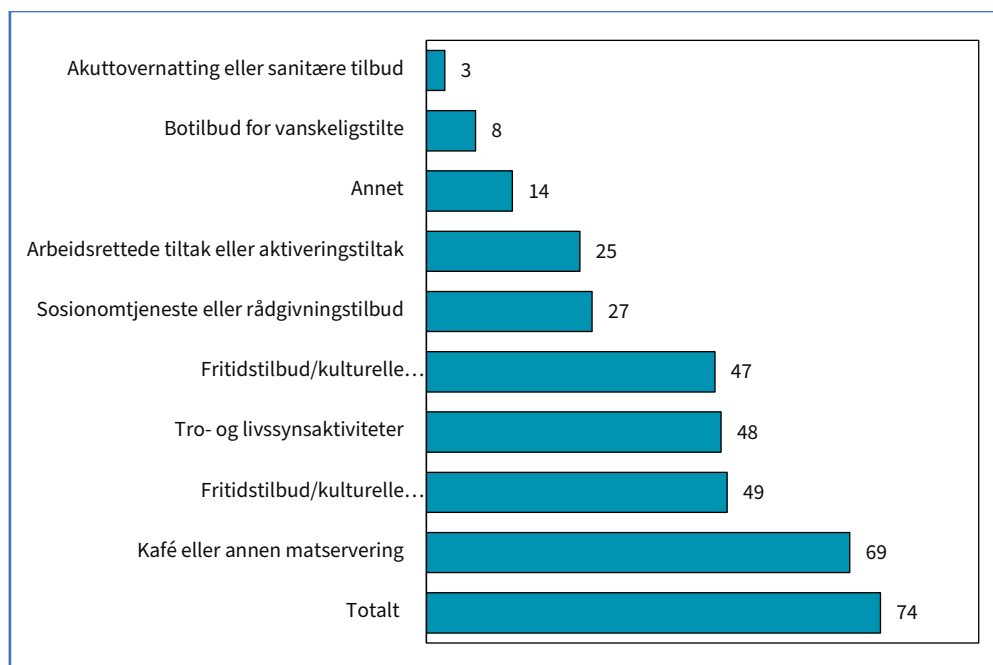
Tilbud i lokalmiljøet

Blant de som regelmessig deler ut mat, oppgir tre av fire at de har ett eller flere andre tilbud i lokalmiljøet (figur 6.3). Det vanligste er å servere mat eller å ha kafédrift, i tråd med hva vi har vist over. Ut over dette er det mange som organiserer fritidsaktiviteter for voksne og/eller barn. Nær halvparten tilbyr tros- og livssynsaktiviteter, og om lag en firedel har et tilbud om sosionomtjeneste, generell rådgivning, arbeidsrettede tiltak eller aktiviseringstiltak. Kun et fåtall av organisasjonene tilbyr bolig og/eller akuttovernatting.

Noen av de som har svart «annet» på spørsmålet om andre tilbud enn matutdeling, har utdypet dette i en åpen tilbakemelding. De skriver blant annet at de har sosiale møteplasser eller arrangementer hvor det tilbys ulike kurs, og at det avholdes språk- og leksekafé. En respondent skriver at de har en butikk hvor besøkende kan ta med seg forskjellige ting som klær og sko gratis. En respondent skriver også at de tilbyr helsesamtale.

Helsetjenester var ikke inkludert som et svaralternativ i spørreundersøkelsen. I casestudien har observert vi at en av aktørene har tilbud om helsehjelp for personer med rusproblemer. Andre aktører bidrar med å gi tilgang til helsehjelp og behandling særlig for gruppen med rus- og avhengighetsproblemer. I casestudien er det variasjon i hvilken grad aktørene som driver matutdeling har ressurser til å gi andre former for oppfølging og tilbud. Noen er prisgitt at andre organisasjoner hjelper dem med dette. Eksempelvis hadde en av matutdelingsstedene en lokal bank som periodevis bidro med rådgivning til enkeltpersoner.

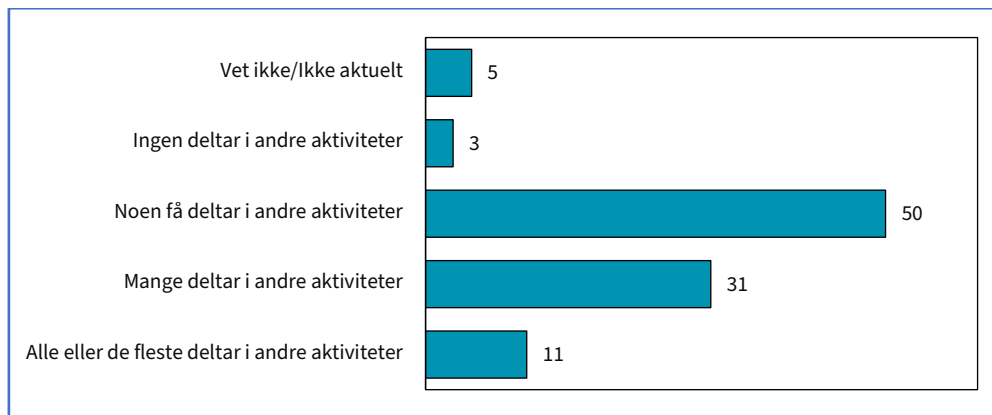
Figur 6.3 Andel organisasjoner med tilbud i lokalmiljøet ut over matutdeling. Flere svar mulig. Prosent. (n = 150)

De fleste ønsker primært mathjelp

Selv om det er et omfattende tilbud av aktiviteter ut over det å dele ut matposer, er det ikke alle som benytter seg av dem. Vi har ingen detaljregistrering av deltakelsen, men av de 150 matutdelingene som har andre aktiviteter, rapporterer over halvparten at få eller ingen benytter seg av disse tilbudene (figur 6.4).

Figur 6.4 Mathjelpmottakernes grad av deltakelse i andre aktiviteter. Prosent. (n = 150)

Det kan være mange forklaringer på at ikke flere benytter seg av matutdelernes øvrige tilbud. Den mest nærliggende er at de som henter mat, kun har behov for mathjelp og ikke ønsker eller har behov for å delta i aktiviteter. Noen aktiviteter kan oppleves som lite relevante, for eksempel aktiviteter knyttet til trossamfunn man ikke selv tilhører. Et annet eksempel kan hentes fra Verdige smil i Trondheim. Deres matutdeling er knyttet til et senter med mange aktiviteter som dreier seg om integrering av innvandrere og flyktninger. Slike integreringsaktiviteter kan være relevante for noen av de som henter mat på den åpne matutdelingen, men ikke for alle.

En annen forklaring kan være at mange av de som henter mat har en strevsom livssituasjon og ikke har overskudd eller kapasitet til å delta i aktivitetene. Ytterligere en forklaring kan være at noen kan oppleve det som stigmatiserende å delta i organisasjonenes aktiviteter.

I intervjuene med mottakere ser vi ulike tilnærminger til det å benytte andre tilbud. Det er informanter med barn som sier at de har fått høre om ferietilbud eller ulike fritidsaktiviteter som de lurer på om de skal benytte. Det kan være at det tar tid for de som har oppsøkt en matutdeling å bli kjent med de aktivitetene som finnes. For noen er det kanskje slik at familien eller barna ikke vet at en forelder henter mat, og det gjør deltakelse i aktiviteter uaktuelt. Noen informanter har fått vite om matutdelingen fordi de deltar i andre aktiviteter i regi av organisasjonen. Andre igjen har sitt første møte med organisasjonen på matutdelingen og har blitt med i andre aktiviteter etter hvert. For noen i denne kategorien er matutdeling en del av et større aktivitetstilbud:

Det er hyggelig å komme hit, du føler deg velkommen, du hører navnet ditt, det er ålreit, jeg bor aleine og det å være sosial med gjengen her i en times tid betyr mye. Det er ikke bare matposen, men det er det sosiale og.

En god del av matutdelingene har noen mottakere som benytter andre tilbud. De kvalitative intervjuene illustrerer at disse tilbudene kan ha stor sosial verdi for dem. For enkelte er matutdelingen en arena hvor de får kjennskap til andre hjelpetilbud.

6.2 Når matutdelingene tar all kapasitet

En stor andel av de som driver matutdeling i Norge, er frivillige organisasjoner som er engasjert i å hjelpe vanskeligstilte på flere områder. Det å ha matutdeling har vært en del av et større hjelpearbeid. Matutdelingene har vært en arena for å møte mennesker som har det vanskelig, kunne bidra med råd og veiledning, og gi hjelp til selvhjelp (Gautun mfl., 2005; Lund, 2006; Nuland, 2007; Fløtten mfl., 2023).

Når antallet som oppsøker matutdeling blir svært høyt, kan muligheten til å følge opp hver enkelt, eller ha et tilbud utover mathjelp, bli redusert. Dette er en utfordring som blir tatt opp av flere i casestudien. At matutdeling etter hvert tar mye kapasitet fra det som er organisasjonenes primære hjelpearbeid, er en direkte motivasjon for arbeidet med å etablere en felles matutdeling i Moss. I en søknad til kommunen om støtte til prosjektet «Felleskap for mat» skriver initiativtakerne (Frelsesarmeen, Kirkens Bymisjon og Evangeliesenteret) at bakgrunnen for prosjektet er det økende behovet for mat i befolkningen, og at utfordringsbildet lokalt gjør at det ikke lenger er mulig for organisasjonene å drive sin kjernevirksomhet. Lokale informanter sier at det nye konseptet er utformet slik at det skal frigjøre tid, slik at hver av organisasjonene får bedre mulighet til å se folk og følge opp deres behov videre.

I Ålesund har suppebilen lagt ned sin åpne matutdeling for en periode, blant annet fordi de opplevde at flere mottakere gikk på bekostning av muligheten til å ivareta de tradisjonelle brukernes behov for en sosial møteplass. Også ansatte i en av de åtte matsentralene tar opp problemet med økt pågang. En av lederne sier:

Mange av utdelingene – særlig de åpne – snakker om at de opplever så stort press at de ikke får sett enkeltmenneskene lenger. Alle har en intensjon om å hjelpe folk, hjelpe dem videre. Bidra til at folk får hjelp. Nå mister de muligheten til det. Derfor er det også økt oppmerksomhet om samarbeid og samordning, for å hindre dobbeltarbeid. Selvsagt er mangel på mat også en driver for bedre samordning.

Matsentralenes ansatte opplever økt etterspørsel etter mat og at det er flere aktører som vil hente mat hos dem. Det er mange flere enn de tradisjonelle ideelle organisasjonene som deler ut mat i dag. I oversikten over matutdelinger ser vi at flere er etablert i regi av aktører som ikke driver andre hjelpetilbud, som ikke er blant de etablerte ideelle organisasjonene, og som ikke har drevet med matutdeling tidligere. Det er eksempler på frivillighetssentraler som etablerer matutdeling i kommuner som ikke har dette tilbudet. Noen steder er kommunen medvirkende til at matutdelinger etableres. Kirker tar initiativ til matutdeling. Lokale ildsjeler starter matutdeling. Vi kan spørre om dette bidrar til å etablere matutdeling som et selvstendig og mer alminnelig hjelpetiltak i Norge enn tidligere.

6.3 Oppsummering

De som driver med matutdeling, bidrar ofte også med andre former for hjelp. I floraen av aktører som driver matutdeling, er det noen som har dette som sin primære aktivitet, men de fleste aktørene har andre aktiviteter og hjelp tilgjengelig for de som henter mat.

Det varierer hvor mye matmottakerne benytter seg av disse øvrige hjelpetilbudene og aktivitetene. Fire av ti matutdelinger som har andre tilbud, svarer at de fleste eller mange benytter seg av tilbudet. En stor andel henter bare mat, mens for andre inngår matutdelingen i et større aktivitetstilbud og er også en sosial arena.

Økt etterspørsel etter mathjelp ser ut til å føre til framvekst av et større tilbud av rene matutdelinger. Fra at matutdeling primært har vært en del av de frivillige organisasjonenes innsats for å møte vanskeligstilte, og bidra til selvhjelp og mestring, har det kommet et større innslag som primært er en distribusjon av overskuddsmat til vanskeligstilte. Dette kan tyde på at matutdeling er i ferd med å etablere seg som et selvstendig og mer vanlig hjelpetiltak i Norge enn tidligere.

7 Mathjelp på dugnad

Det norske matutdelingstilbudet er i all hovedsak drevet av frivillige organisasjoner og ulike lokale tiltak. Tilbudet baserer seg på en betydelig innsats fra personer som stiller opp som frivillige. I tillegg til de som står for selve matutdelingen, er det aktører i matbransjen, i privat næringsliv og i kommunene som bidrar i en dugnad for hjelp med mat til vanskeligstilte. I det følgende vil vi belyse den frivillige innsatsen som inngår i matutdelingene, og blant annet vise i hvilken grad de ulike matutdelingene baserer seg på henholdsvis frivillige og ansatte ressurser i tilbudet.

Matutdelingen foregår i lokalsamfunn, og i dette kapitlet ser vi også på hvorvidt og hvordan matutdelingene samarbeider med andre aktører lokalt for å bistå dem som henter mat. Vi belyser både samarbeid mellom de frivillige organisasjonene lokalt, mellom matutdelingene og privat næringsliv, og samarbeidet med kommunale tjenester. En viktig problemstilling er hvilken rolle lokale krefters samfunnsengasjement har fått når det gjelder å møte vanskeligstiltes behov for mathjelp. I hvilken grad samarbeider lokale aktører om matutdeling, og hvordan er samspeilet med kommunen og det offentlige tjenesteapparatet? Der hvor matutdelingene samarbeider med kommunen, hva går dette samarbeidet ut på?

7.1 Et tilbud basert på frivillighet

Tabell 7.1 viser hvor mye ressurser organisasjonene anslår at en typisk matutdeling baserer seg på, både når det gjelder antall personer involvert i arbeidet og medgått tid. Det er tydelig at den frivillige innsatsen er hjørnesteinen i matutdelingstilbudene. En typisk matutdeling involverer i gjennomsnitt ca. to ansatte og mer enn åtte frivillige.

Det er imidlertid ganske stor spredning i både antall ansatte og frivillige. Noen små utdelinger har bare et par ansatte og ingen frivillige, mens andre utdelinger baserer seg kun på frivillige og har ingen ansatte. Av disse to konstellasjonene er den siste mest vanlig. Kun tre utdelinger baserer seg bare på ansatte, mens det er 29 som bare har frivillige krefter engasjert på en vanlig utdeling. Det er også 46 organisasjoner som rapporterer at de bare har én ansatt på utdelingene og at resten er frivillige. Når det står 0 i tabellen på færrest, betyr det at det finnes utdelinger der det ikke er noen ansatte, og at den kun drives av frivillige, og omvendt at noen utdelinger kun drives av ansatte og dermed har ingen frivillige.

Mange organisasjoner har imidlertid flere enn to ansatte og en god del frivillige involvert når det er matutdeling. Det høyeste antallet ansatte involvert i en utdeling er 15, og det høyeste antallet frivillige er 60. Ettersom det finnes noen enkelte store utdelinger som trekker snittene opp, har vi også oppgitt medianene som viser at halvparten av organisasjonene engasjerer henholdsvis én ansatt og fem frivillige.

Tabell 7.1 Antall frivillige og ansatte som er involvert i arbeidet med en typisk utdeling.

	Involverte ansatte	Involverte frivillige	Sum ansatte og frivillige
Gjennomsnitt	1,9	8,3	9,8
Median	1	5	
Færrest	0	0	1
Flest	15	60	60
n	163	171	

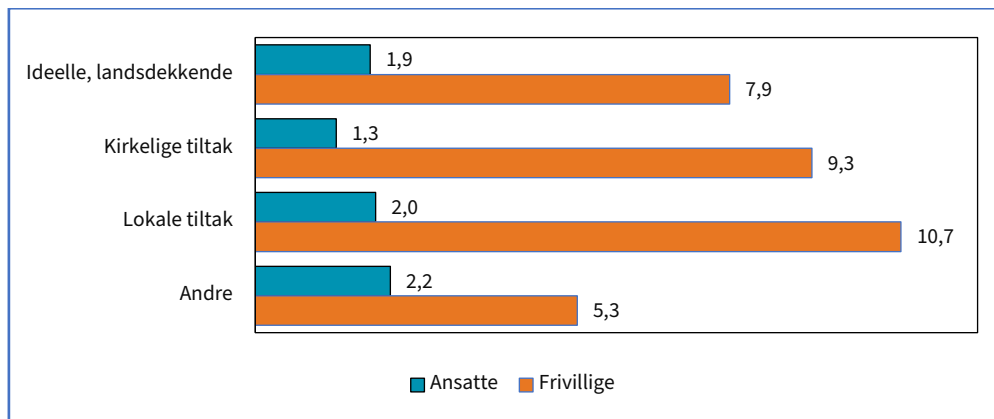
Vi har tidligere vist at det er et stort mangfold av type matutdelinger. Noen matutdelinger er knyttet til spesifikke tilbud for bestemte grupper, noen få er utdelinger i regi av kommunale aktører eller andre aktører som har flere ansatte i virksomheten. Et eksempel på det siste er T5-senteret i regi av Kirkens Bymisjon i Arendal. De har to ansatte som jobber ved senteret, mens om lag 20 frivillige jobber der en til to ganger i uka.

Det er eksempler i casestudien på lokale aktører og ildsjeler som har startet matutdeling og der det ikke er noen, eller bare svært få, ansatte i tilbudet. Et eksempel er KIL fond Bergen som utlukkende er driftet av frivillige.

Også de ideelle landsdekkende organisasjonene i casestudien har et stort antall frivillige som er involvert i drift av matutdelingene. Det er likevel slik at disse tiltakene ofte har ansatte i organisasjonen med et overordnet ansvar for matutdelingen og organisering av den frivillige innsatsen. Et eksempel på dette er den felles matutdelingen i Moss. En ansatt i Frelsesarmeen har arbeidet med matutdelingen som en del av jobben sin. I Kirkens Bymisjon er det en prosjektansatt som driver arbeidet med en felles matutdeling. Samtidig er et høyt antall frivillige fra de to organisasjonene involvert i utdelingen.

I spørreundersøkelsen ser vi at det er forskjell i bemanning mellom matutdelinger drevet av ulike typer av organisasjoner når det gjelder involvering av frivillige og ansatte i utdelingene (figur 7.1). De kirkelige tiltakene og de lokale tiltakene og initiativene ser ut til å trekke mest på frivilliges innsats. I begge tilfeller er snittet for involverte frivillige på en typisk matutdeling mer enn fem ganger større enn snittet for involverte ansatte. Omvendt spiller ansatte som ressurs en større rolle enn frivillige hos det vi har kalt andre typer organisasjoner (dvs. brukerorganisasjoner, fotballstiftelser, frivillighetssentraler og offentlige tiltak og tjenester), og i de ideelle landsdekkende organisasjonene. Mange av disse aktørene er organisasjoner som har ansatte som drifter de tilbudene matutdelingen er en del av, eller har ansatte i organisasjonen som også er involvert i matutdeling.

Figur 7.1 Gjennomsnitt antall ansatte og frivillige på en typisk matutdeling, etter organisasjonstype.

Det frivillige engasjementet som ressurs

I casestudiene har vi observert hvordan de frivilliges engasjement i stor grad driver matutdelingene. De henter mat fra ulike samarbeidspartnere, de klargjør mat for utdeling, og de står for selve utdelingen.

Det kan være en omfattende jobb å organisere de frivilliges innsats på en hensiktsmessig måte og lage vaktlistene som fungerer godt. I intervjuer med både ansatte og frivillige er dette et tema. Informantene trekker fram betydningen av å tenke på hvem som passer til hvilke oppgaver, og lage opplegg som gjør at de frivillige synes det er givende å være med. Det presiseres av flere at de frivillige ikke må forplikte seg til å bruke mer tid enn de ønsker. Man må med andre ord ha nok frivillige til de ulike oppgavene.

Noen av de store ideelle organisasjonene har spesifikke opplegg, kurs eller andre forberedelser for de som skal være frivillige. Flere har dessuten aktiviteter eller sammenkomster for å følge opp de frivillige. Mange av de frivillige som er intervjuet, vektlegger betydningen av et godt miljø, det sosiale fellesskapet og det å kunne være til hjelp for andre.

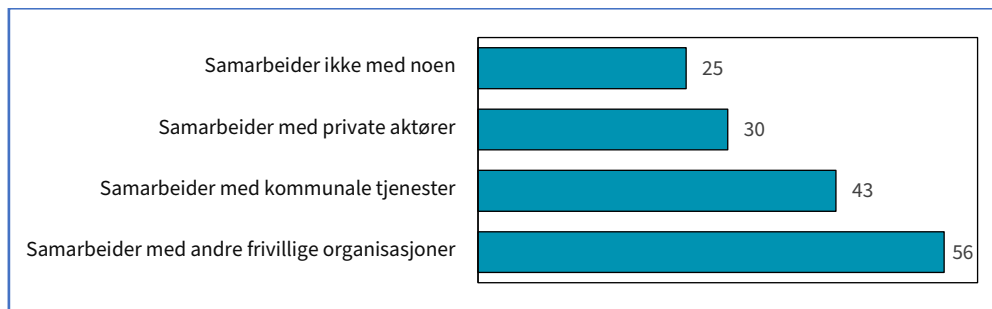
Alle de frivillige vi har snakket med framhever først og fremst betydningen av å kunne bidra overfor andre som ikke har det så bra. Det er ulike årsaker til at de frivillige ser dette som viktig. Noen få knytter det til religiøst livssyn, men generelt framhever de fleste at de ønsker å bidra i samfunnet og å være til nytte for andre som sliter. I en del av matutdelingene er det flere frivillige som selv har benyttet tilbudet tidligere, eller som gjør det fortsatt. I denne gruppen er det mange som tar opp ønsket om å gi noe tilbake og å støtte opp om et tilbud de synes er viktig, og som har hatt betydning for dem.

Siden de fleste matutdelingene er på dagtid kan det være vanskelig for personer i jobb å bidra som frivillig. Blant de frivillige vi har snakket med er det noen personer som er i jobb, men det er flere som er alderspensjonister eller uføretrygdet.

7.2 Mye samarbeid i lokalsamfunnene

De fleste matutdelingene samarbeider med andre i lokalsamfunnet for å bistå de som henter mat (figur 7.2). Av disse er det flest som sier at de har et samarbeid med andre frivillige organisasjoner, men mange samarbeider også med kommunale tjenester og/eller private aktører.

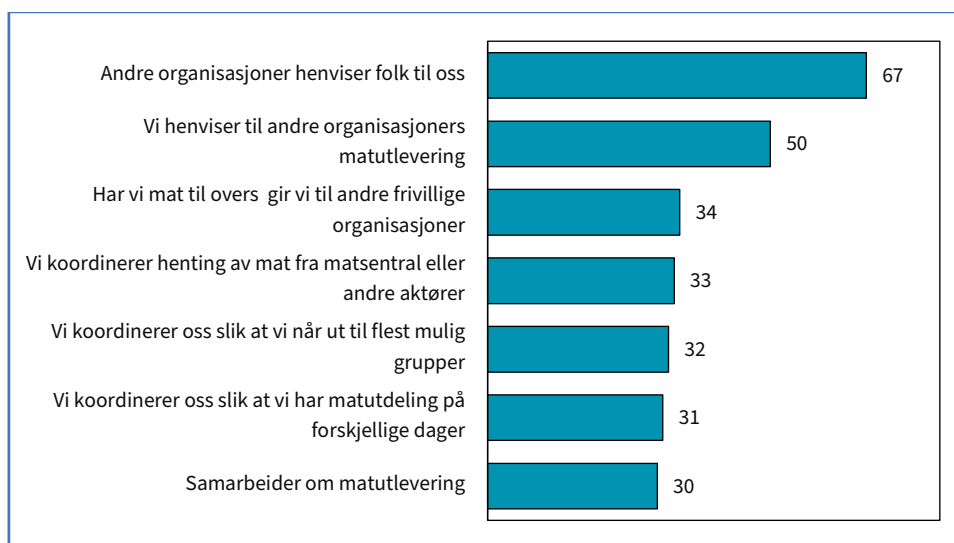
Figur 7.2 Andel matutdelingsaktører som samarbeider med andre. Prosent. (n = 198)

Koordinering mellom matutdelingene

Den vanligste formen for samarbeid mellom de frivillige organisasjonene består i at de henviser folk til hverandre (figur 7.3). Halvparten av de spurte henviser gjester til andre organisasjoners matutlevering, mens to tredeler oppgir at andre organisasjoner henviser folk til dem. Dette indikerer at det er en implisitt koordinering mellom matutdelingene. For selv om bare knapt en tredel sier at de koordinerer seg med andre lokalt for å nå flest mulig grupper, og enda færre koordinerer seg slik at de har utdeling på forskjellige dager, har mange av organisasjonene en oppfatning om hvem som kan/bør hente mat hvor.

Figur 7.3 Innholdet i samarbeidet mellom matutdelere og lokale frivillige organisasjoner. Prosent. (n = 111).

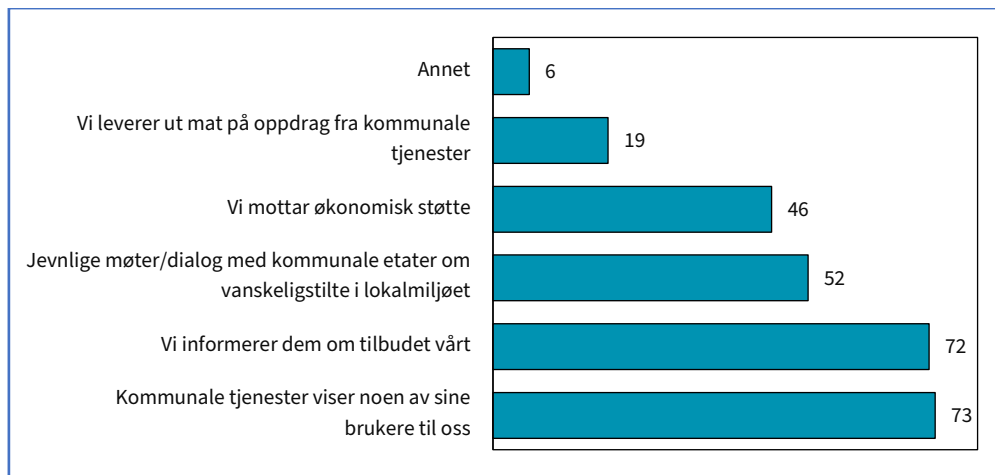
I casestudien kunne vi se at det gjerne har blitt etablert noen former for samarbeid på steder med mange utdelinger, både når det gjelder henvisning til hverandre og fordeling av mottakere. Det tydeligste eksemplet på dette finner vi i Trondheim, hvor Verdige smil og Caritas samarbeider for at det kun skal være mulig å hente mat ett av stedene. Matsentralen i Trøndelag har også tatt initiativet til å utvikle et felles registreringssystem i samarbeid med organisasjonene i Trondheim som henter mat hos dem. Hensikten er å utvikle et system som gjør at det er mulig å fordele de som henter mat mellom de ulike utdelingsstedene, og unngå at det er personer som henter mat flere steder. Det er knapphet på overskuddsmat i forhold til det registrerte behovet ved Matsentralen, og dette har ført til et behov for samordning og begrensninger i tilgangen til å hente mat.

Samarbeidet mellom matutdelinger og andre frivillige organisasjoner i kommunen kan også dreie seg om å bistå de som oppsøker matutdelingen deres på andre områder. KIL fond Bergen har for eksempel samarbeid med Røde Kors og Robin Hood Huset om aktiviteter for barna i de familiene som de bistår.

Supplement til kommunale tjenester

Under halvparten av matutdelingene som besvarte spørreundersøkelsen, oppga at de samarbeidet med kommunen (figur 7.2). Av de som har samarbeid med kommunen, er de vanligste samarbeidsformene at matutdelingen informerer kommunen om tilbudet sitt, slik at kommunen kan videreformidle informasjon til de som er i kontakt med dem, eller at kommunale tjenester henviser noen av sine brukere til dem (figur 7.4). Dette kan tolkes som et uttrykk for at både en del av de frivillige organisasjonene som har matutdeling, og kommunale tjenester, oppfatter matutdelingene som et supplement til det kommunale tjenestetilbudet.

Figur 7.4 Innholdet i samarbeidet med kommunale tjenester. Prosent. (n = 85)

Alle matutdelingene som inngår i casestudien, har en eller flere former for samarbeid med kommunen. Det er et vidt spekter av samarbeidsformer, fra økonomisk støtte til samarbeid om innsatsen for vanskeligstilte i lokalsamfunnet.

Samarbeid om å følge opp eller dele ut mat til enkelte grupper finner særlig sted innenfor området psykisk helse og rus. Fire av matutdelingene i casestudien har avtaler med psykisk helse og rustjenesten i kommunen, enten med enkeltansatte eller tjenesten som sådan. Samarbeidet kan dreie seg om at matutdelingene kjører ut mat til enkelte brukere som ikke klarer å hente selv, at kommunalt ansatte henter mat for dem, eller at det blir gjort særlige tilpasninger på matutdelingene når enkelte brukere som følges opp av psykisk helse- og rustjenesten henter mat. I Arendal har T5-senteret til Kirkens Bymisjon en avtale om at de kommunale tjenestene kan få møte brukerne sine hos dem. De har egne rom på senteret som kan benyttes til samtaler mellom NAV og brukerne. Senteret ble framstilt som en arena hvor brukeren kunne føle seg trygg, og på den måten tilrettelegge for en bedre dialog enn hva som ville være mulig på kommunens kontorer.

I intervjuer på matutdelingene er det flere som tar opp at de frivillige som deler ut mat muligens får et annet forhold til vanskeligstilte enn det ansatte i de kommunale tjenestene har. De har som regel få regler som må følges, og de har tid og mulighet til

«å se folk». Det er flere som er opptatt av at offentlig sektor og matutdelingene forvalter ulike roller og kan utfylle hverandre. En frivillig sier det slik:

Jeg tror kommunen skal forvalte et regelverk, men vi som er frivillige og er i en sånn situasjon har en helt annen mulighet til å være nærere i omsorg. Jeg synes det er viktig med den posisjonen vi har. Jeg har ingen sterke meninger om det offentlige kunne gjort noe mer, men jeg tenker det er viktig at vi gjør jobben så godt vi kan og være til for de som trenger oss (...). Vi kan utfylle hverandre. Jeg tenker at det å kunne gå et sted og få noe gratis, skaper noe i en atmosfære om at noen bryr seg om meg og det å bli sett.

Henviser kommunale tjenester til matutdelingene?

I spørreundersøkelsen kommer det fram at flertallet av de som har et samarbeid med kommunen, sier at kommunen henviser sine brukere til dem. Det er totalt 62 av 199 matutdelinger som oppgir dette, noe som tilsvarer hver tredje respondent i undersøkelsen. Vi har ikke informasjon om hvilken kommunal etat det er som henviser sine brukere videre.

De tolv NAV-ansatte vi har intervjuet, er relativt entydige på at de ikke informerer om matutdelingene i kommunen, og at de ikke vil be brukere som tar kontakt om å oppsøke tilbudet. Etter forrige studie av et utvalg matutdelinger (Fløtten mfl., 2023) har det vært stor oppmerksomhet om at NAV henviser brukere til matutdeling. Det er en av informantene i NAV som sier at de har innført en strengere praksis for ansatte som driver oppsøkende oppfølging, om ikke å hjelpe brukere med å oppsøke matutdeling.

I casestudien ser vi eksempler på at andre kommunale tjenester enn NAV gir informasjon om matutdelingenes tilbud. I én kommune har den kommunale psykisk helse- og rustjenesten bidratt med å kjøre brukere som ønsket det til matutdeling. Dette er begrunnet med at en del av denne tjenestens brukere ikke prioriterer å ha mat hjemme, og matutdelingen kan være et viktig bidrag til en bedre ernæring. Det er også eksempler på matutdelinger som samarbeider med krisesenteret i kommunen, med det boligsosiale teamet, og/eller med flyktningtjenesten.

Dialog mellom matutdelere og kommunene

Av den halvdelen av matutdelingene som sier at de har samarbeid med kommunale tjenester, oppgir om lag halvparten at de har jevnlig møter, eller er jevnlig i dialog med kommunale etater om situasjonen til de som er vanskeligstilte (figur 7.5). Samarbeidet kan være tett. Mange kommuner har en frivillighetspolitikk og er opptatt av å tilrettelegge for frivillig innsats i lokalsamfunnet (Trætteberg mfl., 2020). Frivilligheten formidler mye hjelp til vanskeligstilte i lokalsamfunn og driver tilbud for mange grupper. Mange kommuner samarbeider med frivilligheten for eksempel for at barn som har behov for det, får dekket treningsavgifter, at barnefamilier får tilgang til fritids- og ferieaktiviteter, og så videre (Fløtten & Hansen, 2018).

I alle kommunene som inngår i casestudien, er det en form for dialog mellom kommunen og de frivillige organisasjonene. Hvor tett og systematisk denne dialogen er, ser ut til å variere. Moss er en kommune hvor frivillighetskoordinator har ansvar for å samle de frivillige organisasjonene innenfor området rus og psykisk helse hver tredje måned. Dette nettverket er en arena for dialog om behov i befolkningen sett fra ulike ståsteder, og danner grunnlag for samarbeid både mellom organisasjonene og mellom organisasjonene og kommunen.

Fellesskap for mat i Moss er referert til flere ganger i rapporten. Det er flere årsaker til dette: Fellesskap for mat er et eksempel på hvordan økende etterspørsel etter mat blir en pådriver for samarbeid mellom de frivillige organisasjonene som driver med matutdeling, det er utvikling av en ny utdelingsform i Moss, og det er et eksempel på at kommunen har inngått i et tett samarbeid med de frivillige organisasjonene om matutdeling. Matutdeling og Fellesskap for mat har vært tema i kommunestyret, og kommunen har bevilget midler til Kirkens Bymisjon for arbeid med prosjektet. Det er jevnlig møter mellom de som driver prosjektet og ordfører om arbeidet. Frivillighetskoordinatoren i kommunen har et aktivt samarbeid med organisasjonene. Det er tilrettelagt for at NAV skal ha en dialog med prosjektet for å finne måter de kan samarbeide på, slik at de som har behov for hjelp fra NAV, kommer til dem. Aktørene som leder prosjektet med Fellesskap for mat i Moss, beskriver matutdelingen som en lokal dugnad. Det involverer organisasjonene som driver matutdeling, matbransjen og andre deler av privat næringsliv, men også kommunen.

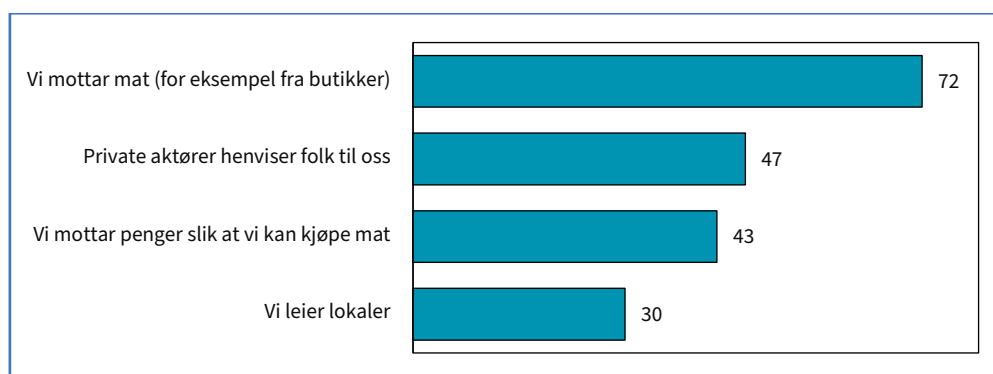
Økonomisk støtte

Litt under halvparten av de som oppgir å ha samarbeid med kommunen, oppgir at de mottar økonomisk støtte (totalt en av fem i utvalget samlet). I casestudien er det noen som mottar direkte støtte til matutdelingen, mens andre mottar ulike former for prosjektstøtte til virksomheten. Verdige smil i Trondheim er et eksempel på en organisasjon som mottar prosjektstøtte til sine integreringsaktiviteter, men ikke spesielt til matutdelingen. Hjerterom Nannestad er et eksempel på en organisasjon hvor matutdelingen har kommet på agendaen i kommunestyret, og de har fått bevilget et direkte tilskudd. I flere kommuner har matutdeling vært et tema i offentligheten og dermed kommet på agendaen for kommunepolitikerne.

Begrenset samarbeid med private

Det er kun tre av ti matutdelinger som sier de har samarbeid med private aktører for å bistå de som henter mat hos dem (figur 7.2). Av disse er det to tredeler som samarbeider med private aktører om mottak av mat (figur 7.5). Vi har allerede i kapittel fire beskrevet at det er en del av matutdelingene som har avtaler med privat næringsliv eller butikker om å få mat. I én kommune er det også en butikk som har en handlevogn stående ute, slik at privatpersoner kan donere mat til matutdelingen. Det er relativt få som sier de mottar penger fra private aktører til å kjøpe mat.

Figur 7.5 Innholdet i samarbeidet med private aktører. Prosent. (n = 60)

I noen kommuner er det private aktører som har bidratt med andre ting enn mat og penger til matutdelingene. I Alta har de lokale energiselskapene gått sammen og

donert en el-varebil som matutdelingen disponerer. En bank i landsdelen har gitt midler til drift og utstyr for å kunne behandle mat. I Moss bidrar et transportselskap med ansatte som frivillige for å frakte mat til den felles matutdelingen.

Bruk av egne midler til matutdelingen

Selv om en del oppgir at de mottar penger fra kommunen og/eller private aktører til å drifte matstasjonen, er det mange som bare, eller i all hovedsak, finansierer tilbudet med egne midler. Vi ba informantene om å anslå hvor stor andel av de totale kostnadene ved matutdelingen som kom fra deres organisasjons egne midler (for eksempel innsamlede midler, gaver, medlemskontingenter e.l.). Litt over halvparten ga et anslag over dette, og av disse oppga 60 prosent (76 av 199 utdelinger) at nesten alle midlene (80 til 100 prosent) kom fra egen organisasjon.

Det er særlig de kirkelige tiltakene som benytter mye egne midler til matutdelingen. Blant de matutdelingene som er samlet i kategorien «annet», er det få som sier de i hovedsak baserer seg på egne midler.

Vi har ikke informasjon om hvordan organisasjonene har beregnet dette og hva de har inkludert i beregningsgrunnlaget. I tillegg til selve maten de formidler, krever kanskje drift av matutdelingen at de skal betale for lokaler, strøm, eventuelle ansatte, og de supplerer kanskje innholdet i matposene med varer kjøpt av egne midler.

7.3 Oppsummering

Det norske matutdelingstilbudet er i all hovedsak drevet av frivillig innsats. Langt flere frivillige enn ansatte er engasjert i en typisk matutdeling. En del av de frivillige er i arbeid, men mange er uføretrygdede eller alderspensjonister. Det er også en del frivillige som selv har vært mottakere av mathjelp tidligere. På denne måten blir matutdelingene også en arena for aktivitet og mening for personer som for tiden ikke er i arbeid.

De fleste som deler ut mat, har samarbeid med andre aktører i lokalsamfunnet. Samarbeid organisasjonene imellom er særlig vanlig. Økt etterspørsel etter mathjelp, kombinert med begrenset tilgang til overskuddsmat, er en driver for samarbeid og koordinering.

Flere matutdelinger har mye kontakt med kommunen. Det er samarbeid både med enkelttjenester og med kommunens administrasjon og politikere. Mange oppgir at de har jevnlig møter eller dialog med kommunen om situasjonen for vanskeligstilte i lokalmiljøet. Det er også en liten andel som deler ut mat på oppdrag fra kommunale tjenester. Spørreundersøkelsen gir ikke informasjon om hvilke kommunale tjenester som informerer eller henviser sine brukere til matutdelingen. Det kvalitative materialet tyder på at det er tettest samarbeid mellom aktører som driver matutdeling og kommunenes rus- og psykiske helsetjeneste, men også med flyktningtjenesten.

Innretningen på samarbeidet mellom matutdelerne og de kommunale tjenestene kan indikere at begge parter ser matutdelingen som et supplement til det kommunale tjenestetilbudet.

8 Hvem oppsøker matutdelingene?

I dette kapitlet ser vi nærmere på hvem som henter mat på matutdelingene. Hvilke målgrupper oppsøker matutdelingene, og hva viser kartleggingene av matmottakere når det gjelder hvem som har behov for mathjelp? Her baserer vi oss hovedsakelig på svarene til de 971 gjestene på 22 matutdelinger som fylte ut det manuelle kartleggingsskjemaet. Vi supplerer dette med informasjon fra de 177 gjestene som har besvart et kort digitalt spørreskjema om sin situasjon. Gjennom de kvalitative intervjuene med matmottakere har vi fått innblikk i situasjonen til noen av de som henter mat, og disse dataene blir benyttet for å utdype dataene fra kartleggingene. Samlet sett gir dette et godt bilde av de som besøker matstasjonene og deres situasjon. Siden vi baserer oss på en utvalgsundersøkelse, og siden det ikke finnes informasjon om matposemottakere som gjør det mulig med en frafallsanalyse, kan vi imidlertid ikke trekke slutninger fra dette om alle som mottar mathjelp.

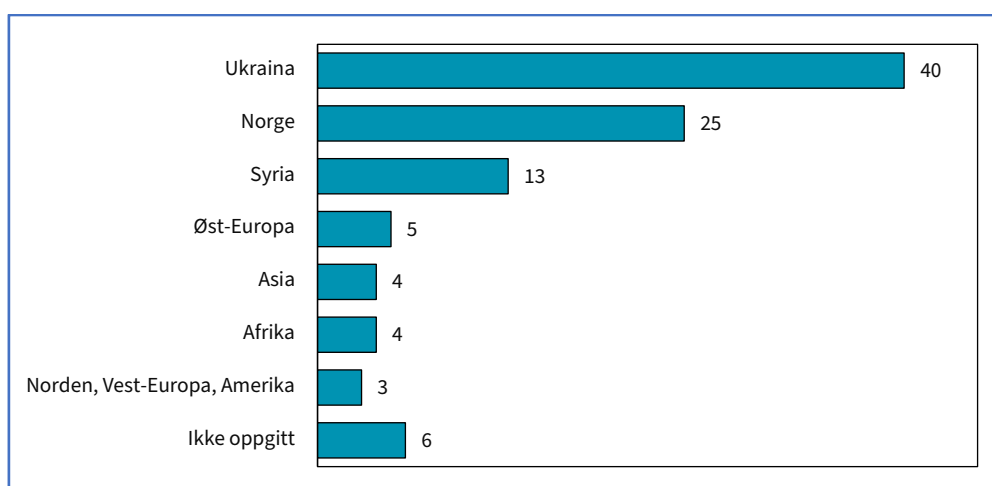
8.1 Demografiske kjennetegn til matmottakerne

Kartleggingene av de som henter mat, gir en oversikt over demografiske kjennetegn ved mottakerne.

Mange nyankomne flyktninger

Til sammen er det registrert 63 nasjonaliteter i kartleggingen. En firedel av mottakerne som fylte ut registreringsskjemaet, oppga å være født i Norge. Den største mottakergruppen har ukrainsk bakgrunn, og det er mange mottakere med syrisk bakgrunn. De sist ankomne flyktninggruppene utgjør dermed over halvparten av de registrerte mottakerne. For mindre grupper, se figur 8.1.

Figur 8.1 Landbakgrunn til mottakere av mathjelp. Prosent. (n = 971)

Den digitale kartleggingen av 177 mottakere viser en noe større andel med norsk bakgrunn, 40 prosent. Og færre fra Ukraina, 27 prosent. Det er samtidig en høyere andel

i den digitale kartleggingen som ikke har ønsket å oppgi landbakgrunn, eller som ikke har svart på dette spørsmålet. For de øvrige landgruppene er fordelingen relativt lik.

Det er ikke overraskende at det er mange med bakgrunn utenfor Norge blant matposemottakerne. Innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn er for eksempel sterkt overrepresentert blant dem med vedvarende lavinntekt. Totalt hadde ti prosent av befolkningen vedvarende lavinntekt i 2020. Blant personer med bakgrunn fra Syria var tallet 76 prosent. Også personer med bakgrunn fra enkelte afrikanske og asiatiske land har høy lavinntektsrisiko (Hattrem, 2022). Mange i disse befolkningsgruppene har svak tilknytning til arbeidsmarkedet, og familiene er ofte store (Epland & Kirkeberg, 2017). Andelen innvandrere som er mottakere av sosialhjelp, er også stor (SSB, 2023).

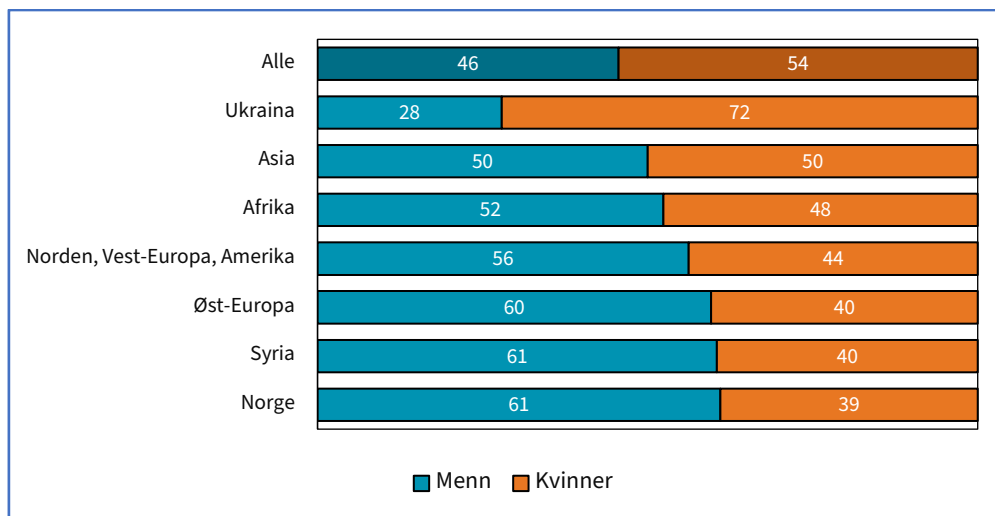
Siden ukrainerne er en ny flyktninggruppe, inngår de foreløpig ikke i lavinntektsstatistikken. I NAVs undersøkelse av økningen i søknader om sosialhjelp eller nødhjelp høsten 2022, oppga imidlertid kommunene at økningen i hovedsak skyldtes asylsøkere fra Ukraina (Furuberg mfl., 2022).

Personer med bakgrunn fra enkelte østeuropeiske land har også høyere lavinntektsrisiko enn befolkningen ellers, så det kan forklare at det er en del med østeuropeisk bakgrunn i utvalget. Det mulig at noen av disse er arbeidsinnvandrere med en ustabil tilknytning til arbeidsmarkedet, og flere har kanskje ikke realisert sine rettigheter i NAV (Synnes, 2022).

Kjønnsfordeling varierer med landbakgrunn

Mens kjønnsfordelingen totalt sett er ganske jevn, er det store forskjeller i kjønnsfordeling etter landbakgrunn (figur 8.2). Det er en sterk overvekt av mannlige mottakere blant dem med norsk, syrisk og østeuropeisk bakgrunn. Blant ukrainerne er det en sterk overvekt av kvinnelige mottakere. Dette er ikke uventet, siden det er en overvekt av kvinner som har flyktet fra Ukraina. Blant arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa er det mange menn, så overvekten av menn i denne gruppen er heller ikke uventet. Ut over dette er det vanskelig å se hva forskjellen i kjønnsfordeling skyldes. En hypotese kan være at kvinner lettere søker om hjelp fra det offentlige eller fra familie og venner enn menn gjør, men vi har ikke data til å bekrefte eller avkrefte dette. Den tidligere kartleggingen av matmottakere ved tre av Frelsesarmeens utdelinger viste en betydelig overvekt av kvinner (Fløtten mfl., 2023, s. 28). Det kan tilsi at vi i denne undersøkelsen har fanget opp et bredere utvalg av matmottakere.

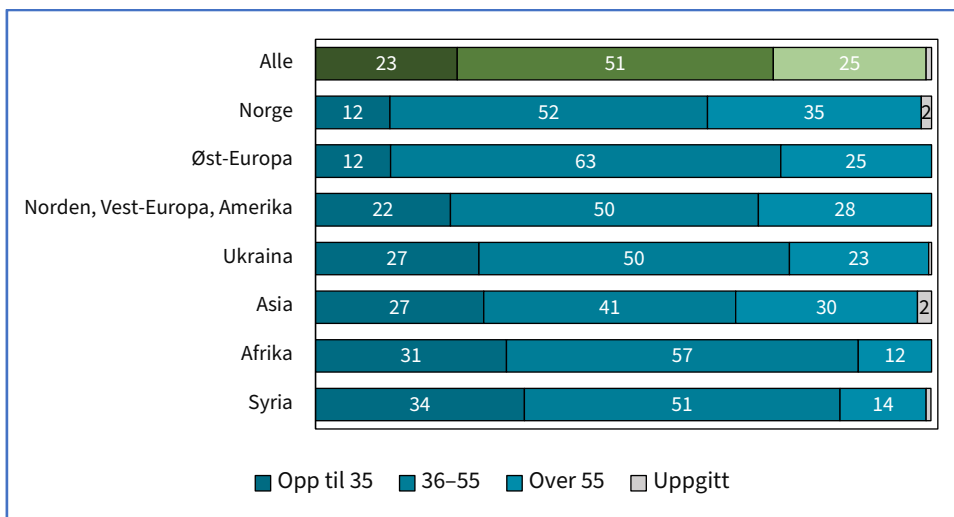
Figur 8.2 Kjønnsfordeling etter landbakgrunn. Prosent. (n = 905)

De fleste matmottakerne er «midt i livet»

Om lag halvparten av de som har deltatt i kartleggingen, er mellom 36 og 55 år. Andelen unge mottakere (opptil 35 år) er størst blant dem med syrisk bakgrunn, mens andelen eldre gjester (over 55 år) er størst blant dem med norsk bakgrunn (figur 8.3). Denne aldersprofilen er relativt samsvarende med den tidligere kartleggingen av tre matutdelinger i regi av Frelsesarmeen (Fløtten mfl. 2023, s. 28–29).

Figur 8.3 Andel gjester etter alder og landbakgrunn. Prosent. (n = 917)

8.2 Mange med barn

Kartleggingen av matmottakere viser at mange har barn (tabell 8.1). Dette samsvarer med hva de som deler ut mat også rapporterer, hvor over 70 prosent svarer at de ofte deler ut til enslige forsørgere eller par med barn (se kapittel 3). Vi har spurt både om mottakerne bor sammen med barn i skolealder og om de har barn over 18 år boende hjemme. Nær halvparten bor sammen med barn i skolealder, og hver femte har barn over 18 år boende hjemme. Siden en del har både barn i skolealder og hjemmeboende barn over 18 år, er det totalt 53 prosent som bor sammen med skolebarn og/eller voksne barn. At mange har hjemmeboende barn, samsvarer med matutdelingsundersøkelsen høsten 2022, hvor også over halvparten bodde sammen med barn (Fløtten mfl., 2023).

Tabell 8.1 Andel matmottakere som har hjemmeboende barn i ulike aldersgrupper. Prosent. (n = 938)

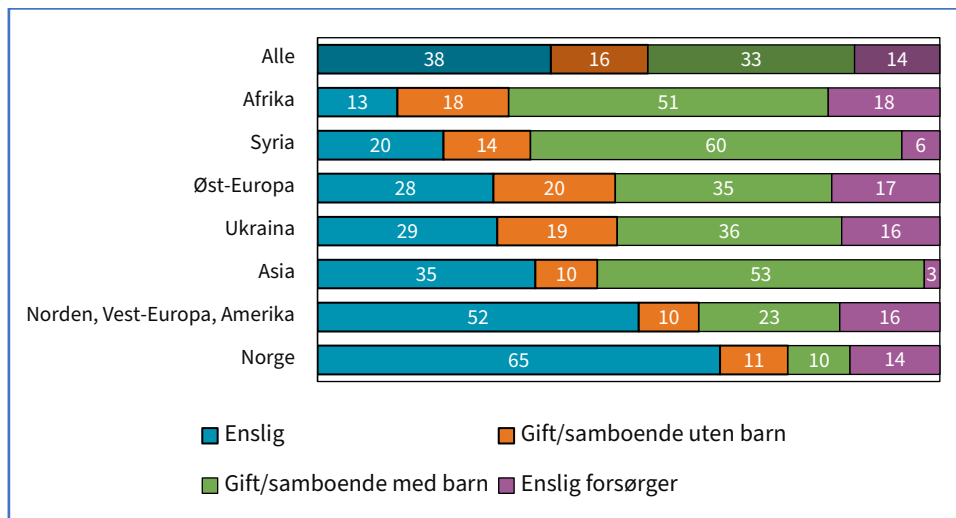
Alder på barn	Prosent
Kun barn i førskolealder	13
Barn i førskole- og grunnskolealder	5
Barn i førskole-, grunnskole- og videregående skolealder	2
Kun barn i grunnskolealder	15
Barn i grunnskole- og videregående skolealder	3
Kun barn i videregående skolealder	8
Barn i førskole- og videregående skolealder	1
Ikke hjemmeboende barn i skolealder	53

Flere familier blant mottakere med innvandrerbakgrunn

Alle familietyper er representert i utvalget. Den største gruppen er enslige, men gruppen gift/samboende med barn er nesten like stor. Andelen par uten barn, og andelen enslige, er lavere (figur 8.4).

Familiesituasjonen varierer med landbakgrunn. Andelen med barn er høyest blant mottakerne med afrikansk og syrisk bakgrunn. De norske matmottakerne skiller seg fra snittet. Nesten to tredeler av de norske mottakerne er enslige, og andelen med barn er lavere enn for noen av de andre landgruppene. Den digitale kartleggingen har en noe høyere andel med norsk bakgrunn som har barn enn den manuelle kartleggingen. Det kan skyldes at den digitale kartleggingen av ulike årsaker har blitt opplevd som mer tilgjengelig for denne gruppen.

Figur 8.4 Familiesituasjon og landbakgrunn. Sortert etter andel enslige. Prosent. (n = 858)

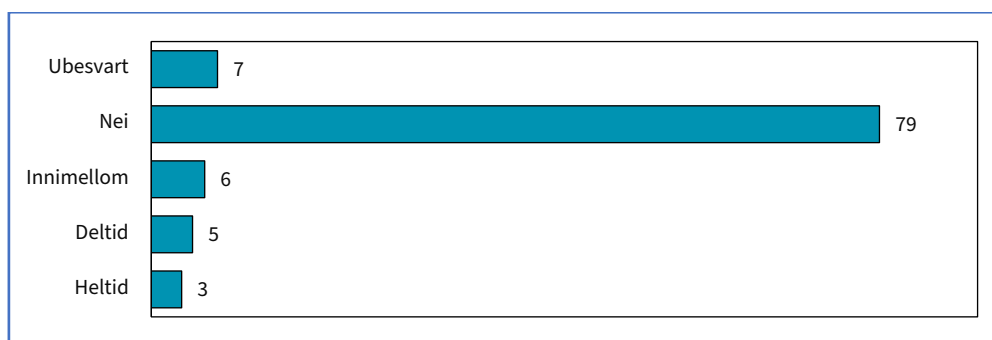

8.3 Arbeidstilknypning

Det har vært stor oppmerksomhet om at det er flere matmottakere som er i arbeid. Både utdelingssteder og enkeltpersoner har formidlet dette i media (Helgheim & Mohr, 2022; Aslam, 2023), og i vår casestudie var det også mange som sa det samme.

Blant de som fylte ut kartleggingsskjemaet i denne undersøkelsen, har 14 prosent en tilknytning til arbeidslivet på undersøkelsestidspunktet (figur 8.5). Det vanligste er å jobbe deltid eller innimellom, mens tre prosent oppgir at de er i fulltidsjobb. I den digitale kartleggingen med 177 respondenter, er det 20 prosent som oppgir at de er i jobb. Ni prosent jobber heltid, seks prosent deltid og fem prosent jobber innimellom. I undersøkelsen av tre av Frelsesarmeens matstasjoner i november 2022, oppga ni prosent av mottakerne at de var i jobb, og de fleste av disse jobbet deltid eller innimellom (Fløtten mfl., 2023). Vi fanger med andre ord opp en del flere matmottakere som er i jobb i denne undersøkelsen.

Figur 8.5 Andel med ulike typer tilknytning til arbeidslivet. Prosent. (n = 971)

Arbeidstilknypning varierer med landbakgrunn. Blant dem med bakgrunn fra østeuropeiske land, er det mer enn 40 prosent som oppgir at de har en arbeidstilknypning på undersøkelsestidspunktet (figur 8.6). Selv om få av utdelingsstedene oppga at arbeidsinnvandrere var en gruppe de ofte delte ut mat til (figur 9.1), mener vi som sagt at det er rimelig å anta at mange av dem med østeuropeisk bakgrunn er nettopp arbeidsinnvandrere. Vi har ikke informasjon om inntektsnivået til de som oppgir at de er i arbeid, men det at en så vidt stor andel av de østeuropeiske matmottakerne er i jobb, kan tyde på at lønnsnivået er så lavt at de ser behov for å spe på med matposer.

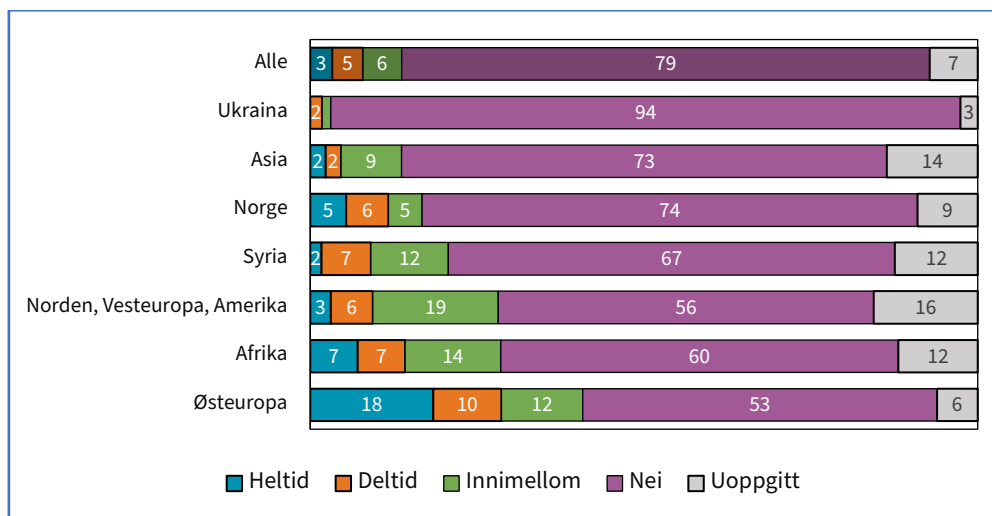
Personer med ukrainsk bakgrunn har den laveste andelen arbeidstilknypnede, noe som ikke er uventet, gitt at en svært lav andel av de ukrainske flyktningene har kommet i jobb ennå (Tyldum mfl., 2023).

Blant dem med norsk bakgrunn, oppgir tolv prosent av de som fylte ut registreringsskjemaet at de jobber heltid eller deltid. I den digitale kartleggingen er andelen med norsk bakgrunn som jobber heltid eller deltid 30 prosent. Dette kan, som påpekt tidligere, bety at den digitale kartleggingen har fanget opp noen av mottakerne med norsk bakgrunn som ikke er like godt representert i det øvrige materialet. Dette gjelder ikke for respondenter med annen landbakgrunn.

Selv om kartleggingen fanger opp en del som er i jobb, kan det være en underregistrering av andelen som er i jobb i vårt materiale. Flere av matutdelingsstedene vi har vært i kontakt med, har forklart at de tilrettelegger for at personer som er i jobb kan hente etter at matutdelingen har lukket. Det betyr at det kan være noen personer i jobb som ikke fanges opp, siden kartleggingen er gjennomført på dagtid. Det kan også være en av årsakene til at den digitale kartleggingen har fanget opp en større andel som jobber.

Seksten prosent av de som er i arbeid, bor sammen med barn i skolealder. Fire prosent av disse jobber heltid, seks prosent deltid og seks prosent har jobb innimellom (tall ikke vist her). Dette viser at vi har fanget opp noen matmottakere som både er i full jobb og har barn. Dette er en gruppe det har vært mye oppmerksomhet om i mediene. Samtidig indikerer denne kartleggingen at dette er en liten gruppe.

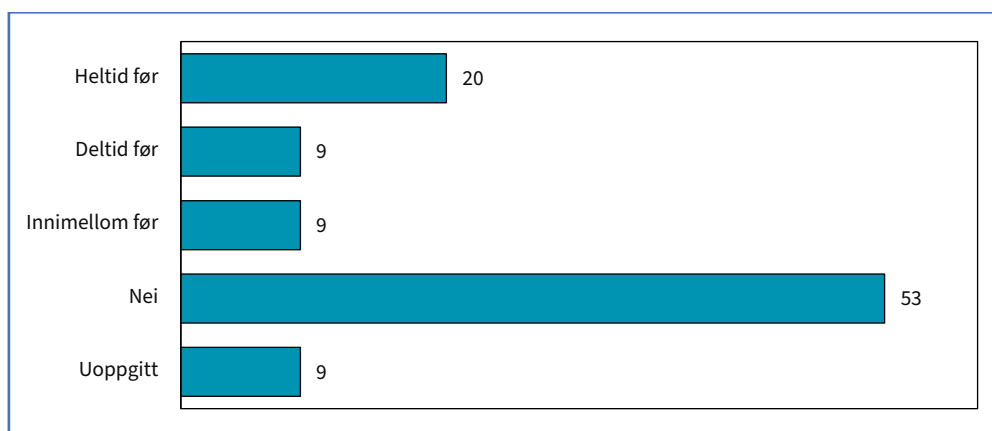
Figur 8.6 Nåværende arbeidstilknnytning etter landbakgrunn. Prosent. (n = 916)

8.4 Mange med tidligere arbeidserfaring

Når vi spør om tidligere arbeidserfaring, er tallene langt høyere enn når vi spør om nåværende arbeidstilknnytning. Nesten fire av ti har vært i arbeid i løpet av de siste fem årene, og halvparten av disse har jobbet fulltid (figur 8.7). Blant de som ikke er i jobb nå, har en av tre vært i jobb i løpet av de siste fem årene (tall ikke vist her).

Figur 8.7 Andel med tilknnytning til arbeidslivet i løpet av de siste 5 årene. Prosent. (n = 971)

Dataene fra spørreundersøkelsen gir ikke informasjon om mulige årsaker til at folk ikke lenger er i jobb. Oversikten over mottak av stønader blant de som henter mat-hjelp (se figur 8.9), viser imidlertid at det er mange som krysser av for arbeidsavklaringspenger (AAP) eller uføretrygd. Dette tyder på at det for en del er helsemessige forhold som gjør at de nå står utenfor arbeidslivet.² For noen av dem med bakgrunn utenfor Norge, kan arbeidserfaringen være fra før de kom hit. Samtidig kan det at mange har nylig arbeidserfaring bety at for noen av dem som står i matkø, kan det være relativt kort vei tilbake til arbeidslivet.

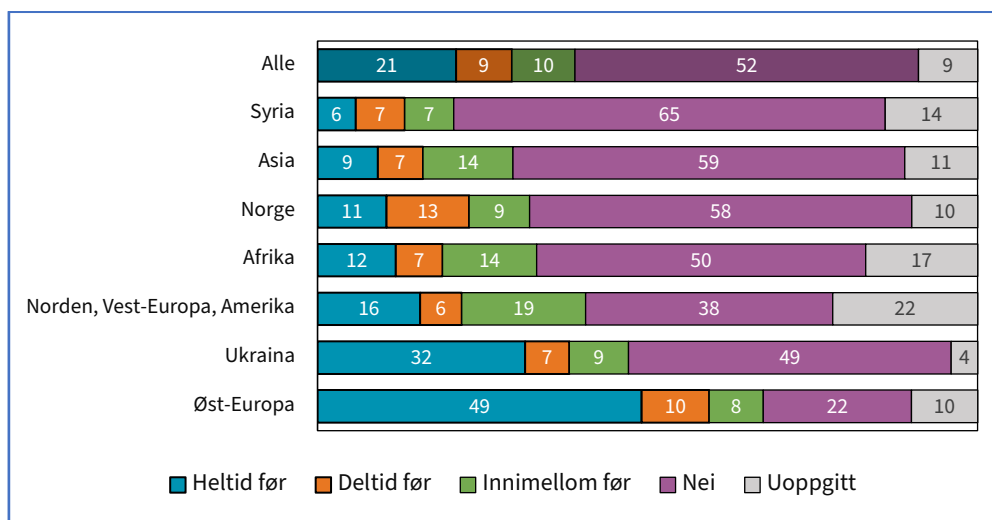
² Blant de som mottar uføretrygd, har 25 prosent vært i arbeid i løpet av de siste fem årene. Det samme gjelder 20 prosent av de som mottar alderspensjon, og 55 prosent av de som mottar arbeidsavklaringspenger.

Mange østeuropeere med arbeidserfaring

Omfanget av arbeidserfaring siste fem år varierer med landbakgrunn. Andelen med arbeidserfaring er høyest blant respondentene med bakgrunn fra Øst-Europa (figur 8.8). Mange av dem med nordisk eller vesteuropeisk bakgrunn, samt ukrainere, har også arbeidserfaring av relativt nyere dato.

Den gruppen som har lavest andel med arbeidserfaring, er syrere. Syriske flyktninger har hatt problemer med å få fotfeste i det norske arbeidsmarkedet. I 2021 var bare 39,2 prosent av syrere i Norge sysselsatt (Olsen, 2023), og i 2020 bodde 93 prosent av de syriske overføringsflyktningene i hushold med vedvarende lavinntekt (Strøm, 2020).

Figur 8.8 Andel som har tidligere arbeidserfaring (siste fem år), etter landbakgrunn. Prosent. (n= 917)

Arbeidende fattige?

At personer som er i jobb har behov for å oppsøke matutdeling, kan være en indikasjon på en vekst i andelen arbeidende fattige, det vil si folk som bor i hushold med en samlet inntekt under fattigdomsgrensen selv om en eller flere er i jobb. Arbeidende fattige har vært et begrenset fenomen i Norge, sammenliknet med i andre land. Ifølge Eurofund var ti prosent av europeiske arbeidere fattige i 2017. Sandvik (2020) redegjør for forskjellige måter å beregne arbeidende fattige på. Tar man utgangspunkt i norske hushold der hovedinntektstaker er yrkestilknyttet (det vil si har en arbeidsinntekt over to ganger folketrygdens grunnbeløp), hadde om lag 5,5 prosent inntekt under lavinntektsgrensen (60 prosent av median) i 2018.

Våre data gir ikke grunnlag for å si noe generelt om fenomenet arbeidende fattige, men vi observerer at flere av de som mottar mathjelp er i arbeid. Det kan være flere forklaringer på dette. For eksempel kan det å være i et lavtlønnsyrke ikke gi tilstrekkelig inntekt til at folk klarer seg selv i en tid med økende kostnader. En annen forklaring kan være at hushold med barn får større problemer når prisene på nødvendighetsvarer øker kraftig. En tredje kan være at personer som har boliglån får mindre økonomiske marginer, da inflasjon kombineres med økte renter.

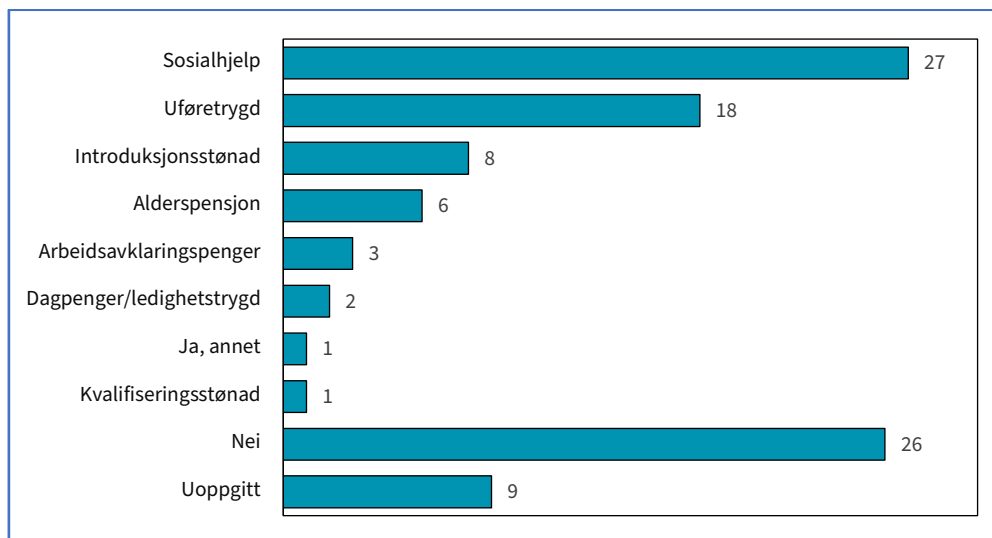
Uansett hva som er forklaringene på at personer i jobb oppsøker matutdelingene, viser tallene fra vår undersøkelse, sammen med uttalelsene fra de som deler ut mat, at også personer som er i jobb kan streve med å være selvforsørget.

8.5 De fleste er stønadsmottakere

De fleste matposemottakerne har en offentlig inntektssikringsytelse. Ni prosent av de som fylte ut registreringsskjemaet, ga ikke opplysninger om dette, mens 26 prosent krysset av for at de ikke mottok noen stønader. Noe av dette kan forklares med at en del av mottakerne er i arbeid. To av tre krysset av for at de mottok en av de sju stønadene vi hadde spesifisert, eller svarte at de mottok en annen stønad.

Drøyt en firedel mottar uføretrygd eller alderspensjon, altså en varig livsoppholdsyttelse, mens like mange mottar sosialhjelp (figur 8.9).

Figur 8.9 Andel av matmottakere som mottar offentlige stønader, etter stønadstype. Prosent, flere svar mulig. (n = 971)

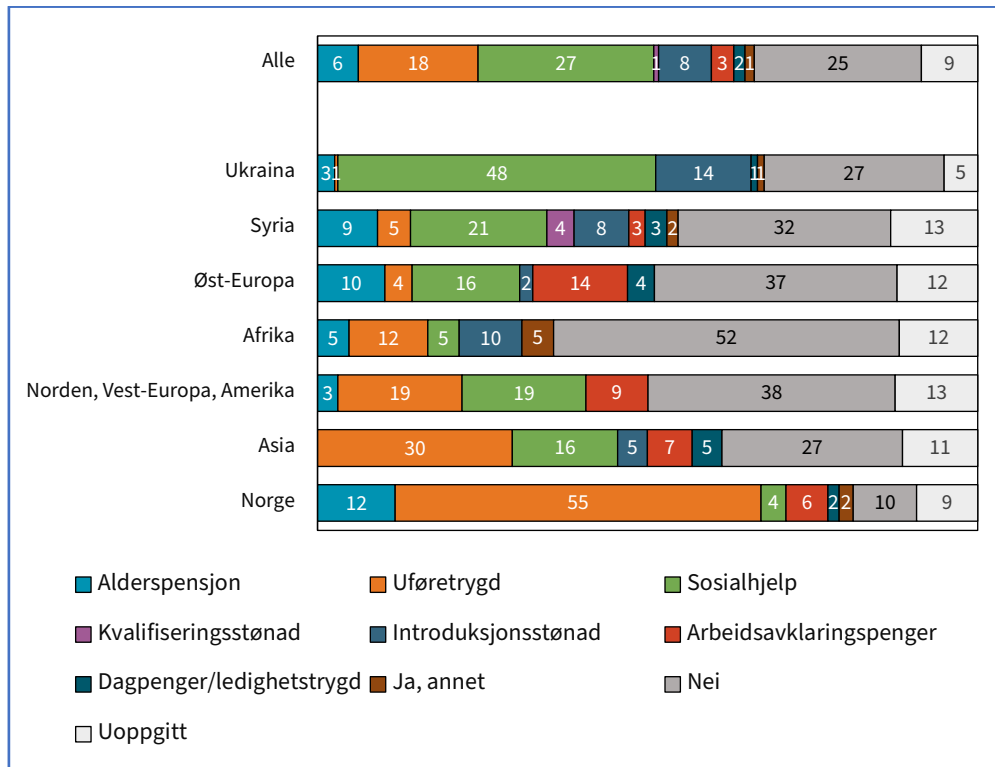

Mottak av trygdeytelser varierer med landbakgrunn (figur 8.10). Blant matmottakere med norsk bakgrunn er det vanligst å motta en varig trygdeytelse, som uføretrygd og/eller alderspensjon. Blant dem med ukrainsk bakgrunn er det bare tre prosent som mottar en varig ytelse. Og motsatt: blant dem med ukrainsk bakgrunn mottar nesten to tredeler de kortvarige ytelsene sosialhjelp eller introduksjonsstønad, mens det kun er fire prosent som mottar sosialhjelp eller kvalifiseringsstønad blant dem med norsk bakgrunn.

Denne forskjellen må ses i sammenheng med regelverket for tilgangen til de forskjellige trygdeytelsene og stønadene. Rett til varige trygdeytelser er forankret i folketrygdloven og forutsetter en viss botid i Norge. For nyankomne flyktninger fra Ukraina vil de fleste først komme inn i introduksjonsprogrammet og motta introduksjonsstønad. De øvrige, det vil si personer som venter på å komme inn i programmet eller som er over 55 år og av den grunn ikke kvalifiserer til deltakelse i introduksjonsprogrammet, vil motta sosialhjelp. Når nær halvparten av ukrainerne i utvalget mottar sosialhjelp, og kun en liten andel introduksjonsstønad, kan én årsak være at de fleste som har startet i introduksjonsprogrammet er opptatt på dagtid og derfor ikke henter mat. Det kan også være at de i mindre grad opplever et behov for å hente mat.

For mottakere fra de andre landgruppene er andelen med varige trygdeytelser lavere enn blant nordmenn, men høyere enn blant ukrainere. Dette henger antakelig sammen med at disse flyktning-/innvandregruppene har bodd lenger i Norge og dermed har opparbeidet seg rettigheter. Blant syrere er det for eksempel 33 prosent som mottar sosialhjelp, kvalifiseringsstønad eller introduksjonsstønad, mens 14 prosent mottar alderspensjon eller uføretrygd.

Figur 8.10 Andel som mottar ulike typer offentlige stønader, etter landbakgrunn. Sortert etter andel som mottar varige trygdeytelser. Prosent. (n = 916).

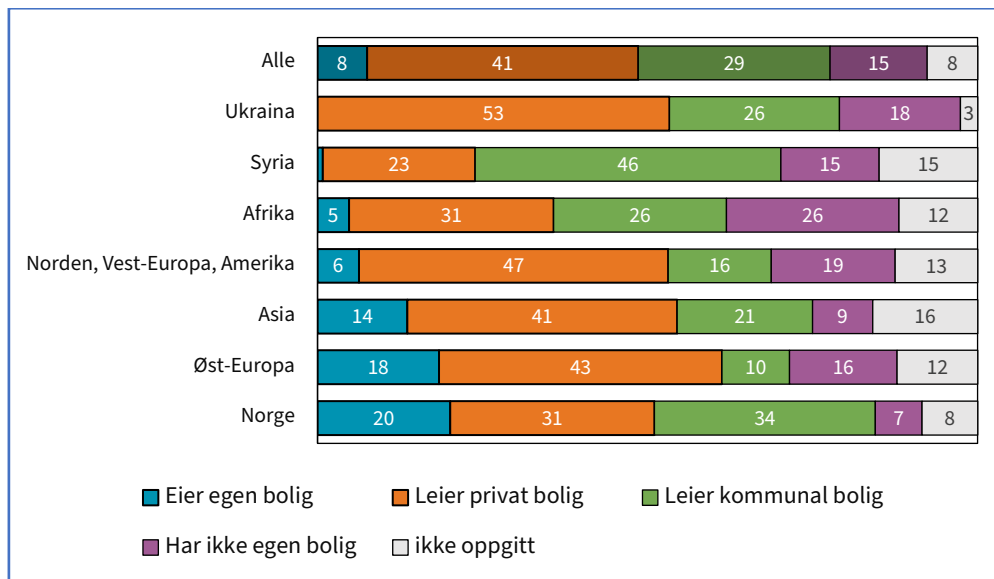
Andelen som oppgir at de ikke mottar noen offentlige ytelser er høyest blant dem med bakgrunn fra Afrika, men det er også mange med bakgrunn fra Norden/Vest-Europa/Amerika, eller Øst-Europa, som oppgir at de ikke mottar ytelser. Det er få av dem med norsk bakgrunn som svarer nei på spørsmålet om ytelser.

At en av fire fra Ukraina krysser av for at de ikke mottar ytelser, samtidig som svært få ukrainere i utvalget er i jobb, kan skyldes at en del bor på mottak. Støtte fra UDI er ikke inkludert på spørreskjemaet. Blant de ukrainerne vi har intervjuet, er det noen som bor på mottak. Det er også eksempler på personer som ikke mottar stønader fordi de er på besøk hos familie i Norge, eller fordi de har bosatt seg privat og ikke fått avklart sine rettigheter ennå.

8.6 Mange leietakere

De fleste som mottar mathjelp, er leietakere. Av de som fylte ut registreringsskjemaet, oppgir to av tre at de leier bolig (figur 8.11). Svært få oppgir at de eier egen bolig. Andelen selveiere er høyest blant dem med norsk bakgrunn, og nær ikke-eksisterende blant dem med syrisk eller ukrainsk bakgrunn.

Figur 8.11 Boligsituasjon etter fødeland. Prosent. (n = 917)

Femten prosent av matmottakerne i utvalget oppgir at de ikke har egen bolig. Når det gjelder ukrainerne kan vi anta at en del for tiden bor i flyktningmottak. I casestudien har vi også intervjuet ukrainere som bor hos venner og familie. Det er vanskeligere å forklare at så mye som en av fire med afrikansk bakgrunn og en av fem med vestlig bakgrunn ikke disponerer egen bolig. Undesøkelser viser at det er en viss økning i tildeling av midlertidig bolig (Furuberg mfl., 2022, s. 21). I casestudien er det kommuner som rapporterer om økt tildeling av nødbolig eller midlertidige botilbud. Det er NAV-kontorer som har gått ut i media med at det er flere som har behov for hjelp til å få et sted å bo (Andersen mfl., 2023).

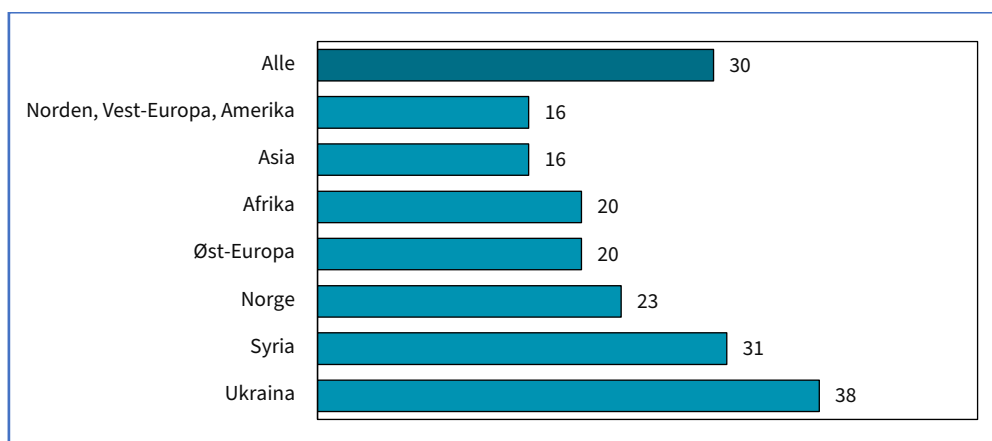
Ved siden av at en del flyktninger kan bo i mottak, er press i boligmarkedet en sannsynlig forklaring på at flere strever med å få et eget sted å bo. Utviklingen i boligmarkedet blir i de kvalitative intervjuene tatt opp av både matutdelere og ansatte i kommunene som eksempel på et lokalt forhold som påvirker behovet for hjelp. I sju av de åtte casekommunene ble høyt press i boligmarkedet og økte utleiepriser nevnt som en utfordring. Det siste året har kommunene bosatt mange ukrainske flyktninger, og dette har bidratt til større press i et allerede vanskelig utleiemarked.

Noen av matmottakerne vi intervjuet, eier egen bolig. En av informantene forteller at hun har fått lån fra Husbanken for å kjøpe bolig.³ Dette har bedret situasjonen til familien, som tidligere leide for en betydelig sum. Andre har en bolig de har eid over tid, og de forteller om ulike strategier for å klare utgifter knyttet til boligen, blant annet at de henter mat.

Husstander som har lave inntekter og høye bostøtte kan ha rett på bostøtte fra Husbanken, i tillegg har enkelte kommuner også kommunal bostøtte. I utvalget av mathjelpmottakere oppgir nesten en tredel at de mottar bostøtte (figur 8.12). Andelen er høyest blant mathjelpmottakerne med ukrainsk bakgrunn, og lavest blant dem med vestlig bakgrunn. At ikke en større andel av de som mottar mat, og særlig av de som leier bolig, mottar bostøtte, har vi ikke datagrunnlag til å forklare.

³ Vi vil anta at dette gjelder startlån, men dette er ikke redegjort for i intervjuet.

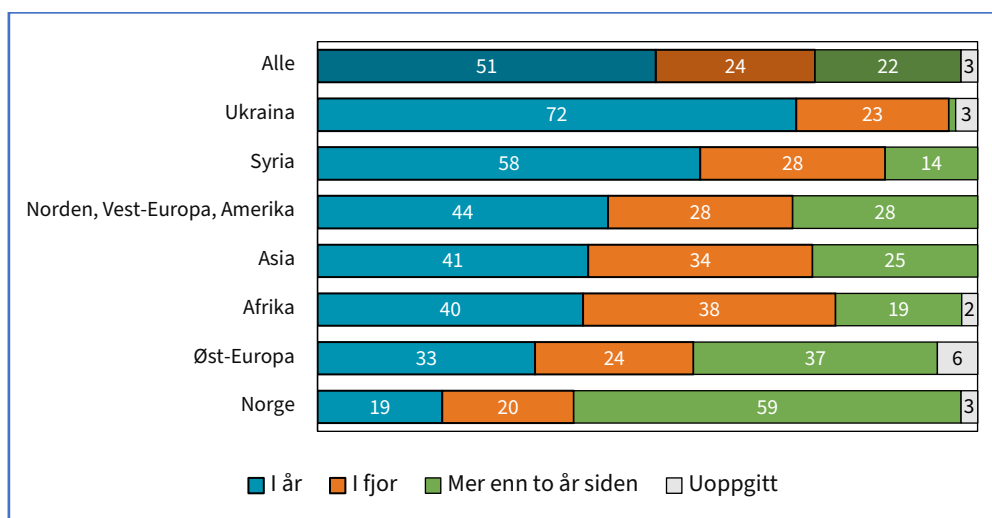
Figur 8.12 Andel som mottar bostøtte, etter landbakgrunn. Prosent. (n = 915)

8.7 Mange nye matmottakere

Halvparten av de registrerte matmottakerne sier at de har besøkt en norsk matstasjon for første gang dette året, det vil si første halvår 2023 (figur 8.13). En firedel hentet mat første gang i fjor. Den digitale undersøkelsen viser det samme bildet. Tre firedele av mottakerne som har deltatt i den korte digitale kartleggingen, hentet mat første gang i år eller i fjor. I den forrige undersøkelsen fra matutdelingene (Fløtten mfl., 2023) hadde halvparten av utvalget lang erfaring med å hente mat, mens 25 prosent hadde hentet mat for første gang siste året. I denne undersøkelsen ser vi altså at andelen nykommere er betydelig høyere.

Figur 8.13 Andel matposemottakere etter når de første gang oppsøkte en norsk matstasjon, fordelt på fødeland. Prosent. (n = 916)

At de fleste ukrainerne er nykommere, må forstås ut fra at det ikke er lenge siden de kom til landet. Det er mer overraskende at det også er en svært stor andel nykommere blant dem med syrisk bakgrunn. Det er bare 14 prosent av syrerne som hadde sitt første besøk på en matutdeling for mer enn to år siden. Dette henger sannsynligvis sammen med at syriske flyktninger har hatt problemer med å bli inkludert i arbeidsmarkedet, og de har ikke har bodd lenge nok i landet (og ikke jobbet nok) til å ha

opparbeidet seg gode pensjonsrettigheter. Når kostnadsnivået stiger, er det derfor ikke så uventet at dette er en gruppe som sliter.

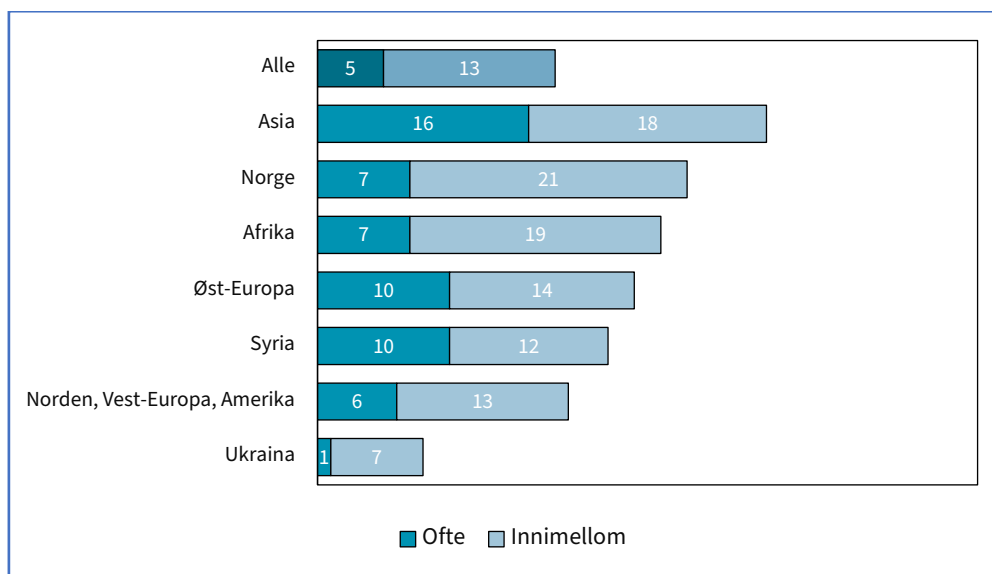
For personer med norsk bakgrunn er situasjonen motsatt. Seks av ti har mer enn to års erfaring med å hente mat. Men også to av ti med norsk bakgrunn har oppsøkt en matutdeling for første gang våren 2023, og like mange hentet mat første gang i 2022. Foruten personer med norsk bakgrunn, er det for det meste østeuropeere som har erfaring med å hente mat over lengre tid. Nær fire av ti med østeuropeisk bakgrunn har hentet mat i mer enn to år.

Selv om en del har hentet mat i flere år, har ikke nødvendigvis alle disse hentet det regelmessig. Noen har hatt kortere eller lengre perioder hvor de ikke har hentet mat, for så å komme i en situasjon hvor de har fått behov for mathjelp igjen. Dette er det flere eksempler på i casestudien.

De fleste har faste hentesteder

Nesten alle henter alltid, eller nesten alltid, mat på samme matutdeling. Blant de ukrainske mottakerne er det nesten ingen som henter mat flere steder, mens det ikke er like uvanlig å ha flere hentesteder blant mottakere med bakgrunn fra Asia (figur 8.14). Vi har ingen god forklaring på denne forskjellen etter landbakgrunn.

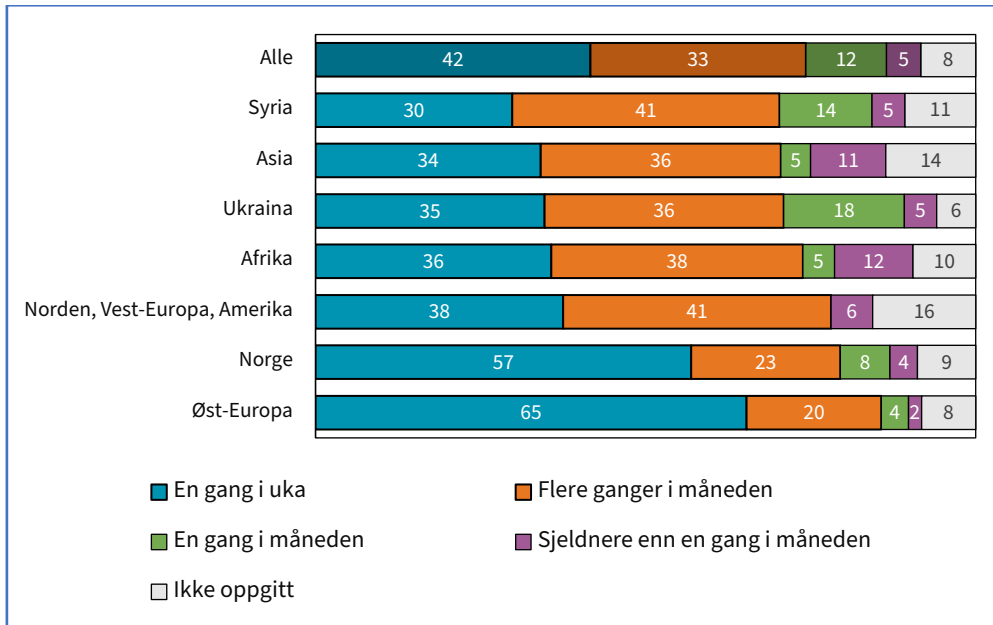
Figur 8.14 Andel som oppgir at de ofte eller av og til henter mat på andre matstasjoner enn den de er registrert på til undersøkelsen. Etter fødeland. Prosent. (n = 916)

De fleste henter mat flere ganger i måneden

Det vanligste er å hente matpose én gang i uka, og det er få som henter mat sjeldnere enn én gang i måneden (figur 8.15). Blant dem med østeuropeisk bakgrunn henter nesten 70 prosent ukentlig. Det er også mange med norsk bakgrunn som henter så ofte. Dette kan tyde på at de har et konstant behov for mathjelp, og at det er relativt få som har en veldig variabel inntektssituasjon.

Figur 8.15 Hvor ofte hentes matposer, etter fødeland. Prosent. (n = 916).

8.8 Oppsummering

Over halvparten av de registrerte mottakerne tilhører en gruppe som (relativt) nylig har kommet til Norge (syrere og ukrainere). Hver fjerde mottaker har norsk bakgrunn.

Halvparten av mottakerne i kartleggingen bor sammen med barn, noe som innebærer at det er mange barn som vokser opp i familier med behov for mathjelp.

To tredeler av matmottakerne i denne kartleggingen mottar en eller annen form for ytelse fra NAV. Det er lavere enn i en tidligere kartlegging fra november 2022. Det kan ha sammenheng med at denne undersøkelsen viser en større andel mottakere som har en relasjon til arbeidsmarkedet. Fjorten prosent har en relasjon til arbeidslivet på undersøkelsestidspunktet, og nesten 30 prosent har vært i arbeid i løpet av de siste fem årene. Det at så vidt mange er i jobb, kan bety at det er flere som strever med å forsørge seg selv ved hjelp av egen inntekt.

Den svake økonomien til mathjelpmottakerne gjenspeiles også i at få eier sin egen bolig, og at en del ikke har egen bolig i det hele tatt. Press i utleiemarkedet ser ut til å skape utfordringer for mange lavinntektshushold. Et betydelig mindretall mottar bostøtte, noe som viser at mange av dem som mottar mathjelp er personer med lav inntekt og høye boutgifter.

Det er mange nye matmottakere. Halvparten av matmottakerne hentet mat for første gang i løpet av første halvår 2023. Ikke overraskende er det mange nye mottakere i utvalget fra Ukraina, men også mange med norsk bakgrunn hentet mat for første gang i år eller i fjor. Ukrainerne skiller seg fra de øvrige mathjelpmottakerne på flere områder:

- Det er en sterk overvekt av kvinnelige mathjelpmottakere.
- Det er flere gifte/samboende blant dem enn i utvalget for øvrig.
- Mange har arbeidserfaring, men svært få er i jobb nå.
- Nesten ingen eier bolig, og denne gruppen har høyest andel som leier av private.
- De fleste mottar sosialhjelp.
- Nesten alle er nykommere på matutdelingene, og nesten alle henter bare ett sted.

9 Betydningen av mathjelp

Vi har beskrevet kjennetegn ved bakgrunnen og situasjonen til de som oppsøker matutdelingene. I dette kapitlet vil vi, med utgangspunkt i det kvalitative materialet, gå nærmere inn på hvorfor matutdelingen blir et alternativ for noen, og hvordan det oppleves å oppsøke matutdelingene. Det kan ikke gjentas for ofte at årsakene til at folk velger å oppsøke en matutdeling er sammensatte; enkeltmenneskene som ber om hjelp, representerer unike historier. I kapitlet vil vi illustrere noe av dette mangfoldet.

For det første identifiserer vi noen grove kategorier for hvilken betydning det å hente mat har. For det andre belyser vi hvordan mottakere av mathjelp opplever egen situasjon og det å oppsøke en matutdeling. For det tredje ser vi nærmere på hvilken relasjon de som henter mat har til NAV, og hvorfor de eventuelt ikke oppsøker NAV for ha nok mat på bordet. Til sist diskuterer vi hvorvidt det å benytte matutdeling kan ses som et uttrykk for urealiserte rettigheter i NAV, eller hvorvidt det snarere er et supplement til mottak av bistand fra NAV.

9.1 Hva betyr matposene for den enkeltes situasjon?

Det å oppleve matusikkerhet betyr at folk er i en situasjon med begrenset eller manglende tilgang til ernæringsmessig og trygg mat (jfr. FNs bærekraftsmål 2). Matusikkerhet er ikke begrenset til muligheten for å kunne spise seg mett her og nå, men også å slippe bekymring for om en har nok mat til seg selv og familien i nærmeste framtid (Terragni mfl., 2018). Vedvarende matusikkerhet kan være en psykisk belastning (Hadley & Crooks, 2012). I intervjuene med matposemottakere og med de som deler ut mat, har vi forsøkt å avdekke hva som er årsakene til at flere henter mat. Hva betyr mathjelpen for den enkelte? Alle vi har intervjuet har svært dårlig råd, men vi kan identifisere tre typer av motiver for å oppsøke en matutdeling.

Enkelte av de som henter mat opplever stor grad av matusikkerhet. De har ikke nok å spise, og de har ingen økonomiske reserver å trekke på. For disse ville alternativet til å hente mat være å gå sultne. Det vil si at ikke alle i familien får nok å spise, eller at foreldre hopper over måltider for at barna skal ha nok mat.

Andre mathjelpmottakere har en mildere grad av matutsikkerhet, men matposene er avgjørende for at de skal kunne opprettholde et ernæringsmessig forsvarlig kosthold. Uten matposene som supplement til husholdningen, vil disse mottakerne neppe kunne prioritere å ha nok sunn mat. Da måtte de i tilfelle spise mindre eller mer usunt, eller kutte i andre livsnødvendigheter som oppvarming, utstyr og klær til seg selv eller barna.

Den tredje kategorien av mathjelpmottakere vi har identifisert, er de som henter mat for å spe på et knapt husholdningsbudsjett og for å kunne bidra til at de har noe å gå på dersom de får uforutsette utgifter. Det vil si at de i mindre grad opplever direkte matusikkerhet, men matposen gir et bidrag til å håndtere utgifter og ha en noe større grad av økonomisk sikkerhet.

Tilgang til nok og ernæringsmessig god mat

Flere av personene vi har intervjuet forteller om stor matusikkerhet. Matposene de henter, gjør at de har nok mat på bordet og at alle i familien kan spise seg mette. En av mottakerne som er intervjuet, forklarer det slik:

Hva betyr det? At jeg ikke er så sulten! Eller, er ikke slik at jeg sulter, men særlig når det er kort tid til trygda kommer, må jeg spare på maten. Da er matposen viktig.

Å kunne spise sunn og næringsrik mat er en annen dimensjon ved matknappheten. En av mottakerne vi har intervjuet er opptatt av det å kunne ta ernæringsmessige hensyn i kosten, og sier:

Matposen betyr mye for meg. Jeg har helseproblemer som gjør at det er viktig med sunn mat – og sunn mat er dyrt.

Også andre informanter tar opp hensynet til et variert kosthold og viktigheten av å kunne spise sunn mat. Å få rene råvarer, kjøtt, fisk, grønnsaker og frukt, er noe flere er opptatt av. En matmottaker sier at matutdelingen har gitt han en helsegevinst. Han har fått mulighet til å spise bedre og har det derfor bedre. En mottaker med barn sier at det å hente mat gjør at barna får et mer variert kosthold, og at de kan ha ordentlige matpakker med i barnehagen og på skolen.

Et romsligere husholdningsbudsjett

For andre er det å hente mat noe som gjør at de kan spare litt i husholdningsbudsjettet og ha penger til andre ting, slik denne mottakeren beskriver:

Jeg har hentet siden det startet her. Det gir slack i hverdagen. Det er mye stress å ha dårlig råd. Dette gir litt mindre stress. Og miljø – det er viktig – at mat ikke kastes. Det sier jeg til ungene også.

Denne informanten forteller om den psykiske belastningen ved alltid å ha dårlig råd. Mat kan bli en salderingspost når familien ikke har nok penger. Muligheten for å hente en matpose gjør at familien kan spare litt penger, og bruke disse til noe annet.

Noen av mottakerne sier at de har gjeld eller ekstra utgifter som gjør at det å kunne hente matposer er viktig, både for å ha nok å spise og for å kunne håndtere disse utgiftene. Matposene blir for dem et viktig bidrag til husholdningsbudsjettet.

Ukrainerne skiller seg ikke fra andre matposemottakere

Krigen i Ukraina har medført den største flyktningstrømmen i Europa i moderne tid. Om lag halvparten av matutdelingene rapporterer at ukrainske flyktninger er blant de som jevnlig henter mat. De ukrainske matmottakerne er i hovedsak personer som mottar økonomisk sosialhjelp, mens en mindre andel mottar introduksjonsstønad (figur 9.10). Noen oppgir at de ikke mottar noen stønader, og vi vil anta at mange av disse fortsatt bor på flyktningmottak og mottar støtte fra UDI. Denne støtten er lav (Lillevik & Tyldum, 2023, s. 297–299).

Gjennom intervjuer med ukrainere har vi fått inntrykk av at deres motivasjon for å hente hjelp er sammenfallende med øvrige matmottakere. I den grad vi har fanget opp noen forskjeller, kan de knyttes til at ukrainerne kommer fra et krigsherjet land og er i en situasjon med mye usikkerhet om egen framtid. Å hente mat kan bidra til større trygghet i en uforutsigbar situasjon. Dette er nok en situasjon flyktninger generelt kan oppleve. Ukrainerne har behov for hjelp til å etablere seg i et nytt land, og

for noen kan matutdelingen være en del av det hjelpetilbudet de benytter seg av i denne perioden. Ukrainerne i Norge har dessuten familie og venner som er igjen i et krigsherjet land. For noen gir det å hente mat en mulighet til å legge litt penger til side slik at de kan hjelpe familie eller venner i Ukraina. Ut fra et fåtall intervjuer har vi ikke forutsetninger til å trekke noen konklusjoner om hvor vanlig dette behovet for å kunne sende penger tilbake til Ukraina er, og det er snarere likheten enn forskjellen i matposemottakernes motivasjon som er slående.

9.2 Det er krevende å ha dårlig råd

Intervjuene med mottakerne synliggjør hvor krevende det kan være å leve i en situasjon med dårlig råd over lang tid. Flere av informantene, særlig de med barn, forteller at de bruker mye energi på at familien skal ha det de trenger. Flere tar opp at de lever i et samfunn hvor det er store forskjeller. Ungene deres går på skole med barn som kommer fra familier med mer penger og bedre materiell levestandard. En av informantene sier at den eneste fordelen med prisstigningen er at flere «vanlige» familier har fått en anstrengt økonomi. Det er ikke lenger like stort press på å kjøpe dyre ting eller dra på dyre ferier, for nå er det mange som må spare.

Foreldre som er intervjuet, er opptatt av hvordan de best mulig kan tilrettelegge for at barna deres både har det de trenger, og at de ikke skiller seg ut i møte med andre barn og unge. Det kan eksempelvis bety å ha matpakker som ikke skiller seg fra dem som de andre ungene i klassen har, men også om å ha klær og utstyr som gjør at de kan delta i aktiviteter på lik linje med jevnaldrende.

Noen av informantene har levd med svært lav inntekt lenge, med bekymring for hvorvidt de klarer å betale regningene sine. En informant beskriver hvor krevende det kan være å sikre familien det de trenger:

Det er slik at når man har så lav inntekt, må du være magiker for å få det til å gå i hop. Jeg er god til å prøve på det. Når du har så lite, må du ha en buffer. Jeg har en bufferkonto. Jeg har klart å få til det. Det er helt nødvendig, for plutselig er det noe, med huset, med ungene, bilen. Jeg bruker mye energi på å spare.

En annen informant forteller at hun henter mat på matutdelingen, men også drar rundt mandag morgen for å se etter varer som er på tilbud. På en butikk får hun noen varer som de skal kaste. Informanten forteller at hun er opptatt av selvberging, ved at hun blant annet plukker bær og sanker sopp.

Andre informanter er i en vanskelig situasjon hvor de har lånt penger av venner og familie. Det kan være at de ikke har hatt penger til ekstraordinære utgifter, i ett eksempel til å betale depositum for en ny leilighet, men også problemer med å klare utgiftene sine generelt.

Mange av informantenes historier illustrerer at de har små marginer mellom inntekter og utgifter, og at matutdelingen inngår som en del av deres økonomiske sikkerhetsnett. En av informantene sier at hun har hentet mat regelmessig de siste tre årene. Det å hente mat en gang i uka er et viktig supplement til familiens husholdningsbudsjett. En annen informant forteller at første besøk på matutdelingen var for fem år siden, etter et samlivsbrudd, men at vedkommende i flere perioder ikke har hatt behov for å hente mat. Nå er situasjonen vanskelig igjen, og hjelp med mat gjør det mulig å betjene familiens utgifter. Andre forteller at de har hatt et opphold fra matutdelingene fordi de har vært i jobb, eller fordi andre i familien har kunnet bidra. Blant de som har begynt å hente mat nylig, er det en informant som forteller at hun har hatt dårlig råd lenge. Det var imidlertid først nå at økte kostnader gjorde det vanskelig å klare seg.

9.3 Hvordan oppleves det å oppsøke matutdeling?

Gjennom intervjuene får vi inntrykk av at mange synes det er vanskelig å hente mat, i alle fall i starten. Flere gir uttrykk for at det blir lettere å hente mat etter hvert, og at den økte tilgangen til matutdeling gjør det mer normalisert. Måten man møtes på av de som deler ut mat, har også stor betydning.

En av informantene sier at første gang hun dro på matutdeling, tenkte hun «har jeg det virkelig så vanskelig?» For henne var det vanskelig å stille seg i matkø første gangen, men nå har det blitt lettere. At hun drar sammen med noen hun kjenner, bidrar til at det ikke oppleves like vanskelig.

De fleste informantene understreker at måten de blir møtt på matutdelingen, har stor betydning for om de synes det er greit å komme dit. Mange synes at de som jobber eller er frivillige på matutdelingene, er imøtekommende og varme mennesker. Samtidig kan utformingen av matutdelingen ha betydning for hvor stigmatiserende det kan oppleves å hente mat, slik denne informanten forteller:

Her står jeg litt på utstilling, men det går fint, det er ingen som kjenner meg her. Det er langt ifra der jeg bor i. Det er ingen foreldre som gjenkjenner meg heller. Det er litt andre folk her, og jeg har med solbrillene mine. De fleste er fra Ukraina, så de kjenner meg ikke.

For denne informanten er det viktig at ikke noen i familiens nærmiljø oppdager at hun henter mat. Det er flere som snakker om at det er skam forbundet med å stille seg i matkø. En av informantene forteller at andre kan reagere negativt:

I starten da jeg begynte å gå på matutdelingen, så jeg meg rundt for å se om det var noen jeg kjente. Det var skam, vanskelig. De som er her er hyggelig, det er ikke vanskelig lenger. Men jeg må være forsiktig med hvem jeg sier det til at jeg henter mat her. Også familiemedlemmer har sagt «herregud, går du der?» Jeg får mange kommentarer. Jeg forteller det ikke til mange. Noen kan si «er det så dårlig stilt – drar du dit?» Noen tenker: «snylter du på dem?»

En mottaker holder det skjult for partneren at de får mat fra matutdelingen. Han forstår ifølge informanten ikke hvor dårlig råd de har og ville blitt veldig sint om han oppdaget at hun hentet mat. Når hun henter mat, parkerer hun langt unna og passer på at ingen ser at hun går til utdelingen. Flere av de som henter mat gir altså uttrykk for at de må skjule det, at de er redd for hva andre tenker om dem, og at det vurderes som nedverdiggende å være avhengig av denne formen for hjelp.

Det er flere som sier at det å hente mat blir mindre vanskelig etter hvert. Det kan ha sammenheng med hvordan matmottakerne blir møtt på matutdelingen, men også med å se at andre, som man vet hvem er, henter mat:

Jeg opplever at det er koselig å komme hit. X (ansatt) som går rundt og snakker med folk er veldig hyggelig. Folk er hyggelige. Jeg kjenner igjen andre jeg vet hvem er. Jeg så en som gikk på skolen samtidig med meg.

Normalisering

Matutdeling som hjelpetiltak fra de frivillige organisasjonene ble tidligere i hovedsak benyttet av personer med rusproblemer (Gautun mfl., 2005). Gradvis har det blitt et bredere spekter av matmottakere (Nuland, 2007; Fløtten mfl., 2023). Dette kan gjøre tilbudet mer normalisert og terskelen for å be om mathjelp lavere.

Det er helt klart slik at det ikke er flaut å gå hit lengre, fordi det er mange som kommer, og det er ikke bare den forestillingen om at det er uteliggere og narkomaner som kommer, men alle typer slags folk.

Dyrtid og økt medieoppmerksomhet om at flere strever med å klare utgiftene sine, kan ha samme betydning.

Det er ikke flaut å oppsøke matutdelingene, jeg vet ikke hvorfor jeg ikke synes det er flaut. Alle vet det er vanskelig nå om dagen, finanskrisen og mange strever for tiden. Det er mer forståelse nå, jeg følte før at folk så ned på meg om jeg søkte hjelp.

At matutdeling får mye oppmerksomhet kan bidra til at det blir mer kjent som hjelpetiltak, og øke etterspørselen. En tidligere undersøkelse av de frivillige organisasjonenes hjelpetilbud i arbeidet mot fattigdom, pekte på en mulig sammenheng mellom oppmerksomhet i media og flere besøkende (Nuland, 2007).

Informantene trekker også fram at økt oppmerksomhet om miljø og det å hindre matsvinn kan bidra til å normalisere bruk av matutdelinger. Siden det å hente mat også kan være et miljøvalg, kan det bli mindre stigmatiserende.

I intervjuene med matmottakere fra Ukraina, ser vi at mange kommer til utdelingen sammen med andre ukrainere, og de har fått vite om matutdelingene av andre ukrainere i Norge. Informantene ser i liten grad ut til å forbinde det å hente mat med noe stigma. De er nye i Norge og prøver å etablere seg her etter å ha flyktet, og de benytter seg av de hjelpetilbudene som er tilgjengelige. De er i en situasjon hvor de har behov for hjelp, og det å hente mat er en av måtene de kan få hjelp på.

9.4 Hvorfor ikke NAV, eller hvorfor NAV og matkø?

Høsten 2022 rettet mange kritikk mot myndighetene for at de ikke gjorde nok for å møte den synlige sosiale nøden som matkøene ble sett som et uttrykk for (Hinna & Gullestad, 2022; Fjellanger, 2022). Det var blant annet omfattende kritikk etter at flere politikere takket nei til å stille i NRKs Debatten for å drøfte fattigdomsproblemene. Myndighetene iverksatte flere tiltak for å bedre situasjonen for de vanskeligstilte. En dyrtidspakke i budsjettforliket bidro til økte trygdeytelser for mange, sosialhjelpsmottakere fikk et ekstrabeløp i desember 2022, og regjeringen presenterte en ny veileder for sosialhjelp (Fløtten mfl., 2023). Kritikken har fortsatt inn i 2023 (Kristjansson, 2023a; Nordnorsk debatt, 2023), og myndighetene har presentert flere nye tiltak som skal lette situasjonen for vanskeligstilte. Maksbetalingen i barnehager reduseres fra 1. august 2024. I revidert nasjonalbudsjett økes barnetrygden med 200 kroner for de eldste barna, og den veiledende sosialhjelpssatsen økes med ti prosent (Regjeringen, 2023; Gilbrant mfl., 2023).

Det er særlig nivået på trygdeytelsene og sosialhjelpen som har blitt diskutert i forbindelse med de voksende matkøene. Er det at flere oppsøker matutdelingene et uttrykk for at den norske velferdsstaten ikke klarer å hjelpe vanskeligstilte, eller at vanskeligstilte ikke får realisert den hjelpen de burde fått fra NAV? Er det slik at de som oppsøker matutdelingen ikke oppsøker NAV for å få hjelp? Eller er det slik at de har bedt NAV om hjelp og ikke fått det de har behov for?

Vi har ikke inngående opplysninger om økonomien til matmottakerne som har fylt ut kartleggingsskjema eller som har blitt intervjuet i forbindelse med casestudiene. De fleste mottar enten en varig trygdeytelse eller andre stønader. Det betyr at de tidligere har vært igjennom en prosess for å få innvilget dette. Et fåtall av informantene mottar ikke noen ytelse. Det er flere årsaker til at noen ikke kontakter NAV:

- Noen har et ønske om å klare seg på den ytelsen eller inntekten de har, og vil ikke be om supplerende bistand.
- Noen har låste verdier eller noen sparepenger for krisesituasjoner, og vil derfor ikke be NAV om hjelp.
- Noen har bedt om hjelp og fått vite at de ikke vurderes å ha rett til å motta økonomisk sosialhjelp eller supplerende økonomisk sosialhjelp.
- Noen vil ikke at NAV eller offentlige myndigheter skal kjenne til deres hjelpebehov.

Ønske om å klare seg selv

Flere av dem vi har intervjuet vil ikke be NAV om (mer) hjelp fordi de vil klare seg selv. En av informantene er uføretrygdet, og mottar en lav trygd. Selv om familien har svært lav inntekt, vil hun ikke be NAV om supplerende sosialhjelp:

Det med NAV «handler om integritet». Gjør noe med deg. Jeg vil ikke be om hjelp. Jeg vil at samfunnet skal legge til rette for at jeg skal klare meg.

Informanten er opptatt av at satsene for uføretrygden hun mottar er for lav, men hun har mange strategier for at familien skal klare seg. En av strategiene er å hente mat.

Flere av informantene tar opp det med personlig integritet, med å ikke «måtte gå på NAV». De mener det er vanskeligere å måtte be om hjelp fra NAV enn å oppsøke matutdelingen for å få en matpose.

Av de ukrainske informantene mottar alle, bortsett fra to, enten økonomisk stønad fra NAV eller støtte fra UDI (de som bor på asylmottak). Den ene av de to er på besøk hos familie i Norge og mottar ikke noen stønader, den andre venter på at papirene skal komme i orden. De klarer seg inntil videre, blant annet ved å hente mat.

En av informantene med ukrainsk bakgrunn gir uttrykk for at det er mindre ydmykende for henne å hente mat på matstasjonen enn å si til saksbehandleren sin i NAV at hun ikke klarer seg på de pengene hun mottar. Hun har ikke hentet mye mat tidligere, men nå har hun et familiemedlem boende som ennå ikke har fått økonomisk hjelp. Hun vil ikke plage rådgiveren med å be om mer hjelp fra NAV, og ved å hente matpose én gang i uka klarer de seg.

Ønsker ikke å redegjøre for egen økonomi

En del av dem vi har intervjuet ønsker ikke å redegjøre for sin økonomiske situasjon. Det å oppsøke det offentlige hjelpeapparatet medfører å legge fram dokumentasjon på egen økonomi. Noen har verdier som de tror at de vil bli bedt om å realisere før de får hjelp fra NAV. De kan ha klart å spare opp en liten bufferkonto, de kan ha en gammel bil eller de kan eie boligen sin. Noen av dem vi møtte som var i denne situasjonen, har aldri bedt om økonomisk bistand fra NAV. Deres vurdering er basert på hva de har hørt fra andre eller i media.

Det er også informanter som tar opp at det er krevende med skjemaer som må fylles ut, og at de må skaffe dokumentasjon. For noen er dette en barriere for å be om hjelp.

Har ikke rett på mer

Blant våre informanter er det personer som mottar både uføretrygd og økonomisk sosialhjelp som sier de har tatt kontakt med NAV i forbindelse med ekstraordinære utgifter, og som har fått avslag fordi de er vurdert å skulle klare seg på den inntekten

de har. Det dreier seg blant annet om utgifter til tannlege eller behov for nye sko tilpasset helseplager. En informant forteller om erfaringen med å få avslag:

Det pleier ikke å hjelpe å be om hjelp. Jeg har bedt om hjelp til tannlegeregning en gang. Fikk avslag. Jeg klarer meg! Det er lettere å gå hit. Også på NAV er det mange som virkelig trenger det – så det er nok sånn at jeg ikke får.

Samtidig har vi snakket med andre som har fått supplerende hjelp til denne typen utgifter, men som sier de har fått beskjed om at de egentlig skal kunne dekke dette selv. Slike tilbakemeldinger har blitt opplevd som en form for mistillit eller moralisering over livet deres, og det medfører at de ikke vil oppsøke NAV igjen. Andre har ikke selv bedt om hjelp, men har hørt om andre som ikke har fått bistand, og de vil derfor ikke be om hjelp. Dette kan indikere en antakelse om at det er noen behov som ikke anerkjennes i velferdsstaten.

Vil ikke at hjelpebehov registreres

Noen av informantene lar være å oppsøke NAV fordi de ikke ønsker kontakt med det offentlige hjelpeapparatet eller at deres hjelpebehov blir registrert. En av informantene ønsker familiegjenforening med mannen sin og sier at det derfor er uaktuelt å søke om økonomisk sosialhjelp, selv om familien sannsynligvis ville kvalifisert til å få det. Det må ikke bli registrert noen steder at hun for tiden ikke kan forsørge familien sin.

Skepsis til systemet, men mange som mottar hjelp

Intervjuene viser at det er en del skepsis til NAV og hjelpeapparatet. Det stemmer overens med andre studier som viser at det blant utsatte grupper i samfunnet kan være en form for mistillit eller opplevelse av avmakt i møte med NAV, eller andre deler av det offentlige hjelpeapparatet (Synnes, 2022; Andresen mfl., 2023; Hansen & Olsen, 2023). I casestudien har vi møtt personer som lever på svært lave inntekter, også med barn, som sier at de ikke vil be om hjelp. De vil heller oppsøke en matutdeling. Det er bekymringsfullt dersom det å få tilstrekkelig hjelp fra velferdsstaten, eller i det minste å få sine rettigheter vurdert, oppleves uoppnåelig eller skambelagt. Samtidig er det viktig å huske at de fleste som mottar matposer, også får hjelp fra NAV og/eller fra andre offentlige tjenester.

Trenger de det virkelig?

I Norge har det vært lite synlig nød de siste tiårene. Framveksten av den moderne velferdsstaten, med et bredt tilfang av offentlige ytelser som dekker de fleste risikosituasjoner, har utjevnet forskjeller og demmet opp for de største levekårsproblemer. Riktignok har det siden begynnelsen av 2000-tallet vært politisk og offentlig erkjent at det er fattigdomsproblemer også i Norge og at den sosiale ulikheten øker (Fløtten mfl., 2009; Fløtten, 2023), men fattigdommen har ofte blitt betegnet som usynlig. Dette har endret seg med prisvekst, økte kostnader, renteøkning og press i boligmarkedet. Dyrtiden slår inn i hverdagen til alle, men det rammer dem med dårlig økonomi fra før hardest (Poppe & Kempson, 2023b), og fattigdommen blir svært synlig når køene til matutdelingene vokser.

Når matutdeling blir et så vidt utbredt fenomen som det er i Norge i dag, kan en spørre om dette fenomenet kun er etterspørselsdrevet, eller om det også er elementer av at det er tilbuds-drevet. Det at det blir mange utdelingssteder, gjør det lettere å

oppsøke et. Det at mange henter mat, kan bidra til å normalisere situasjonen og dermed gjøre det mindre stigmatiserende og skambelagt for folk å besøke en matutdeling. Som følge av dyrtid, økte renter og levekostnader generelt, er det flere som vil ha problemer med å opprettholde den levestandarden de er vant til.

Enkelte av informantene i matutdelingene mener det kan forekomme det de betrakter som «misbruk» av ordningen. Vi har hørt løsrevne historier om at enkelte som henter mat, ser ut til å ha et greit forbruksnivå. Samtidig gir kartleggingen av matmottakere og de kvalitative intervjuene et inntrykk av at mange har svært lav inntekt.

Det er ikke mulig på grunnlag av denne studien å konkludere på spørsmålet om de som står i matkø virkelig trenger det. Vi har ikke detaljkunnskap om den økonomiske situasjonen til alle som henter mat. Og enda viktigere: hva skal defineres som legitime begrunnelser for å oppsøke en matutdeling? For noen er mathjelp helt nødvendig for å ha nok å spise, for andre er det nødvendig for å mestre utgiftene sine, eller for å ha noe større økonomisk sikkerhet for familien. Mange matutdelinger har definerte kriterier for tilgang, og mange kjenner gjestene sine godt. Andre utdelinger er helt åpne, og det ligger i selve konseptet en erkjennelse av at de som oppsøker tilbudet, har behov for hjelp. At det kan være et fåtall personer som har kommet innom en matutdeling selv om de strengt tatt kunne klart seg greit uten, kan ikke utelukkes, men vi har ingen indikasjoner på at dette er vanlig.

9.5 NAV og kommunenes perspektiver

I casestudien har vi også intervjuet ansatte i kommunene og NAV for å få deres erfaringer med hvorvidt det er flere som har behov for hjelp for å klare utgiftene sine. Vi har blant annet spurt om den nye veilederen om økonomisk sosialhjelp, og vektleggingen av å bruke faglig skjønn, har hatt betydning for deres praksis i møte med innbyggere som strever med å klare regningene sine (Regjeringen, 2022).

Intervjuene viser at ansatte i NAV og kommunene er bekymret for at økte levekostnader skaper utfordringer for personer som har lave inntekter. Det er flere som strever med å klare sine økonomiske forpliktelser. Mange har små økonomiske marginer, fordi de er i lavtlønnsyrker, har høy gjeldsbelastning, mottar varige minsteytelser, eller er avhengige av sosialhjelp.

Mange av informantene fra NAV tar opp disse tre utfordringene:

- 1 Mange på statlige minsteytelser har svært lav inntekt og problemer med å klare et økt kostnadsnivå.
- 2 Økte kostnader, press i boligmarkedet og økte husleier for leieboliger skaper utfordringer for mange med lave inntekter, men også for folk som tidligere har klart seg greit på egen hånd.
- 3 Økte kostnader generelt skaper problemer for de som har små marginer mellom inntekter og utgifter.

NAV forvalter et regelverk. NAV-ansatte praktiserer skjønnsvurderinger når det gjelder rett til økonomisk sosialhjelp. Denne skjønnsutøvelsen foregår likevel innenfor rammer definert i sosialtjenesteloven. Informantene vektlegger skillet mellom kortvarige, akutte behov og langvarige behov.

Hvem har behov for hjelp?

I alle casekommunene har informantene sett en økning i henvendelsene til NAV det siste halvåret, men informanter i to av de åtte casekommunene sier at økningen er marginal. Flere sier at de hadde ventet en mye større økning, «en flom» av

henvendelser, men at dette har latt vente på seg. Nå merker imidlertid de fleste vi har snakket med en økning. En av informantene sier:

Det tar litt tid før rentene gir utslag, matprisene øker mer og mer – så kanskje de siste månedene, litt å ta i å si siste halvåret, så ser vi noen enkeltsaker – der folk har klart seg greit fra før, de har kanskje to inntekter, men det siste rentehoppet har gitt utslag. De har hatt litt å gå på, men nå er det spist opp.

Mange av informantene i NAV peker på at flere av de som strever nå, er innbyggere som de har hatt kontakt med før. Samtidig er det også andre grupper enn tidligere som tar kontakt. Det kan være personer som har forsøkt å mestre økte utgifter med oppsparte midler, men også med å ta opp forbruksgjeld. Generelt får flere problemer når dyrtiden vedvarer. Det kan også være personer i jobb, som i sitatet over. En informant sier at økte lånekostnader, drivstoffkostnader og matvarepriser gjør at også folk som er i arbeid får problemer. Dette gjelder særlig personer som er i lavtlønnsjobber. I en av kommunene registrerer de flere som ber om gjeldsrådgivning. Det kan indikere at en del strever med å betjene gjeld.

Selv om mange nevner at noen av de som tar kontakt er i jobb, utgjør ikke de som jobber noen stor gruppe. Det gjør derimot de som mottar sosialhjelp i tillegg til en statlig trygdeytelse. De statlige satsene for de varige minsteytelserne er et tema i alle intervjuene med ansatte i NAV. De vektlegger at satsene for en del ytelser ikke har økt i tråd med kostnadsutviklingen. En informant beskriver at mange i denne gruppen har behov for hjelp:

Alt for mange av de som mottar varige ytelser – uføretrygd – er avhengig av supplerende sosialhjelp. Det er jo en vanskelig situasjon – en lav ytelse, og det du skal forholde deg til resten av livet. Du får heller ikke noe mer når du går av med alderspensjon.

Ved et NAV-kontor anslår informanten at om lag 60–70 prosent av de som mottar ganske fast økonomisk sosialhjelp, også har en statlig ytelse. En annen informant sier at det er arbeidskrevende for folk å være avhengig av hjelp på denne måten. Mottakeren selv må følge med på om endring i inntekt har betydning for eksempelvis retten til bostøtte, eller hvordan strømstøtten påvirker retten til andre ordninger. Å se de ulike ordningene i sammenheng kan være krevende både for bruker og ansatte i NAV.

Mottak av ukrainske flyktninger har medført økte utbetalinger av sosialhjelp i alle casekommunene. Årsaken til dette er, slik vi har kommentert tidligere, for det første at ukrainske flyktninger mottar sosialhjelp mens de venter på å komme i gang med introduksjonsprogrammet. For det andre kvalifiserer ikke ukrainske flyktninger som er 55 år eller eldre til å delta i introduksjonsprogrammet og er derfor henvist til sosialhjelp som inntektssikring. For det tredje er det personer som mottar introduksjonsstønad som søker om supplerende sosialhjelp. Informanter fra et av NAV-kontorene i studien sier at det var 80 flere som mottok sosialhjelp i mai i år sammenliknet med samme tid i fjor. Av disse er 57 ukrainere. Og for det fjerde, sysselsettingen er foreløpig lav for de ukrainske flyktningene som er ferdig med introduksjonsprogrammet og som dermed ikke lenger har rett til introduksjonsstønad. Flyktninger fra Ukraina har i hovedsak bare rett til tre–seks måneders introduksjonsprogram med inntil seks måneders forlengelse. Etter dette må de som ikke har funnet lønnet arbeid, over på sosialhjelp.

Svikt hos NAV eller lave inntekter?

Av informantene i NAV er det flere som sier at dersom noen som ikke har penger står i matkø, er dette et tegn på svikt hos dem, eller at de ikke har nådd fram med sine tjenester. Det er også informanter som sier at de har hørt om personer som ville hatt rett til supplerende sosialhjelp dersom de tok kontakt. Samtidig er det flere som tror at en del av dem som oppsøker matutdelingene, ikke har rett til økonomisk støtte fra NAV. En del av dem har kanskje allerede ytelser fra NAV og vil ikke ha rett til ytterligere økonomisk bistand. Noen av informantene i NAV og kommunene vet at enkelte personer som er brukere hos dem, også henter mat på matutdeling. En av årsakene til dette, slik flere informanter påpeker, er at det å leve på sosialhjelp eller statlige minsteytelser betyr at man har et lavt inntektsnivå. Det å hente mat gjør det mulig for dem å supplere en lav inntekt, og det kan frigjøre penger til andre ting.

Bildet av NAV i offentligheten

Flere informanter i NAV reagerer på at det i den offentlige debatten ofte settes et likhetstegn mellom matkøer og urealiserte rettigheter i NAV. Selv om noen matmottakere nok burde ta kontakt med NAV for å be om hjelp, er det likevel en del som ikke ville ha rett til økonomisk sosialhjelp. Dyr tid rammer de som har dårlig økonomi hardt, men informantene påpeker at det å ha fått dårlig råd ikke nødvendigvis utløser rett til økonomisk støtte fra NAV.

På den andre siden er flere informanter opptatt av mulige udekkede behov for råd og veiledning, og for andre former for oppfølging fra NAV. De NAV-ansatte mener dette får mindre oppmerksomhet i det offentlige ordskiftet; der er temaet NAVs forvaltning av økonomisk sosialhjelp. En av informantene mente at politikerne, og andre som deltar i diskusjonen, har begrenset kjennskap til hva de egentlig gjør i NAV. De kjenner ikke den samlede porteføljen av virkemidler som NAV forvalter, inkludert på tjenestesiden.

Noen informanter reagerer også på at sentrale myndigheter framstiller det som at den nye veilederen for økonomisk sosialhjelp gjør at flere vil få innvilget økonomisk støtte om de tar kontakt med NAV (Fyen, 2022).

Ny veileder representerer ikke endring i lovgrunnlaget

Den nye veilederen som kom i 2022, vektla at NAV skulle utnytte rommet for skjønn i sosialtjenesteloven. I pressemeldingen fra regjeringen stod det at NAV-kontorene skulle «stille mindre krav til kartlegging og dokumentasjon og være tilbakeholden med å kreve salg av eiendeler dersom hjelpebehovet er kortvarig» (Regjeringen, 2022). I tillegg ble det presisert at det skulle tas spesielt hensyn til barns behov.

I intervjuene med NAV har vi tatt opp hvorvidt veilederen har hatt betydning for praksis lokalt. De fleste informantene sier at veilederen ikke representerer noen annen praksis enn den de allerede har. Noen tar opp at de har hatt tilsyn med tjenestene og at dette har medført endringer. Barns behov, eller barneperspektivet i NAV, får mye oppmerksomhet. Statsforvalterne gjennomfører i 2022 og 2023 tilsyn med de sosiale tjenestene i NAV, og undersøker ivaretagelse av barns behov når familier søker om økonomisk sosialhjelp. Røde Kors har gjort en sammenstilling av resultatene fra tilsyn gjennomført inntil juli i år, og denne sammenstillingen viser at det er mangler i mange av kontorenes oppfølging av barneperspektivet (Norges Røde Kors, 2023).

En egen spørreundersøkelse til kommunene om de sosiale tjenestene i NAV, gjennomført av Arbeids- og velferdsdirektoratets forskningsavdeling, viser at mange oppgir å ha stor oppmerksomhet om barn og unges behov (Furuberg mfl. 2022, s. 21–22).

Også våre kvalitative intervjuer viser at mange informanter i NAV er opptatt av å ivareta barns behov, men noen steder er det også en erkjennelse av at det er behov for å styrke barneperspektivet. Intervjuene med ansatte i NAV viser at noen av kontorene lenge har hatt en praksis om at barnetrygd skal holdes utenfor ved vurdering av søknad om økonomisk sosialhjelp. I andre kontor er dette kommet som følge av lovendringen fra september 2022, i sosialtjenesteloven § 18.

Generelt vektlegger informantene skillet mellom kortvarige og langvarige behov, slik ny veileder presiserer. Flere understreker at de viser stor grad av skjønn og ikke ber noen om å selge eiendeler i en krisesituasjon. Er det utfordringer som vedvarer, kan det derimot bli behov for å se på flere løsninger for at brukerne skal kunne klare å betjene utgiftene sine.

De som møter brukerne direkte, har en krevende jobb. De skal forvalte et regelverk og forholde seg til veiledende satser og tilgjengelige virkemidler i møte med mennesker som har det vanskelig. Den hjelpen som etterspørres, er ofte behovsprøvd. De politiske signalene understreker at NAV-ansatte skal utnytte rommet for skjønn og vise romslighet. Mange informanter påpeker at veilederen ikke representerer endring i lovgrunnlaget for den skjønnsutøvelsen de skal utvise. En informant gir uttrykk for at det er krevende å operasjonalisere rommet for skjønnsutøvelse:

Skjønnsrommet har vi hatt hele tiden. Å operasjonalisere et slikt skjønnsrom, er mye vanskeligere enn å postulere det. Det er vanskelig å tolke og omsette dette. (...) Det styrende er formålet – å hjelpe folk videre og ut av en vanskelig situasjon.

Skjønn skal utøves innenfor rammene av et etablert lovverk. Flere informanter tar opp at deres vedtak skal være mulig å etterprøve. Politisk definert regelverk, virkemidler, stønadsnivåer og veiledende satser definerer skjønnsrommet og stiller krav til dokumentasjon og etterprøvbarhet av de vedtak som foretas.

De som jobber i førstelinjen i NAV, representerer velferdsstaten i møtet med vanskeligstilte. Det er mye kunnskap om hvor viktig dette møtet er for tillit mellom borger og velferdssystem, for opplevelsen av å bli hørt og forstått (Bergheim & Rugkåsa, 2022; Synnes, 2022; Natland mfl., 2019; Friberg & Elgvin, 2016). Intervjuene med ansatte i NAV viser at nær alle har opplevd en økning i henvendelser siste halvår. Vi har ikke tilgjengelig statistikk for utvikling i mottak av økonomisk sosialhjelp i år. En undersøkelse fra NAV viser at kommunene samlet oppga en økning på 18 prosent i søknader om økonomisk sosialhjelp fra oktober 2021 til oktober 2022 (Furuberg mfl., 2022, s. 15). Dette innebærer en krevende situasjon for det offentlige hjelpeapparatet. NAV skal ikke bare yte økonomisk hjelp, men også bidra med andre former for oppfølging, rådgivning og bistand. Når hjelpebehovet øker raskt, blir presset i NAV større. Dette kan gi begrensede ressurser til å oppnå en god relasjon til sårbare brukere, og til å vektlegge sosialfaglig oppfølging der økonomisk bistand ikke er tilstrekkelig.

9.6 Oppsummering

Studien viser at de som henter matposer opplever ulik grad av matusikkerhet. Noen har ikke nok å spise, noen har ikke råd til et ernæringsmessig forsvarlig kosthold, og andre må spare inn på matbudsjettet for å frigjøre penger til andre ting. De som får mathjelp, kan synes det er vanskelig og skambelagt å oppsøke en matstasjon, men for mange blir det lettere etter hvert. Dette kan skyldes både måten de blir møtt på når de henter mat og at dyrtiden har medført at det å hente mat er mer normalisert.

Dessuten bidrar økt oppmerksomhet om miljø og å hindre matsvinn til at det å hente mat blir en mindre stigmatisert handling.

Det er flere årsaker til at ikke alle som henter mat også ber om (mer) hjelp fra NAV. Noen ønsker å klare seg selv på den inntekten eller ytelsen de mottar. Noen har sparepenger for krisesituasjoner eller verdier som de er redd for å bli bedt om å benytte før de får hjelp. Noen ønsker ikke å bli registrert i hjelpesystemet eller å måtte dokumentere egen økonomi. Noen har bedt om hjelp tidligere og fått vite at de ikke kvalifiserer til å motta økonomisk bistand.

Matutdelingene og NAV representerer to svært ulike systemer. Matutdelingene er forankret i frivillighetens tillitsbaserte hjelp til medmennesker, NAV i offentlig sektors forvaltning av rettigheter og krav til etterprøvnbarhet. Matkøene kan ikke i seg selv tolkes som et uttrykk for at alle som står der har urealiserte rettigheter i NAV. Det er sammensatte årsaker til at mennesker oppsøker matutdelingene. Mange mottar ulike stønader og tilbud fra NAV, og matutdelingene er et supplement til dette. Vi kan likevel ikke se bort fra at noen av de som henter mat har urealiserte rettigheter i NAV, og at terskelen for å be om hjelp er for høy. Men i matkøene er det også personer som ikke kvalifiserer til økonomisk bistand, slik reglene for velferdsstatens ordninger og ytelser er innrettet. Hovedinntrykket fra denne studien er at for mange er matutdelingene ikke et alternativ til NAV, men et supplement til ytelser og bistand fra NAV.

10 Hva er matkøene et uttrykk for?

Å ha tilgang til nok mat er et grunnleggende behov. På spørsmål om hva det betyr å kunne hente en matpose, svarer en av informantene i denne studien «at jeg ikke er så sulten». Når man observerer at det er stadig flere som oppsøker matutdelingene, vekker det naturlig nok reaksjoner. Siden høsten 2022 har det vært mange medieoppslag der politikere, matutdelere og andre har uttrykt sterke følelser og stor bekymring for situasjonen. Overskrifter som «Kjenner det raser i meg» (Rønhovde, 2023), «Dette er galskap» (Jangås, 2022) og «Skammelig» (Kristjansson, 2023b) illustrerer at situasjonen opprører.

Norge har en omfattende velferdsstat som skal sikre borgerne grunnleggende økonomisk og sosial sikkerhet. Velledighet som svar på økonomiske og sosiale problemer, er ikke en del av den norske velferdsmodellen slik den gjerne beskrives (Esping-Andersen, 1990). Samtidig er ikke matutdeling noe nytt. Det har lenge vært ulike former for matutdeling for vanskeligstilte, men tilbudet har vært begrenset og ofte en del av de frivillige organisasjonenes mer omfattende hjelpetilbud (Gautun mfl., 2005; Nuland, 2007). Nå ser vi at det er flere grupper som benytter matutdelingene. Vi ser også at en del matutdelinger ikke er knyttet til andre hjelpetilbud. Ser vi nå en endring i betydningen av matutdeling som hjelpetiltak, og hva sier det eventuelt om det norske velferdssamfunnet?

10.1 Nyfattigdom eller synliggjøring av den norske inntektsfattigdommen?

Om vi ser på mottakerne som er kartlagt i denne studien, og tilbakemeldingene fra matutdelingene, kan vi identifisere noen typiske mathjelpmottakere. Gruppene som henter mat er, naturlig nok, sammenfallende med gruppene som har særlig stor fattigdomsrisiko i Norge. Det er personer med helseproblemer og nedsatt arbeidsevne, personer utenfor eller med en løs tilknytning til arbeidsmarkedet, enslige forsørgere, og personer med flyktning- og innvandrerbakgrunn.

Nær sju av ti matposemottakere mottar en offentlig inntektssikringsordning. Det er godt kjent at mange trygde- og stønadsmottakere har inntekt under lavinntektsgrensen (Furuberg mfl., 2022 s. 48; Fløtten mfl., 2023).

Selv om vi ut fra denne studien ikke kan generalisere til alle som står i matkø, er det ikke tvil om at matkøene synliggjør den norske fattigdommen. De fleste av de mathjelpmottakerne vi har informasjon om, har særtrekkene til grupper med stor fattigdomsrisiko.

Flere barnefamilier og flere i jobb

Vi må likevel ikke undervurdere betydningen av at det også er nye grupper som mottar mathjelp. Mange matutdelere rapporterer om endringer i hvem som henter matposer, og peker først og fremst på at det er flere barnefamilier blant mottakerne. Ifølge kartleggingen bor drøyt halvparten av matmottakerne sammen med barn.

Det å ha vedvarende lav inntekt er særlig problematisk når det er barn i familien. I intervjuene ga flere av foreldrene uttrykk for mye stress i hverdagen. De strever med å sikre familien nok og ernæringsmessig god mat, i tillegg til å sikre at barna har annet de trenger. Det langvarige stresset som fattigdom kan medføre, kan påvirke foreldrenes omsorgsrolle negativt (Elder, 1974; Masarik & Conger, 2017).

Vi har ikke intervjuet barn i dette prosjektet, men vi må anta at selv om foreldre gjør det de kan for å skjerme barna sine for at familien har dårlig råd (Gustavsen, 2023), vil den økonomiske situasjonen sannsynligvis påvirke barnas levekår. Dette er særlig alvorlig når økonomien er svært knapp over tid. Jo lenger en slik knapphetssituasjon vedvarer, jo større er risikoen for at foreldrene ikke har mulighet til å sikre at deres barn har de samme sosiale og materielle levekårene som andre barn. En slik situasjon er i konflikt med den norske velferdsstatens ambisjoner om å fremme like muligheter og forebygge at sosial ulikhet går i arv.

Det å endre denne situasjonen stiller store krav til NAV og andre offentlige tjenesters evne og kapasitet til å praktisere et barneperspektiv i tjenestene.

Den andre gruppen som mange matutdelere trekker fram som nykommere, er folk i jobb. Fjorten prosent av de som fylte ut kartleggings skjemaet, har en tilknytning til arbeidsmarkedet. Langt flere har en nokså nylig arbeidserfaring. Andelen som er i jobb, er høyere enn det som har kommet fram i tidligere kartlegginger (Fløtten mfl., 2023; Nuland, 2007).

Det kan for så vidt ses som positivt at en del av matmottakerne er i jobb, eller at de har vært i jobb i løpet av de siste fem årene. Det kan bety at en del ikke står så langt fra arbeidsmarkedet. Dermed er det potensial for endring. Det at flertallet av matpossemottakerne har flyktning- eller innvandrerbakgrunn, viser samtidig at matkøene også består av grupper som sliter med å få et stabilt fotfeste i arbeidslivet.

Både personer i jobb og par med barn har statistisk sett lav fattigdomsrisiko. Vi har ikke data til å konkludere om noen av dem vi har kartlagt kan karakteriseres som arbeidende fattige, eller hva som er inntektssituasjonen til parene med barn. Det at både folk i jobb og par med barn oppsøker matutdelinger, kan imidlertid tyde på at vi står overfor en ny type fattigdomsutfordring. En del som har klart seg på inntekten sin tidligere, har nå behov for mathjelp.

Uansett hva som er den enkeltes motivasjon for å hente mat, mener vi at omfanget av matutdeling i Norge er et uttrykk for at det nå er flere av dem med lav inntekt som har store levekårutfordringer. Det er både en del som ikke har nok å spise, en del som ikke kan prioritere å spise ernæringsmessig god mat, og en del som har så dårlig råd at de må hente mat for å frigjøre penger til andre livsnødvendigheter.

Endring i den norske fattigdommen

Vi kan ikke ut fra vår kartlegging si noe om hvor stor andel av den norske befolkningen, eller hvor stor andel av de som har lav inntekt, som har alvorlige levekårutfordringer.⁴ Men undersøkelsen kan indikere en endring i den norske fattigdommen. Norske fattigdomsstudier har, i likhet med fattigdomsstudier i andre vestlige land, tatt utgangspunkt i en relativ forståelse av fattigdom (Townsend, 1979; Fløtten, 2022). Det å være fattig i Norge har blitt vurdert ut fra inntekt, og ut fra folks mulighet til å finansiere en levestandard som ikke skiller seg for mye fra det som er vanlig i

⁴ Poppe og Kempsons (2023b) befolkningsundersøkelse gjennomført i august 2023 viste at tre prosent av norske hushold hadde besøkt en matstasjon i løpet av de siste seks månedene. Om lag seks prosent av husholdene blir karakterisert som «ille ute» økonomisk.

samfunnet. Det å ikke kunne skaffe seg nødvendige levekårsgoder, såkalt absolutt fattigdom, har ikke blitt vurdert som et aktuelt problem (Fløtten, 2022).

Siden fattigdom i Norge måles ved å se hvor mange som har inntekt under et gitt nivå (gjærne lavere enn 60 prosent av medianinntekten i samfunnet), vil ikke fattigdomsandelen øke på grunn av inflasjonen. For de fleste er *inntekten* mer eller mindre uendret, det er *utgiftene* som har økt. Flere utviklingstrekk bidrar til utgiftsveksten. Inflasjon og prisvekst på mat og strøm er en vesentlig faktor. Dessuten har utviklingen i boligmarkedet stor betydning for mange. Renteøkning slår inn for de som eier egen bolig, men for den store andelen i matkøene er det utviklingen i leiemarkedet som er krevende. Bosetting av et stort antall ukrainske flyktninger har skapt utfordringer i et allerede presset leiemarked. Det har vært en rekordsterk økning i leieprisene i Norge (Rydne, 2023).

På grunn av de økte utgiftene, er det flere som opplever økonomisk knapphet. Matkøene kan ikke tolkes som noe annet enn at noen nå opplever det som kan karakteriseres som absolutt fattigdom. De har ikke råd til tilstrekkelig med mat. Når vi i tillegg registrerer både folk i jobb og par med barn blant matposemottakerne, er det grunn til å være oppmerksom på om det er i ferd med å vokse fram en ny type fattigdom. I beste fall snur utviklingen, når inflasjonen går ned, presset i boligmarkedet reduseres og flyktningstrømmen avtar. Men det kan også være en mer gjenstridig situasjon.

10.2 Frivilliges rolle i velferdsstaten

Frivillig sektor har alltid spilt en viktig rolle i den norske velferdsstaten. Frivillige aktører er gode til å identifisere samfunnsutfordringer og til å utvikle tiltak for å møte disse utfordringene. I denne studien er det mange eksempler på at frivillig og offentlig sektor samarbeider for å løse sosiale utfordringer i lokalmiljøene. Mange steder har offentlig og frivillig sektor møter for å diskutere situasjonen til vanskeligstilte. Slike møter kan bidra til at kommunen får bedre oversikt over sosiale behov i befolkningen, nettopp fordi de frivillige og andre sivilsamfunnsaktører har en lavere terskel for hjelp og raskt kan fange opp behov. Frivillige kan bistå sine brukere i kontakten med offentlige tjenester, og de kan bistå de offentlige tjenestene med mat. Kommuner kan bistå matutdelingene med pengestøtte, og noen steder er kommunen og politikerne støttespillere for utvikling av matutdelingstilbudet.

Intervjuene, både med dem i frivillig sektor og med de som jobber i NAV eller andre kommunale tjenester, viser at frivillig sektors innsats vurderes som et supplement til det borgerne har rett på i velferdsstaten. Folks økonomiske og sosiale trygghet er et offentlig ansvar, og veldedighet skal ikke være en garanti for at folk får dekket sine grunnleggende behov. Spørsmålet er om den siste tidens utvikling tyder på en endring i frivillig sektors rolle. Tradisjonelt har frivillig sektor representert et sosialt tilbud og et bidrag til å hjelpe folk med å mestre ulike livsutfordringer. Nå bidrar frivillig sektor i økende grad til å bøte på at folk ikke mestrer sine økonomiske forpliktelser eller kan sikre familiens behov for mat.

Mange matutdelinger har opplevd en betydelig økning i antall matmottakere. Flere steder har dette gått ut over muligheten til å opprettholde omsorgen og den øvrige sosiale hjelpeinnsatsen som gjerne har vært en viktig del av matutdelingstilbudet. Dessuten er det flere nye aktører som deler ut mat, og mange av disse er rene matutdelinger som ikke er knyttet til et større sosialt oppfølgingstilbud. Dette viser en klar endring i matutdelingstilbudet. Mens det å dele ut mat tidligere var en mindre del av et mer helhetlig hjelpetilbud (Nuland, 2007), har vi i denne studien vist at en av fire matutdelinger ikke har noen andre tilbud i lokalmiljøet. Det er utelukkende tilbud om

mathjelp. Den økte etterspørselen etter mat utfordrer med andre ord innrettingen av frivillig sektors hjelpetilbud.

På den ene siden kan det være bra at det vokser fram flere tilbud som løser det akutte problemet mange har med å skaffe (nok) mat. På den andre siden kan man spørre om ikke et rent matutdelingstilbud kan bidra til at folk låses inne i en vanskelig situasjon. De får akutt nødhjelp via matposen, men de får ikke noen annen form for hjelp til å bedre livssituasjonen sin. Denne undersøkelsen viser at det er stort mangfold blant de som henter mat. Noen har hatt en vanskelig økonomi over lang tid, og det å hente mat er blitt en del av husholdningens sikkerhetsnett. Er det i tråd med velferdsstatens intensjoner og en hensiktsmessig arbeidsdeling mellom offentlig og frivillig sektor?

Undersøkelsen viser også at en god del av matmottakerne som deltok i kartleggingen, har relativt nylig arbeidserfaring. Noen av disse har nok gått ut av arbeidslivet på grunn av dårlig helse eller høy alder, men andre kan ha potensial til å komme tilbake i arbeid. Det å stå i matkø hver uke, kan komme i konflikt med å bruke tid på andre typer tiltak som kan hjelpe matmottakerne med å endre situasjonen sin. I rollefordelingen mellom frivillig og offentlig sektor har de frivillige lav terskel for hjelp, og kan være en inngang til mer hjelp og oppfølging. Dersom de frivillige ikke lenger har tid til og rammer for å møte vanskeligstilte med annet enn mathjelp, kan det bidra til at færre får hjelpen de trenger for å komme ut av en vanskelig situasjon.

10.3 Velferdsstatlige utfordringer

Studien vår illustrerer både styrker og svakheter i det norske velferdssamfunnet. Det er en styrke at folk har rett til økonomisk støtte fra et omfattende offentlig inntektssikringssystem og til rådgivning og oppfølging fra et kompetent tjenesteapparat. Det er en styrke at det er et godt tilbud av frivillige organisasjoner og andre aktører som gir et vesentlig bidrag når folk har behov for ekstra hjelp. Og det er en styrke at det er mye god samhandling mellom offentlig, frivillig og privat sektor i arbeidet med å bedre folks levekår og livssituasjon.

Disse styrkene til tross, er det også noen svakheter som må håndteres. Disse svakhetene er ikke nye. Det er allerede stor bekymring for barn i fattige familier. At noen barn vokser opp i familier som har behov for mathjelp, understreker behovet for tiltak som støtter opp om velferdsstatens ambisjoner om sosial utjevning og å hindre at fattigdom går i arv. Det er heller ikke nytt at noen grupper sliter med å komme inn på det norske arbeidsmarkedet, eller i boligmarkedet. Både arbeidsmarkedets inkluderingsevne og boligmarkedets funksjonsevne krever kontinuerlig oppmerksomhet.

Avslutningsvis vil vi kommentere to utfordringer for velferdsstaten som blir tydeliggjort i denne studien: den ene er faren for at matkøene svekker tilliten til den offentlige velferdspolitikken, den andre at en del mottakere av offentlige ytelser lever med svært lave inntekter over lang tid.

Svekket tillit

Mange får hjelp fra velferdsstaten, både med ytelser og tjenester. De som jobber i førstelinjen i de offentlige tjenestene, har en krevende jobb med å møte vanskeligstilte som kanskje ikke alltid har rett på hjelp. De ansatte utøver faglig skjønn, men skjønnsrommet vil alltid være begrenset av regelverket. For både de ansatte og for de som søker hjelp, kan dette være vanskelige situasjoner. Studien vår viser at noen vanskeligstilte gir uttrykk for manglende tillit til NAV og til muligheten for å få den hjelpen de har behov for. Vi ser en form for avmakt når det gjelder å bli forstått av

hjelpeapparatet. Hvorvidt denne mistilliten eller skepsisen er berettiget, har vi ikke grunnlag for å vurdere. Men det er bekymringsfullt dersom det å få tilstrekkelig hjelp fra velferdsstaten, eller i det minste få sine rettigheter vurdert, oppleves uoppnåelig eller skambelagt.

I tillegg til at de som har behov for hjelp kan ha manglende tillit til det offentlige hjelpeapparatet, kan selve eksistensen av matkøer påvirke befolkningens tillit til velferdspolitikken. Den norske velferdsstaten omtales gjerne som en av verdens beste, men bildene av folk i matkø og medieoppslag om folk som har store problemer med å håndtere utgiftene sine, kan stride mot denne oppfatningen. En av de NAV-ansatte som ble intervjuet i studien kommenterer, helt betimelig, at det å få dårlig råd er ikke ensbetydende med å ha rett på hjelp fra NAV. Det kan likevel være vanskelig for den allmenne borger å skjønne hvor grensen for å få hjelp går, når det rapporteres om så stor etterspørsel etter mathjelp at de frivillige organisasjonene må avvise folk, eller kutte ned på antallet matutdelingsdager. Dermed kan matkøene bidra til at tilliten til den offentlige velferdspolitikken svekkes, ikke bare blant vanskeligstilte, men også i den øvrige befolkningen.

Langvarig lav inntekt

I internasjonal sammenheng er omfanget av fattigdom lavt i Norge. Det er flere årsaker til dette, som lange tradisjoner med sosial investeringspolitikk, høy sysselsetting og omfattende omfordelingspolitikk. Velferdsstaten spiller en viktig rolle i omfordelingspolitikken. Den norske velferdsstaten er raus, både i den forstand at befolkningen har rett på ytelser i mange forskjellige situasjoner, og at ytelsene er relativt sjenerøse (Dølvik mfl., 2014, s. 89). Likevel er ikke ytelsene sjenerøse nok til å hindre at en del stønadsmottakere har vedvarende lavinntekt (Furuberg mfl., 2022, s. 48). Dette gjelder særlig aleneboende uføretrygdede eller alderspensjonister med minstepytelser, og personer som mottar midlertidige stønader som sosialhjelp og kvalifiseringsstønad (Fløtten mfl., 2023, s. 16).

Vi har ikke detaljerte inntektsopplysninger om matposemottakerne, og vet derfor ikke om de som har oppgitt at de mottar en statlig trygdeytelse, har en minstepytelse. Vi vet heller ikke hvor høy inntekt de som mottar midlertidige ytelser har. Det sier seg likevel selv at for mange kan det å klare seg utelukkende på offentlige overføringer, bli særlig krevende i en periode med økte priser, renteheving og press i boligmarkedet. Det er særlig alvorlig at barn vokser opp i familier som er avhengig av å hente mat for å få husholdningsbudsjettet til å gå rundt.

Nivået på de offentlige ytelsene blir jevnlig debattert, politisk og i offentligheten. Velferdsstatens bærekraft og mulige negative insentiveffekter er argumenter mot å heve ytelsene. Stønadsmottakeres manglende mulighet til å opprettholde en rimelig levestandard, eller å holde seg over lavinntektsgrensen, er argumenter for å heve dem. I intervjuene med NAV-ansatte i dette prosjektet, så mange stønadsnivået, særlig på de statlige ytelsene, som en utfordring.

Som vi har nevnt, har den økonomiske situasjonen de siste par årene medført at sosialhjelpssatsene har økt. Også barnetrygden til de eldste barna fikk et løft i 2023. Det er imidlertid ikke noen allmenn politisk oppslutning om en generell heving av ytelsesnivået.

Både dyrtiden og flyktnings situasjonen har medført et økt press på NAVs ansatte. NAVs undersøkelse fra 2022 viser at det er flere som søker eller mottar økonomisk sosialhjelp i 2022 enn i 2021 (Furuberg mfl., 2022). Noen kommuner påpeker at det er flere personer som mottar trygd og flere med arbeidsinntekt som søker bistand hos NAV nå. De registrerer med andre ord den samme utviklingen som matutdelerne. Når

mange av de som mottar statlige ytelser har inntekter under lavinntektsgrensen, er det ikke uventet at sterk prisvekst medfører behov for ekstra hjelp. En del må supplere den statlige ytelsen med sosialhjelp (SSB, 2023), og en del søker mathjelp. Kunnskapen om at flertallet av de som henter mat mottar en offentlig inntektssikring, bidrar heller ikke til å styrke tilliten til velferdsstaten.

Dagens situasjon kan tilsi at det er behov for en ny vurdering av balansen mellom stønadsnivå og arbeidsinsentiver. Alternativt må en kanskje akseptere at en del må ha hjelp til å dekke grunnleggende behov utenfor de velferdsstatlige ordningene. Da blir i tilfelle det overordnede spørsmålet om frivillige organisasjoners og lokale kref- ters samfunnsengasjement fremdeles bare er et supplement til det offentlige velferd- stilbudet, eller om det har blitt en erstatning for et ansvar som egentlig ligger til vel- ferdstatens institusjoner.

Litteratur

- Andersen, L. H., Sunde, J. L. F. & Ytreberg, R. (2023). Nå søker pensjonister om nødbolig hos NAV. *E24*. 30. september 2023. <https://e24.no/norsk-oekonomi/i/8J8vLx/naa-soeker-pensjonister-om-noedbolig-hos-nav-desperat-situasjon>, lest 7/11 2023.
- Aslam, H. (2023, 17. juni). Flere trenger mathjelp: - Pappa er vi fattige? *Dagsavisen*. <https://www.dagsavisen.no/nyheter/2023/06/27/flere-trenger-mathjelp-pappa-er-vi-fattige/>
- Barne- og familiedepartementet. (2020). *Like muligheter i oppveksten: Regjeringens samarbeidsstrategi for barn og ungdom i lavinntektsfamilier (2020-2023)*. Departementene.
- Bergheim, B. & Rugkåsa, M. (2022). Sosialt arbeid i Nav. Erfaringer fra intervusjonen helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier (Holf-prosjektet). *Tidsskrift for velferdsforskning*. 25(2), s. 1–14. DOI: <https://doi.org/10.18261/tfv.25.2.5>.
- Brennan-Tovey, K. (2022). Are 'they' needy or greedy? *An exploration into the influences of neoliberal discourses within the food aid social world, and the perceived impacts of food insecurity on the wellbeing of food aid users*. Doctoral dissertation. University of Sunderland.
- Bodahl, A (2023, 10. juli). Matkøene vokser. Folk står i kø lenge før utdelingen starter. *Fri Fagbevegelse*. <https://frifagbevegelse.no/nyheter/matkoene-vokser-folk-star-i-ko-lenge-for-utdelingen-starter-6.469.969305.711932a942>
- Dølvik, J.E., Fløtten, T., Hippe, J.M. & Jordfald, B. (2014). *Den nordiske modellen mot 2030. Et nytt kapittel?* NordMod2030 sluttrapport. Fafo-rapport 2014: 46.
- Eimhjellen, I., Espegren, A., Nordø, Å. D., Guribye, E. & Nødland, S. I. (2020). *Frivilligsentralenes kjennetegn og betydning i storbyene*. (Rapport 18-2020). NORCE Samfunn.
- Elder, G. H. J. (1974). *Children of the Great Depression: Social change in life experience*. University of Chicago Press
- Epland, J. & Kirkeberg, M.I. (2017). *Ett av ti barn tilhører en husholdning med vedvarende lavinntekt*. Statistisk sentralbyrå. <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/ett-av-ti-barn-tilhorer-en-husholdning-med-vedvarende-lavinntekt>
- Evensen, E. H. & Lærum, N. B. (2023, 19. juli). Nå sliter hver femte husholdning: Hos Frelsesarmeen er matkøen blitt dobbelt så lang. *Aftenposten*, <https://www.aftenposten.no/okonomi/i/zEwrwr/naa-sliter-hver-femte-husholdning-hos-frelsesarmeen-er-matkoeen-blitt-dobbelt-saa-lang>.
- Fjellanger, R. (2022, 21. november). Regjeringen presses på nyfattigdom: - Gjør på grensen til ingenting. *VG*. <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/9zpe35/regjeringen-presses-paa-nyfattigdom-gjoer-paa-grensen-til-inging>
- Fløtten, T., Frisell, G. A. & Hansen, I. L. S., (2023). *Veldedighet i velferdsstaten. Hvem trenger hjelp til livsopphold fra de frivillige organisasjonene* Fafo-rapport 2023:09. <https://www.fafo.no/images/pub/2023/20845.pdf>
- Fløtten, T. & Hansen, I. L. (2018). *Fra deltakelse til mestrings. Evaluering av nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom*. Fafo-rapport 2018:04. <https://www.fafo.no/images/pub/2018/20653.pdf>
- Fløtten, T., Pedersen, A. W. & Lødemel, I. (2009). Når problemet er fattigdom. I B. Nuland, B. S, Tranøy & J. Christensen (Red.) *Hjernen er alene. Institusjonalisering, kvalitet og relevans i velferdsforskningen*. Universitetsforlaget.
- Fløtten, T. (2022). Fattigdom – det gjenstridige problemet. I I. Frønes & L. Kjølørød (Red.) *Det norske samfunn*. Universitetsforlaget.

- Fløtten, T. (2023). Den norske ulikhetsdebatten. I T. Fløtten, H. C. Kavli & S. C. Trygstad (Red.) *Ulikhetens drivere og dilemmaer*. Universitetsforlaget. (s. 157–174).
<https://doi.org/10.18261/9788215065403-23-09>
- Frivillighetssentral (u.å). *Om frivillighetssentraler*. Hentet 25. september fra <https://frivilligsentral.no/dokument?om=frivilligsentraler&Id=77456>
- Folketrygdloven (1997). *Lov om folketrygd* (LOV-1997-02-28-19). Lovdata.
<http://lovdata.no/lov/1997-02-29-19>
- Forente nasjoner (2023). *FNs bærekraftsmål*. Hentet 25. september fra <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal>
- Friberg, J. H. & Elgvin, O. (2016). Når velferdsstaten bryter tilliten ned: Somaliske innvandrere i møte med NAV. *Tidsskrift for samfunnsforskning*. 56(03), 257–284
- Furuberg, J., Dahl, E.S., Lima, I I. B. Løberg, H. Nicolaisen, E. Munch-Ellingsen & C. Haugen (2022). *Lavinntekt og levekår i Norge. Tilstand og utviklingstrekk*. NAV-rapport nr. 5-2022.
- Fyen, S. (2022, 16. desember). Sterk økning i søknader om sosialhjelp: - Bra, sier arbeidsministeren. *Dagsavisen*.
<https://www.dagsavisen.no/nyheter/politikk/2022/12/16/sterk-okning-i-soknader-om-sosialhjelp-bra-sier-arbeidsministeren/>
- Gautun, H., Drøpping, J. A. & Fløtten, T. (2005). *Når nøden er størst. En analyse av frivillige organisasjoners hjelp og tilbud til fattige*. Fafo-rapport 476.
https://www.fafo.no/media/com_netsukii/476.pdf
- Gustavsen, K. (2023). *Livet bak tallene. Dårlige levekår og fattigdom i barnefamilier sett innenfra og hva vi kan gjøre med det*. Fagbokforlaget
- Gilbrant, J., Suvatne, S. S. & Johansen, A. H. (2023, 13. Juni). Revidert nasjonalbudsjett: Øker barnetrygd og sosialhjelpsats. *Dagbladet*. <https://www.dagbladet.no/nyheter/oker-barnetrygd-og-sosialhjelpsats/79547413>
- Hadley, C. & Crooks, D. L. (2012). Coping and the biosocial consequences of food insecurity in the 21st century. *American Journal of Physical Anthropology*, 149(S55), 72–94.
<https://doi.org/10.1002/ajpa.22161>
- Hansen, I. L. S., Grødem, A. S. & Bakke, V. (2013). *Boligsosiale utfordringer og sosial innovasjon*. Fafo-rapport 2013:49. <https://www.fafo.no/images/pub/2013/20339.pdf>
- Hansen, I. L. S., Bråthen, K. & Brunovskis, A. (2021). *På vei mot et vanlig liv, slik du selv definerer det. Evaluering av Blå Kors' gatenære tiltak og tilbudet Steg for Steg*. Fafo-rapport 2021:27. <https://www.fafo.no/images/pub/2021/20795.pdf>
- Hattrem, A. (red.) (2022). *Økonomi og levekår for lavinntektsgrupper 2022*. Rapporter 2022/45. Statistisk sentralbyrå.
- Helgheim, A. E. & Mohr, A. C. (2022, 21. mars). Arbeidsfolk havner i matkø. *Klassekampen*.
<https://klassekampen.no/samling/koen-til-fattighuset/2022-03-21/arbeidsfolk-havner-i-matko,>
- Hermans, K., Cantillon, B., Bernát, A., Carrillo-Alvarez, E., Cussó-Parcerisas, I., Mäkinen, L., Martínez, J. M. & Szivos, P. (2023). *Food aid in four European countries: Assessing the price and content of charitable food aid packages by using food basket, household budget survey and contextual data*. CSB Working Paper. (No. 23/01). Senter for sosialpolitikk Herman Deleeck, Universitetet i Antwerp.
- Hinna, A. K. & Gullestad, F. H. (2022, 27. oktober). Matkøane veks i heile landet. *Klassekampen*. [https://klassekampen.no/utgave/2022-10-27/matkoane-veks-i-heile\[1\]landet](https://klassekampen.no/utgave/2022-10-27/matkoane-veks-i-heile[1]landet).
- Jangås, L. (2022, 18. desember). Dette er galskap. Dette kan vi faen ikke la skje. *iTromsø*, .
<https://www.itromso.no/meninger/i/dwJy7A/dette-er-galskap-dette-kan-vi-faen-ikke-la-skje>.
- Jordheim, H. M (2023, 11. februar). *Solgte overskuddsmat for millioner. E24*
<https://e24.no/naeringsliv/i/nQmRvd/solgte-overskuddsmat-for-360-millioner>
- Kristjansson, M. (2023a, 26. juni). Det er fattigdomskrise i Norge. *Debattinnlegg i Nettavisen*.
<https://www.nettavisen.no/norsk-debatt/det-er-fattigdomskrise-i-norge/o/5-95-1185247>

- Kristjansson, M. (2023b, 25. august). Skammelig. *Dagbladet*.
<https://www.dagbladet.no/meninger/skammelig/80100972>.
- Lambie-Mumford, H. & Silvasti, T. (Eds.) (2021). *The Rise of Food Charity in Europe*. Policy Press.
- Lillevik, R. & Tyldum, G. (2023), Norsk innvandringspolitikk som ulikhetsdriver. I T. Fløtten, H. C. Kavli & S. C. Trygstad (Red.) (2023). *Ulikhetens drivere og dilemmaer*. Universitetsforlaget. (s. 294–310) <https://www.idunn.no/doi/10.18261/9788215065403-23-17>.
- Lorentzen, H. W. (2012). *Frivilligsentralen i nærmiljøet: Konkurrent eller katalysator?* Rapport 2012:4. Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kud/samfunn_og_frivillighet/rapporter/frivilligsentralen_i_naermiljoet_r_2012_4.pdf
- Lund, M. (2006). *De frivillige og de fattige. Frivillige organisasjoners hjelpetiltak overfor fattige*. Fafo Rapport, 528. https://www.fafo.no/media/com_netsukii/528.pdf
- Masarik, A. S. & Conger, R. D. (2017). Stress and child development: a review of the Family Stress Model. *Current Opinion in Psychology*, 13, 85–90.
<https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.05.008>
- Matsentralen (u.å.). *Motta mat fra matsentralen*. Hentet 25. September 2023 fra <https://www.matsentralen.no/motta-mat>
- Matsentralen (2023). *Behovet for mathjelp doblet på under et år*. Hentet 2. August 2023 fra <https://www.matsentralen.no/post/behovet-for-mathjelp-doblet-pa-under-et-ar>
- Matvett (u.å.). *Sammen mot matsvinn*. Hentet 25. September 2023 fra <https://www.matvett.no/>
- Natland, S., Bjerke E. & Torstenssen, T. B. (2019). Opplevelser av god hjelp i møter med Nav. *Fontene forskning*, 12(1), 17-29.
- Nuland, B. R. (2007). *Ansikt til ansikt med fattigdommen: frivillige organisasjoners hjelpetiltak overfor fattige*. Fafo-rapport 2007:18. <https://www.fafo.no/images/pub/2007/20018.pdf>
- Nordnorsk debatt (2023). *Matkøene vokser*. Hentet 2. august 2023 fra <https://www.nordnorskdebatt.no/matkoene-vokser/o/5-124-231876>
- Norges frivillighetssentraler (u.å). Om frivilligsentraler
<https://frivilligsentral.no/dokument?om-frivilligsentraler&Id=77456>
- Norges Røde Kors (u.å.). *Til barnets beste? NAVs ivaretagelse av barns behov når foreldre søker om økonomisk sosialhjelp*. https://www.rodekors.no/globalassets/_rapporter/barn-og-unge/230814_utmaling-av-sosialstonad---til-barnets-beste.pdf
- NTB (2023, 14. januar). Rekordsalg av overskuddsmat. *ABC nyheter*.
<https://www.abcnyheter.no/nyheter/norge/2023/01/14/195897042/rekordsalg-av-overskuddsmat-i-2022>
- Olsen, B. (2022). Flyktninger i og utenfor og arbeidsmarkedet 4. kvartal 2021. Rapport 2023/10. Statistisk sentralbyrå. https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/sysselsetting/artikler/flyktninger-i-og-utenfor-arbeidsmarkedet-2021/_attachment/inline/ca1260e8-ecf1-4ce9-b98c-b49fe377fc81:e56d0f1a7e2fca4bc090c4b4c1742fb7b342583a/RAPP2023-10.pdf
- Olsen, A. & Samuelsen, K. (2023, 12. januar). Folk går sultne, og det skal ingen gjøre i Norge. *NRK*. https://www.nrk.no/sorlandet/_folk-gar-sultne_-og-det-skal-ingen-gjore-i-norge-1.16254035
- Ozharvest (u.d) *Food waste facts*. Hentet 25. September 2023 fra <https://www.ozharvest.org/food-waste-facts/>
- Plateful (u.d). *Om Plateful*. Hentet 2. August 2023 fra <https://plateful.no/om>
- Poppe, C. & Kempson, E. (2022a). *Dyrtid under oppseiling. Hvordan takler husholdningene de økende levekostnadene?* SIFO-rapport 5-2022. Forbruksforskningsinstituttet SIFO, OsloMet.
- Poppe, C. & Kempson, E. (2022b). *Dyrtid under oppseiling II. Husholdenes økonomiske trygghet i 2022*. SIFO-rapport 8-2022. Forbruksforskningsinstituttet SIFO, OsloMet.
- Poppe, C. & Kempson, E. (2023a). *Dyrtid III. Husholdenes økonomiske trygghet i mars 2023*. SIFO rapport 2-2023. Forbruksforskningsinstituttet SIFO, OsloMet.

- Poppe, C. & Kempson, E. (2023b). *Dyrtid 4. Det er ikke over ennå. Husholdenes økonomiske trygghet i august 2023*. SIFO rapport 11-2023. Forbruksforskningsinstituttet SIFO, OsloMet.
- Regjeringen (2023, 11.mai) Ekstraordinær prisjustering av stønader og sosialhjelp. Pressemelding. *Regjeringa.no*: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/ekstraordinar-prisjustering-av-stonader-og-sosialhjelp/id2976744/Pressemelding>
- Regjeringen (2022, 16. desember). Ny veileder om økonomisk sosialhjelp. *Regjeringa.no*: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/ny-veileder-om-okonomisk-sosialhjelp/id2951582/>
- Riches, G. (2018). *Food bank nations: Poverty, corporate charity and the right to food*. Routledge studies in food, society and the environment.
- Riches, G. (2021). Foreword. I: H. Lambie-Mumford & T. Silvasti (Red.) *The Rise of Food Charity in Europe*. Policy Press.
- Rydne, N. (2023, 18. april). Rekordsterk vekst i leieprisene. *E24*, <https://e24.no/norsk-okonomi/i/dwjXMA/rekordsterk-vekst-i-leieprisene>
- Rønhovde, H. (2023, 5. oktober). Folk om voksende matkøer: -Kjenner det raser inni meg. *NRK*, https://www.nrk.no/osloogviken/dette-svarte-folk-om-matkoer_-_kjenner-det-raser-inni-meg_-1.16579205
- Sandvik, L. (2020). *I jobb, men fattig. Hvordan belyse forekomst av lavinntekt blant yrkestilknyttede i Norge*. Notater 2020/44. Statistisk sentralbyrå.
- Seip, A.-L., (1994). *Veiene til velferdsstaten. Norsk sosialpolitikk 1920-75*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Sirdalmedia (u.å.). 200 får matutdeling ukentlig. <https://www.sirdalmedia.no/2023/08/200-far-matutdeling-ukentlig/>
- Skutlaberg, L. S., Lurfaldet, H. & Bjørnebekk, O. L. (2019) *Evaluering av tilskuddsordningen Frivillig arbeid mot fattigdom og sosial ekskludering*. Ideas2evidence rapport 2/2019. Ideas2evidence.
- Sosialtjenesteloven (2009). *Lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen*. (LOV-2009-12-18-131. <http://lovdata.no/lov/2009-12-18-131>
- Statistisk sentralbyrå (2023) Økonomisk sosialhjelp. Statistikkbanken, tabell 08860
- Stjernø, S. & Øverbye, E. (red.) (2012). *Arbeidslinja. Arbeidsmotivasjonen og velferdsstaten*. Universitetsforlaget.
- Strøm, F., Lunde, H. & Lysen, J. G. (2020, 24. november). *Nær halvparten av overføringsflyktingene har vedvarende lavinntekt*. Statistisk sentralbyrå. Hentet 25. september 2023 fra <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/naer-halvparten-av-overforingsflyktingene-har-vedvarende-lavinntekt>
- Synnes, K.M. (2022). Når terskelen til velferdsstaten blir for høy. Arbeidsledige polske migranters erfaringer. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 25(2), 1–13. <https://doi.org/10.18261/tfv.25.2.1>
- Terragni, L., Henjum, S., Barbala, I.H. Haugh, A. H. Hofset, P. D. Nielsen & T. Stene (2018). “Meagre hospitality”. Experiences with food among asylum seekers living in Norwegian reception centres. *Anthropology of food*. (S12). <https://doi.org/10.4000/aof.912>
- Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*. Penguin Books.
- Trætteberg, H. S., Eimhjellen, I., Ervik, R., Enjolras, B. & Skiple, J. K. (2020). *Kommunal frivillighetspolitikk og lokale organisasjoner*. Rapport 2020:3 Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Tyldum, G., Kjeøy, I. & Lillevik, R. (2023). *Different policies, different outcomes. The reception of Ukrainian refugees in Sweden and Norway*. Fafo. <https://www.fafo.no/en/publications/other-fafo-publications/different-policies-different-outcomes>

Vedlegg 1 Casebeskrivelser

Alta matstasjon

Alta matstasjon er den eneste matutdelingen i Alta kommune og inntil nylig også den eneste i Finnmark. Det er nå matutdelinger under etablering i andre kommuner i fylket. Alta matstasjon har i perioder med nok mat hatt utdeling i enkelte andre kommuner, som i Loppa og Øksfjord.

Alta matstasjon ble etablert i 2020, og da i regi av Betania Alta (en del av den norske pinsebevegelsen). Matstasjonen er i dag etablert som en selvstendig stiftelse.

Matutdelingen er i utgangspunktet åpen for alle. For å hente mat må man ha blitt registrert og ha et kundekort. Matstasjonen registrerer opplysninger om hvor mange det er i husholdet og antall barn

Det deles ut mat to dager i uka, tirsdag og torsdag kl. 12–15. I tillegg leveres det mat til to lavterskeltilbud innenfor området rus og psykisk helse. Matstasjonen kjører også ut mat til noen instanser for at de skal kunne videreformidle mat til vanskeligstilte, blant annet et mottak for flyktninger med selvhusholdning og til Ukraina-foreningen. Som følge av samarbeid med disse to instansene har matstasjonen etablert noen begrensinger i hvem som kan hente mat ved oppmøte på matstasjonen.

Ved utgangen av mai 2023 var det registrert 574 husstander som kunder ved matstasjonen. Dette inkluderte 1170 personer, hvorav 387 barn. Det er ikke alle som henter mat hver uke.

I 2021 delte matstasjonen ut 4027 poser mat, i 2022 3899 poser og per utgangen av mai 2023 er det utdelt 1756 poser. Det reelle tallet i 2023 er likevel høyere, fordi Alta matstasjon som nevnt fordeler mat via andre instanser.

Ved casebesøk på en utdelingsdag i juni 2023 delte de ut mat til 41 husstander.

Matstasjonen driftes i all hovedsak av frivillige, men det er én ansatt i 35 prosent stilling. Den dagen vi er der, hadde det vært et «skift» med frivillige på jobb om morgenen for å tilrettelegge for matutdeling. Under matutdelingen er det to til tre frivillige i butikken, og en frivillig som jobber med å hente varer og rydde. Alta matstasjon beregner at det er om lag 80 timer frivillig arbeid i uka for drift av matutdelingen. Via samarbeid med arbeids- og inkluderingsbedriften AKSIS er det en person i arbeidspraksis som sjåfør. Flere lokale energiaktører har gått sammen og bidratt til en el-varebil som matstasjonen disponerer.

Lokalene til matstasjonen leies av Betania Alta, og ligger i tilknytning til et værested for rus og psykisk helse. Selve matutdelingen er fysisk utformet som en gratis-butikk. Det kan minne om en gammeldags landhandel. De frivillige som ekspederer butikken, står bak en disk ved inngangen til butikken. De som skal hente mat trekker et kønummer utenfor butikken når de kommer, og venter på sin tur. Det er mulig å vente i lokalet til værestedet, hvor det er en kafé hvor man kan få en kopp kaffe. Det kommer et nummer opp på en skjerm når det er deres tur til å komme til butikken, og det er kun én kunde som betjenes i butikken av gangen.

I butikken er tilgjengelige varer satt ut på hyllene. Kunden som henter mat, venter bak disken mens den frivillige går rundt og fyller posen med det kunden ønsker. Innholdet i butikken varierer ut fra hva matstasjonen har fått tilgang til av varer. Det er en fryseboks med noen frosne varer. Den frivillige forteller den som henter mat litt

om hvilke varer de har denne dagen, mens vedkommende går rundt i butikken og fyller posen med det kunden ønsker.

Gjennom samarbeid med Matsentralen har Alta matstasjon fått avtaler med enkelte store aktører for regelmessig leveranse av mat (Tine, frukt og grønt-leverandøren BaRe og Asko). I tillegg samarbeider matstasjonen med flere lokale næringslivsaktører og butikker. De har blant annet en avtale om å motta opptil 40 kg i uka fra en lokal sjømataktør. Fisken hentes rund, fileteres og pakkes klar for utlevering av frivillige. Matstasjonen har tilgang til lokaler for behandling av mat forskriftsmessig og for lagring.

T5-senteret i Arendal

I Arendal kommune er det matutdeling i regi av Frivillighetssentralen, Frelsesarmeen, Evangeliesenteret, Frimat og Kirkens Bymisjon. Både Kirkens Bymisjon og Evangeliesenterets tilbud er innrettet mot personer med rusutfordringer, mens Frimat og Frelsesarmeen er åpne for alle med behov for mathjelp.

Vår spesifikke case i Arendal er T5-senteret (heretter T5). Dette senteret drives av Kirkens Bymisjon og er et møtested for rusavhengige i Arendal eller omkringliggende kommuner. T5 har åpent 5 dager i uka fra 10–14. Høsten 2023 er det planlagt et forsøk med lørdagsåpent.

Møtestedet er utformet som et værested, med en kafé der det serveres varmmat. Gjestene kan ved behov ta med seg en matpose. Det er mulig å hente mat uten å være gjest i kafeen. Maten som formidles fra T5 blir hentet fra Matsentralen og fra lokale butikker.

I tillegg til mat, deler T5 ut klær og husholdningsartikler. Brukerne har mulighet til å vaske klær og ta en dusj, og de kan låne PC. Det er også en feltsykepleier på stedet. I tillegg til værestedet tilbyr T5 innimellom turer, og de planlegger å etablere et mindre jobbtreningstilbud.

I 2022 var det 248 unike gjester i kafeen. Ved casebesøket på en utdelingsdag i juni 2023, ble det delt ut mat til 20 personer. Det er betydelig variasjon i hvor mange poser med mat som deles ut.

Matstasjonen/værestedet driftes av to ansatte (en miljøterapeut og en miljøarbeider) og rundt 20 frivillige som jobber en til to ganger i uka.

Det er et ganske stabilt antall brukere av tilbudet, men det kan være variasjon avhengig av tilgangen på rusmidler i kommunen, og det er gjerne noen flere brukere sommerstid.

KIL fond Bergen

I Bergen er det, i likhet med de øvrige storbyene, flere matutdelinger. Det er både åpne matutdelinger og flere organisasjoner/tilbud for ulike grupper som har matutdeling til brukere av sine tilbud. To av de store aktørene med åpne matutdelinger er KIL fond og Sesam Nesttun. Andre etablerte aktører er Evangeliesenteret, Blå Kors med Hvite Bånd dagsenter og Frelsesarmeen. I Bergen har vi sett nærmere på matutdelingen til KIL-fondet.

KIL fond Bergen ligger en kort busstur utenfor Bergen Sentrum. KIL-fondet startet opp som en idrettsstiftelse i 2017 for å bidra med å betale medlemskontingenter for barn. Siden det har behovet ekspandert, og matutdeling er blitt en etablert del av tilbudet.

KIL fond Bergen deler ut mat mandag, onsdag og fredag fra kl. 10–15. Ved utgangen av mai 2023 var det registrert 180 husstander ved matstasjonen, mens det ved

utgangen av november 2022 var registrert 150 husstander. En husholdning kan i utgangspunktet kun hente mat en av de ukentlige åpningsdagene. Det er rundt 150–170 personer som mottar mat hver uke. Ved casebesøket på en utdelingsdag i slutten av juni 2023 delte KIL-fondet ut mat til om lag 40 personer. Dette var etter skoleslutt, ved starten av sommerferien. Vanligvis deles det ut til 50–60 personer på hver utdelingsdag.

Matstasjonen driftes kun av frivillige, og det er rundt 60 frivillige tilknyttet KIL-fondet. 25–30 av disse er aktive hver eneste uke.

Lokalene til KIL fond Bergen er en gammel barnehage, som ligger i Hilleren misjonshus. KIL fond er et livssynsnøytralt tilbud som har et særlig mål om å hjelpe barnefamilier. I dag står KIL for kjærlighet, inkludering og likeverd. I tillegg til matutdelingen deler KIL fond ut klær, møbler eller ting som eksempelvis leker eller kjøkkenartikler. Det er et tilbud om økonomisk rådgivning fra en sparebank.

Alle som skal motta mat, må på forhånd registrere seg og sende en forespørsel om dette. Det gjennomføres en samtale enten på telefon eller ved oppmøte med de som har registrert seg. Per juni har KIL fond personer på venteliste til å få matkasse. Matutdelingen er organisert slik at de som ønsker å motta mat, melder seg på via tekstmelding til de frivillige noen dager på forhånd. Maten blir pakket i kasser tilpasset denne husholdningen. Det blir skrevet navn på den som skal motta og antall barn i husholdningen på kurven. På matutdelingsdagen har de i tillegg til de kassene som «er bestilt», noen ekstra kasser dersom det kommer noen som ikke er registrert.

KIL fond Bergen får maten fra Matsentralen. I tillegg har de innsamlede midler som de kjøper mat for. De har også samarbeid med lokale bakerier.

Fattighuset og Vålerengas gatelag i Gamle Oslo

I hovedstaden er det mange matutdelinger. Blant de største er Evangeliesenteret matutdeling for rusavhengige i Oslo sentrum, Fattighuset på Grønland og Frelsesarmeens slumstasjon på Rodeløkka. I denne studien har vi sett særlig på Fattighuset på Grønland, i bydel Gamle Oslo. I Gamle Oslo finnes det i tillegg til Fattighuset noen andre mindre matutdelinger, hovedsakelig for spesifikke målgrupper og/eller knyttet til ulike aktiviteter og tilbud. Et eksempel på en slik avgrenset matutdeling er tilbudet til deltakere på Gatelaget til Vålerenga Fotball. Dette tilbudet presenteres også kort nedenfor.

Fattighuset

Fattighuset ble opprettet i 1994 og har siden mai 2006 holdt til i lokaler på Grønland i Oslo. Fattighuset er en frittstående livssynsnøytral organisasjon med administrasjon og medlemmer, og drives som en selvhjelpsorganisasjon. Administrasjonen består av styreleder, økonomiansvarlig, sekretær og av de som har ansvaret for de ulike avdelingene knyttet til kjøkken, bilgruppe og kultur. Administrasjonen velges av de 262 medlemmene ved Fattighuset og byttes ut regelmessig. Medlemmene er selv matmottakere eller personer som tidligere har vært matmottakere og har nå kommet seg i arbeid eller driver med andre ting.

Matutdelingen ved Fattighuset er åpen for alle og har ingen inntakskriterier. Det praktiseres ikke registrering i noen form. Det deles ut mat to ganger i uka⁵, onsdag og fredag fra 11–13. På mandager deles det ut klær.

⁵ Dette er pr. august 2023. Det er kommet frem i flere nyhetskanaler i oktober 2023 at tilbudet er redusert til en dag i uka på grunn av mangel på mat.

Matutdelingen er organisert som et «førstemann til mølla»-system. Fattighuset har et samarbeid med Grønland kirke, hvor frivillige fra Fattighuset deler ut kølapper fra klokken 09:00. Fra klokken 11:00, når matutdelingen starter, er kirken åpen for de som ønsker å vente der, og det blir servert kaffe og saft. Kirken har en ansatt diakon til stede som er tilgjengelig for samtaler med de som ønsker det. Kirken har utover dette ikke noen rolle i matutdelingen.

De som skal hente mat, stiller seg i kø på gaten når matutdelingen åpner, og en frivillig fra Fattighuset organiserer køen. Vedkommende benytter ropert og fløyte for å organisere køen og formidle beskjeder om hvem som kan komme inn for å hente mat. I tillegg til utdeling av mat og klær videreformidler Fattighuset gratis kulturtilbud og kan bistå økonomisk ved behov. For de 250 medlemmene arrangeres det to ganger i året en tur og ulike kurs.

På hver matutdelingsdag kommer det rundt 600–700 personer. Fattighuset oppgir at de har observert en betydelig økning i antallet som oppsøker matutdelingen det siste året. Deres registreringer viser at det 4. januar 2023 var 571 personer som mottok mathjelp, mens 657 personer mottok mathjelp 3. mai samme år. Det er kommet mange ukrainere til matutdelingen, og generelt har en stor andel av de som oppsøker denne matutdelingen flyktning- og innvandrerbakgrunn. Det inkluderer også såkalt papirløse migranter og arbeidsmigranter.

Matutdelingen er organisert slik at når de som står i kø blir ropt opp, krysser de veien over til Fattighuset og henter en matpose i døren. Det deles ut forhåndspakkede poser. Hver person får en pose. Det er ingen tilpasning av posen til hvor mange personer det er i husholdningen. Informanter på Fattighuset sier at de alltid har matposer til minst 400 personer, men utover dette varierer det hvor mange de kan dele ut til. I praksis er det på hver matutdeling noen som ikke får mat.

Fattighuset mottar mat fra Matsentralen, og formidler i stor grad også mat som de henter fra ulike samarbeidspartnere. De har om lag 20 butikker som de henter mat fra. Fattighuset får også økonomisk støtte fra private, både enkeltpersoner og private aktører.

Gatelaget i Vålerenga fotball

Et eksempel på en avgrenset matutdeling knyttet til en aktivitet er Vålerengas Gate- lag for personer som har eller har hatt en utfordring knyttet til rus. Gate- laget er et tilbud i regi av stiftelsen Vålerenga Fotball Samfunn og ble etablert i 2014. Etter hvert er det flere toppfotballag som har denne typen tilbud.

For spillerne på gatelaget er det tilbud om frokost og lunsj på alle treninger. Det er trening tre ganger i uka. Etter fotballtreningene hver onsdag og enkelte fredager er det matutdeling. Matutdeling fredag avhenger av at det er mat igjen etter onsdagens utdeling.

Matutdelingen er organisert slik at deltakerne selv velger hva de vil ha av de va- rene som er tilgjengelig. Det tilstrebes å ha mat som deltakerne ønsker.

Det er om lag 30 spillere som er tilknyttet gatelaget, og i gjennomsnitt 12–13 som møter på treningene hver gang. De fleste bruker matutdelingen, men det varierer. Det kan være personer som er i institusjon en periode eller som bor i et botilbud med servering, og da har de ikke behov for å ta med mat hjem. Under pandemien ble det erfart et stort behov for mat blant deltakerne, og det ble også kjørt ut mat til delta- kerne på gatelaget som hadde behov for det.

Maten som deles ut er hentet på Matsentralen.

Verdige smil i Trondheim

I likhet med Oslo og Bergen har Trondheim flere matutdelinger. Blant de største er Caritas og Verdige smil. I tillegg er det et stort spekter av matutdelinger, for eksempel lokale aktører som AktivNo, en forening for russisktalende i Norge, Livskirken og Omsorgskafeen for rusmisbrukere, hjemløse og fattige i Trondheim. Også Frelsesarmeen har matutdeling i byen. I Trondheim har vi sett særskilt på stiftelsen Verdige smil.

Verdige smil er en stiftelse som driver flere aktiviteter for inkludering av flyktninger og innvandrere. Engasjementet i Verdige smil går tilbake til starten av 2000-tallet med bistand til Sierra Leone, men de har vært en organisasjon med aktivitet for inkludering i Norge siden 2013. Organisasjonen har i stor grad vært bygget på et ildsjelarbeid fra enkeltpersoner. Organiseringen er tuftet på stort lokalt engasjement fra frivillige og er en form for selvhjelpsvirksomhet. Matutdelingen foregikk i starten i liten skala ved at de kjørte overskuddsgrønnsaker fra en butikk til ulike mottaksplasser for flyktninger i kommunen. Matutdelingen var del av en bredere aktivitet for flyktninger. De siste årene har Verdige smil hatt en omfattende matutdeling fra lokalene i en gammel skole som de disponerer, på Heimdal utenfor Trondheim. Matutdelingen er knyttet til Verdige smils senter i disse lokalene, sammen med en rekke aktiviteter for inkludering, språkopplæring, ulike kurs og rettighetsarbeid.

Matutdelingen er åpen annen hver uke, onsdag fra 14–17. De som henter mat, må bli registrert. Det registreres navn, telefonnummer og antall medlemmer i husholdningen. Organisasjonen er en medlemsorganisasjon, og det koster 50 kroner å være medlem. Medlemskap er først og fremst en formaliasak, og beløpet er derfor satt lavt. Det utvises likevel skjønnsmessig fleksibilitet dersom noen ikke har mulighet for å betale når de blir registrert.

Matutdelingen skjer i den gamle gymsalen på skolen. Det er to køer i lokalet; én for de som er registrert via mottaket og én for de øvrige som bor i kommunen. Det er frivillige som sitter og registrerer de som kommer, det er frivillige som er vakter i lokalet og som deler ut mat. Det er ferdig pakkede poser tilpasset husholdninger av ulik størrelse. På den dagen i august vi besøkte matutdelingen, hadde de pakket ferdig 400 poser: 120 for enslige, 100 til en liten familie, og 180 til store familier (flere enn fire i husholdningen). Verdige smil har god oversikt over antallet matposer som skal pakkes og gjøres klar hver uke. Dersom det kommer flere enn 400, forsøker de å lage en pose ut av det de eventuelt har på lager eller i fryser. Den dagen vi besøkte matutdelingen, var det stor pågang. Klokket 17 var alle poser og all reservemat de hadde tilgjengelig delt ut. Alle som møtte opp, fikk mat.

I forkant av matutdelingen formidles informasjon via Facebook, og det sendes ut meldinger via en broadcast-gruppe. Et mottakssenter Verdige smil samarbeider med, sender ut meldinger til sine beboere rundt i regionen.

Det har vært en økning i antallet som oppsøker matutdelingen. I november 2022 ble det pakket 360 matposer, i mai 2023 hadde tallet økt til 400. Under casebesøket, observerte vi at det var flere enn 400 som oppsøker tilbudet.

Det er om lag 20 frivillige involvert i matutdelingen. Mange av disse er også involvert i annet frivillig arbeid på senteret. To personer er ansatt i Verdige smil (for hele virksomheten) via prosjektmidler.

Maten som deles ut, henter de på Matsentralen.

Det er generelt stor pågang på matutdelingene i Trondheim, og Matsentralen erfarer at det er mangel på mat for å dekke behovet. Det er derfor tatt initiativ til å utforme et system for å unngå at personer henter mat flere steder. I utviklingsarbeidet er det blant annet viktig å finne en metode for å tilfredsstille personvern hensyn.

Caritas og Verdige smil, som er de to store matutdelingene, har etablert et samarbeid slik at personer kun kan hente mat ett av stedene.

Fellesskap for mat, Frelsesarmeen, Kirkens Bymisjon og Evangeliesenteret i Moss

I Moss har matutdeling blitt et tema på den politiske dagsordenen i løpet av det siste året. I kommunen er det i hovedsak tre aktører som har drevet matutdeling: Frelsesarmeen, Kirkens Bymisjon og Evangeliesenteret. I fjor høst sendte Frelsesarmeen en bekymringsmelding til kommunen om stor økning i antallet som oppsøkte matutdelingen. Dette ble starten på et samarbeid med kommunen om prosjektet «Fellesskap for mat» i Moss. Når denne rapporten skrives, har organisasjonene akkurat åpnet en felles matutdeling i Moss sentrum. Dette tilbudet organiseres som en gratisbutikk, driftes i hovedsak av Frelsesarmeen og Kirkens Bymisjon, men hvor også Evangeliesenteret og Varmestua er med i samarbeidet. Gratisbutikken erstatter den tidligere åpne matutdelingen i kommunen drevet av Frelsesarmeen i samarbeid med Kirkens Bymisjon. Evangeliesenteret vil fortsette med matutdeling til brukere av deres kontaktsenter, men den nye gratisbutikken vil være det primære matutdelingstilbudet i kommunen.

Vi gjorde feltarbeid i Moss i juni 2023, og vi var til stede på en utdelingsdag i regi av Frelsesarmeen og Kirkens Bymisjon, og en utdelingsdag ved Evangeliesenterets kontaktsenter. Her presenterer vi hovedtrekkene i disse to matutdelingene, samt hovedtrekkene i bakgrunnen for «Fellesskap for mat».

Felles matutdeling

Den store åpne matutdelingen i Moss er hos Frelsesarmeen på Jeløya. I over et år har denne matutdelingen vært organisert i samarbeid med Kirkens Bymisjon. Matutdeling krever mye kapasitet fra begge aktørene, og dette er noe av bakgrunnen for samarbeidet. Dette har lagt grunnlaget for initiativet Fellesskap for mat og det nye konseptet med matutdeling i form av en gratisbutikk i sentrum.

Matutdelingen på Jeløya er en åpen matutdeling. Begge organisasjonene har tidligere hatt matutdeling i forbindelse med sitt sosiale arbeid og med matservering, men etter økt pågang har de ikke lenger kapasitet til dette. En viktig målsetting med en ny felles matutdeling i sentrum er å frigjøre kapasitet til å kunne drive mer med sosialt arbeid og oppfølging av de som har behov for hjelp.

Det er matutdeling annen hver onsdag kl. 10–12. Det er på nåværende tidspunkt ingen registrering.

Matutdelingen på Jeløya er organisert slik at utdelingen er i døra til lokalet hvor de har maten. Det er to personer som står ved et bord i døra og deler ut mat. Inne i lokalet er det et område hvor all maten som er tilgjengelig er lagt ut, og frivillige pakker poser ferdig til utdeling. Det er ingen særskilt tilpasning av posene.

Det blir raskt lang kø ved matutdelingen. På den utdelingsdagen vi var der, ble det delt ut 390 poser med mat. Den første timen ble det delt ut 250 poser. Det har vært en stor økning i hvor mange som oppsøker denne matutdelingen. Siste utdeling før sommeren 2022 var det 80 personer som hentet mat, da de åpnet igjen i august 2022 var det 170, utover høsten steg dette til rundt 300, og nå er det rundt 400 som kommer. Det er om lag 100 ukrainere, så denne gruppen forklarer ikke hele økningen.

I tillegg til de posene som ble delt ut på matutdelingen, ble det pakket 17 poser som ble kjørt ut til personer som av ulike årsaker ikke kan hente, og i tillegg var 12–13 poser til personer som den ansatte i Frelsesarmeen reiste hjem til med mat. Det

var også åtte personer som hadde avtale om å hente mat etter arbeidstid, det vil si etter at matutdelingen var stengt for dagen.

Området hvor de som skal hente mat oppholder seg, er skjermet for innsyn fra veien. Det er noen bord og stoler i venteområdet. Mottakerne stiller i kø på utsiden av lokalet før matutdelingen åpner. Det er ingen registrering av de som henter, men personer som kommer fra andre kommuner, får beskjed om at dette er et tilbud for bosatte i Moss. På den utdelingsdagen vi var der, kom det personer fra et mottak i en annen kommune, og de ble informert om dette. En person fra Frelsesarmeen er ansvarlig for det som skjer utenfor lokalet, og går rundt i køen og snakker med de som venter. Det er mange frivillige involvert i matutdelingen. Under matutdelingen er det om lag ti personer som deltar i pakking av poser og utdeling. I tillegg er det en ansatt fra Frelsesarmeen og dessuten en ansatt koordinator fra Fellesskap for mat (prosjektmidler fra kommunen til Kirkens Bymisjon). Før utdelingen har det vært flere frivillige involvert i henting av mat.

Tilgang til mat: Den felles matutdelingen er i sin helhet de siste årene basert på egne avtaler med ulike grossister i regionen, lokale butikker og næringslivsaktører. Lokalene til Frelsesarmeen gir tilgang til godkjente lokaler for oppbevaring og behandling av mat for videreformidling, kjøp og frys. De har mulighet for å pakke om store porsjoner med mat i mindre deler for utdeling. De har lagt vekt på å utvikle et grunnlag for lokal dugnad rundt Fellesskap for mat, som involverer både transportselskaper for å hente mat og tilgang til mat.

Evangeliesenteret

Evangeliesenterets kontaktsenter i Moss er et tilbud til personer med rusproblemer. Evangeliesenteret er en privat ideell kristen organisasjon med mange tilbud innenfor rusomsorg. Kontaktsenteret i Moss er et av totalt 18 kontaktsenter rundt i landet som i tillegg til øvrig aktivitet, driver matutdeling.

Kontaktsenteret i Moss har en åpen kafé med matutdeling hver tirsdag og torsdag fra 11:30–14:00. Matutdelingen er for personer med rusproblemer. Det er ingen registrering.

Kafeen er et åpent møtested hvor det serveres gratis middag, og hvor det også er mulig å få veiledning om muligheter for behandling, oppfølging, bolig og arbeid. Kontaktsenteret er et lavterskeltilbud, og gjestene er både personer med rusproblemer i aktiv rus, personer som har vært i behandling, personer i en fase med ettervern, og personer i legemiddelassistert behandling.

Matutdelingen er organisert som en del av kontaktsenterets kafé. Matutdelingen foregår fra et eget rom innerst i kafeen. I dette rommet er det lager for all maten som deles ut, det er hyller hvor matvarene er organisert, kjølerom og fryser. Dette rommet har også en egen inngang fra baksiden av huset, noe som gjør det enkelt å levere varer til lageret. I dette rommet pakkes matposer ferdig på forhånd.

Det er mulig å komme inn kun for å hente mat, men mange setter seg ned og spiser middag eller tar en kopp kaffe. De frivillige leverer også matposer ved bordet til noen av de som har satt seg ned for å spise.

Ved utgangen fra kafeen er det en kasse på et bord hvor gjestene kan legge fra seg matvarer i posen som de ikke ønsker å ta med hjem. Er det andre som ønsker disse varene, så kan de ta dem med seg.

Det deles ut om lag 25–30 matposer fra kafeen på hver utdeling. På den utdelingsdagen i juni hvor vi var i kafeen, var det 10–15 personer som satt lenge i kafeen, spiste og snakket med andre som var der. De fleste fikk med seg en matpose. I tillegg var 10–15 personer innom kafeen en kortere periode og hentet matpose. I tillegg til

matposene som deles ut fra kafeen, kjøres det ut matposer til personer Evangeliesenteret har kontakt med, og som av ulike årsaker ikke har mulighet til å hente mat selv. Det varierer hvor mange det kjøres ut til. Kafeen og den tilhørende matutdelingen har en definert målgruppe og mange faste gjester. Evangeliesenteret har ikke registrert noen endring i antallet som benytter tilbudet.

Til sammen er ti frivillige tilknyttet Evangeliesenterets kafé og matutdeling. Da vi var i kafeen en dag i juni, var tre frivillige til stede, i tillegg til daglig leder (som er ansatt) og en kokk. De tre frivillige har hovedansvar for å pakke og dele ut matposer, mens daglig leder er til stede i kafeen og er tilgjengelig for samtaler med gjestene. Også de frivillige er i perioder ute i kafeen og snakker med gjestene.

Maten som deles ut, hentes i hovedsak fra Matsentralen i Oslo. I tillegg får Evangeliesenteret mat som eventuelt blir til overs fra den felles matutdelingen til Frelsesarmeen og Kirkens Bymisjon. De har også en egen avtale med leveranse av egg fra Nortura.

Hjerterommet i Nannestad

I Nannestad kommune er det kun én matutdeling: Hjerterommet. Denne matutdelingen er også tilgjengelig for gjester fra Gjerdrum kommune. I regionen for øvrig er det matutdeling i Ullensaker (MatBua), i Eidsvoll (Vær så god) og i Hurdal (Damene i dalen). Hjerterommet er et diakonalt prosjekt som ble initiert av Den norske kirke i Nannestad i 2019. Hjerterommet består av en gjenbruksbutikk og en kafé i tillegg til matutdelingen.

Matutdelingen startet som et begrenset lokalt tilbud til personer som hadde økonomiske problemer, men har utviklet seg til en større åpen matutdeling.

Matutdelingen er åpen hver uke, tirsdag fra 13 –15. Det er en åpen matutdeling uten kriterier.

Matutdelingen finner sted i en liten bu ved siden av den gamle presteboligen i Nannestad. De som kommer for å hente mat, blir skrevet opp i en notatblokk, og senere ropt opp når det er deres tur. De går da fram til bua og får utdelt mat. Maten pakkes på forhånd av de frivillige som arbeider der, og den blir overlevert i esker/kasser eller ved at folk selv har med seg poser, trillebager eller liknende. Alle som kommer, får mat, men for de som kommer sist i køen, kan utvalget være begrenset.

Ved denne matutdelingen kan de som henter måtte vente en stund før det blir deres tur. De kan vente på krakker inne i eller utenfor den gamle prestegården der bua hvor det deles ut mat ligger. Mange venter også i bilen. Det skal bygges to nye brakker for å huse matutdelingen, men dette er fremdeles under arbeid.

I forkant av matutdelingene annonseres det på Facebook. Det har vært en økning i antall personer som mottar mat. I november 2022 var det 45 personer som hentet mat, ved utgangen av mai 2023 var det 58 personer som fikk utdelt matpose. Den økte pågangen skyldes i hovedsak at det er kommet flere ukrainske flyktninger som henter mat.

Det er tre frivillige tilknyttet Hjerterommets matutdeling, i tillegg til en ansatt i Nannestad kirke.

Maten som deles ut, hentes hos Matsentralen i Oslo. I tillegg mottar de sporadisk mat fra private givere og lokale butikker. De mottar også donasjoner fra enkeltpersoner og organisasjoner, og har fått et tilskudd fra kommunen.

Suppebilen i Ålesund

I Ålesund finnes matutdeling i regi av Frelsesarmeens Varmestua og Suppebilen. I tillegg har Hjelpegruppa Ålesund matutdeling i forbindelse med høytider. I denne studien har vi sett nærmere på Suppebilen.

Suppebilen er et mobilt suppekjøkken, eller en «kiosk på hjul», som ble startet i Ålesund sentrum i 2012. Initiativet er drevet fram av en ildsjel for folk som sliter i byen. Det startet som et tilbud om suppe og noen å snakke med, men utviklet seg etter hvert også til et tilbud om matutdeling. De fleste som tradisjonelt har benyttet suppebilens tilbud, er enslige med rusproblemer.

Suppebilen har som hovedregel hatt utdeling av suppe og mat hver fredag 11–13.

Tilbudet om matutdeling er p.t. under omstrukturering. Det har ikke vært matutdeling sommeren 2023, og de siste gangene i august kun for en avgrenset gruppe. Suppebilen har opplevd en stor pågang fra ukrainske flyktninger. Dette har gitt utfordringer med hensyn til kapasitet, mangel på mat og en opplevelse av å miste sin opprinnelige målgruppe.

Matutdelingen har funnet sted i inngangen til Korsatunellen i Ålesund. Suppebilen hadde en kjølevogn og en utdelingsvogn. Utenfor tunellen ble det satt ut boder med frukt og grønt, og ved den ene vognen var det stoler og mulighet for å sitte ned. Maten blir levert i poser, og de som hentet mat, kunne få 1–2 poser. Det har ikke vært praktisert noen registrering eller kriterier. Tidligere delte Suppebilen ut mat til om lag 40–60 personer, men etter krigen i Ukraina og mottak av flyktninger, har dette antallet steget til over 100.

Suppebilen hvor matutdelingen skjer, er kun en del av tilbudet. Det er også ment å være en møteplass, tilrettelegge for sosialt samvær og aktiviteter, tilby støttesamtaler og hjelpe de som trenger det til å få kontakt med det kommunale hjelpeapparatet.

Suppebilen er i hovedsak drevet av frivillige. Det er til sammen ti frivillige og én ansatt. Suppebilen henter mat fra overskuddslagre, lokale givere og matbutikker. Suppebilen mottar økonomisk tilskudd fra kommunen, og gaver fra privatpersoner og aktører.

Vedlegg 2 Informantoversikt mottakere

Hovedtrekk ved situasjonen til de 29 informantene som er mottakere av mat (n = 29).

Kjønn	Enslig	Barn under 18 år i hushold	Bakgrunn	NAV / ytelse	Jobb
K	x	x	Norsk	ufør	Bijobb
M		x	Norsk	ufør	VTAO
M	x		Innvandrer/flyktning	AAP	
K	x	x	Norsk	AAP	
K		x	Norsk	ufør	
K	x	x	Norsk		Sporadisk
K		x	Norsk	ufør	
K		x	Innvandrer/flyktning		Student
K	x	x	Innvandrer/flyktning	Introduksjonsstønad, NAV husleie og barnehage	60 %
M	x		Innvandrer/flyktning	Selvbosatt, ikke mottatt økonomisk bistand ennå	
K	x		Innvandrer/flyktning	Økonomisk sosialhjelp	
K		x	Innvandrer/flyktning	AAP	
M	x	x	Innvandrer/flyktning	Arbeidsledig?	Sporadisk
M	x		Innvandrer/flyktning	UDI, basisbeløp	
M	x		Norsk	Ufør	
M	x	x	Norsk	Ufør	Sporadisk
K	x		Norsk	Ufør	
K	x	x	Norsk	Ufør	
K	x		Norsk	Ufør	
M	x		Norsk	AAP	
M	x		Norsk	Ufør	
K		x	Innvandrer/flyktning		Deltid
k	X		Innvandrer/flyktning	Økonomisk sosialhjelp	
k			Innvandrer/flyktning	Venter på introduksjonsstønad, mottar økonomisk sosialhjelp	
k			Innvandrer/flyktning	Venter på introduksjonsstønad, mottar økonomisk sosialhjelp	
M	X		Innvandrer/flyktning	Økonomisk sosialhjelp	

K		Innvandrer/flyktning
K	x	Innvandrer/flyktning UDI, basisbeløp
K	x	Innvandrer/flyktning UDI, basisbeløp

Vedlegg 3 Manuell kartlegging

På 22 utdelingssteder ble det gjennomført en manuell kartlegging av matposemottakere. Se kartleggingskjemaet i vedlegg 5.

Navn	Sted
Evangeliesenteret Moss	Moss
Hjerterommet	Nannestad
Alta matstasjon	Alta
Blå Kors Bergen	Bergen
Frimat Hånes	Hånes
Frelsesarmeen Tønsberg	Tønsberg
Kirkens Bymisjon Tromsø	Tromsø
Frelsesarmeen Moss	Moss
Stiftelsen Erlik	Oslo
Blå Kors Drammen	Drammen
Sirdalskameratene	Sirdal
Foreningen Åpen Dør	Stavanger og Sandnes
Frimat Vågsbygd	Frimat Vågsbygd
Caritas Trondheim	Trondheim
Gatemagasinet Sorgenfri	Trondheim
KIL Fond Bergen	Bergen
Verdige Smil	Trondheim
Kirkens Bymisjon Arendal	Arendal
Frelsesarmeen Hamar	Hamar
Vefsn Røde Kors	Vefsn
Frelsesarmeen Elverum	Elverum
Evangeliesenteret Bergen	Bergen

Vedlegg 4 Spørreskjema til matutdelingene

Information
<p>På oppdrag fra Arbeids- og velferdsdirektoratet gjennomfører Fafo Institutt for arbeidslivs- og velferdsforskning og Institutt for samfunnsforskning en undersøkelse av det norske matutdelingstilbudet. Vi håper din organisasjon vil delta i undersøkelsen.</p> <p>Med matutdeling mener vi tilbud hvor personer kan få utdelt eller tilkjørt matvarer til egen husholdning. I undersøkelsen bruker vi betegnelsen matposer om tilbudet, men dette inkluderer også andre former for emballasje, som for eksempel matutdeling i pappkasser.</p> <p>Vi tenker ikke på matutdeling som er avgrenset til høytider, for eksempel at det kun deles ut matkasser til jul. Vi tenker heller ikke på tilbud hvor personer som deltar i en aktivitet med matservering noen ganger kan få matrester eller ferdige måltider med hjem, eller tilbud med utkjøring av ferdige måltider.</p>

Label43	Det er frivillig å delta i undersøkelsen, og du kan trekke deg så lenge studien pågår uten å oppgi noen grunn. Vi vil behandle opplysningene du oppgir konfidensielt og bare til det formålet som er beskrevet i eposten. Deltakelse er basert på ditt samtykke. Prosjektet vil etter planen avsluttes innen 31.9.2023. Da vil datamaterialet bli anonymisert og alle kontaktopplysningene blir slettet. Så lenge prosjektet pågår, kan du be om innsyn i hvilke opplysninger som er lagret om din organisasjon. Du finner mer informasjon om dette i epostinvitasjonen som du tilsendt sammen med lenken til denne undersøkelse.
♦ range:*	
Jeg samtykker til å delta i spørreundersøkelsen og at mine opplysninger kan behandles til prosjektet er avsluttet	☐ 1
♦ skip:exit	☐ 2
Jeg samtykker ikke (undersøkelsen avsluttes)	

Label1	Deler du/din organisasjon ut matvarer?
♦ range:*	
Ja, regelmessig	☐ 1
Ja, innimellom	☐ 2
♦ skip:exit	☐ 3
Nei	

Label2	Utover matutdeling, har du/din organisasjon et tilbud om matservering til vanskeligstilte?
♦ filter:\Label1.a=1	
♦ range:*	
Ja	☐ 1
Nei	☐ 2
Vet ikke	☐ 3

Label3	Hva vil det si at dere deler ut mat innimellom? Flere svar mulig.
♦ filter:\Label1.a=2 ♦ range:*	
Personer som deltar i våre aktiviteter kan av og til få en matpose	☐ 1
Personer som spiser hos oss kan av og til få med matrester hjem.	☐ 2
Vi deler ut matposer noen ganger i året.	☐ 3
Annet, vennligst forklar:	Open

Label4	Hvor ofte deler dere ut matposer?
♦ filter:\Label1.a=1 ♦ range:*	
Flere ganger i uken	☐ 1
1 gang i uken	☐ 2
Flere ganger i måneden	☐ 3
1 gang i måneden	☐ 4
Annet, vennligst forklar	Open

Label5	Hvor ofte kan en gjest som hovedregel hente matpose hos dere?
♦ filter:\Label1.a=1 ♦ range:*	
Ingen begrensning	☐ 1
En gang per utdeling	☐ 2
Begrensning i antall per uke eller måned, presiser:	Open

Label6	Når på dagen har dere vanligvis utdeling eller utkjøring av matposer?
♦ filter:\Label1.a=1 ♦ range:*	
På dagtid	☐ 1
På kveldstid	☐ 2
Både dag- og kveldstid	☐ 3

Label7	Hvordan foregår selve utdelingen av matposer? (Flere kryss er mulig).
♦ filter:\Label1.a=1 ♦ range:*	
Folk kommer til våre lokaler eller et fast lokale vi bruker og henter matposer på et fast tidspunkt.	☐ 1
Vi avtaler tidspunkt der folk kan komme til våre lokaler og hente matposer	☐ 2
Vi leverer matposer hjemme hos folk	☐ 3
Vi har utdeling av matposer på en parkeringsplass eller et annet sted utendørs	☐ 4
Ansatte i offentlige etater henter matposer hos oss til personer som trenger det	☐ 5
Vi kjører ut matposer på forespørsel fra ansatte i ulike helse- og velferdstjenester i kommunen.	☐ 6
Annet, vennligst beskriv:	Open

Label8	Den maten dere deler ut, hvordan har dere fått tilgang til den? (Flere svar mulig).
♦ range:*	
Vi henter mat på en av Matsentralens utdelingsteder	☐ 1
Vi får mat av butikker og lokalt næringsliv	☐ 2
Vi får matvarer av andre lokale organisasjoner eller privatpersoner	☐ 3
Vi kjøper mat for egne midler	☐ 4
Annet, vennligst beskriv	Open

Label9	Vi ber deg om å markere i tabellen under hvor ofte ulike matvarer vanligvis inngår i en matpose?																																																																																				
♦ filter:\Label1.a=1																																																																																					
♦ range:*																																																																																					
	<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>Alltid</th> <th>Ofte</th> <th>Sjelden</th> <th>Aldri</th> <th>Ikke aktuelt</th> <th></th> </tr> <tr> <th></th> <th>1</th> <th>2</th> <th>3</th> <th>4</th> <th>5</th> <th></th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Middagsprodukter med lang holdbarhet</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>1</td> </tr> <tr> <td>Frukt og grønnsaker</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>2</td> </tr> <tr> <td>Kjøtt, fisk eller andre ferske middagsprodukter</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>Frokostprodukter med lang holdbarhet</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>4</td> </tr> <tr> <td>Ferske frokostprodukter (egg, ost, melk, pålegg)</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>Godteri, kjeks eller kake</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>6</td> </tr> <tr> <td>Mineralvann, saft eller annen drikke</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>7</td> </tr> <tr> <td>Hygieneartikler</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>8</td> </tr> <tr> <td>Dyrefor</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>9</td> </tr> <tr> <td>Tørrevarer (kaffe, te, pasta, ris etc.)</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>10</td> </tr> </tbody> </table>		Alltid	Ofte	Sjelden	Aldri	Ikke aktuelt			1	2	3	4	5		Middagsprodukter med lang holdbarhet	☐	☐	☐	☐	☐	1	Frukt og grønnsaker	☐	☐	☐	☐	☐	2	Kjøtt, fisk eller andre ferske middagsprodukter	☐	☐	☐	☐	☐	3	Frokostprodukter med lang holdbarhet	☐	☐	☐	☐	☐	4	Ferske frokostprodukter (egg, ost, melk, pålegg)	☐	☐	☐	☐	☐	5	Godteri, kjeks eller kake	☐	☐	☐	☐	☐	6	Mineralvann, saft eller annen drikke	☐	☐	☐	☐	☐	7	Hygieneartikler	☐	☐	☐	☐	☐	8	Dyrefor	☐	☐	☐	☐	☐	9	Tørrevarer (kaffe, te, pasta, ris etc.)	☐	☐	☐	☐	☐	10
	Alltid	Ofte	Sjelden	Aldri	Ikke aktuelt																																																																																
	1	2	3	4	5																																																																																
Middagsprodukter med lang holdbarhet	☐	☐	☐	☐	☐	1																																																																															
Frukt og grønnsaker	☐	☐	☐	☐	☐	2																																																																															
Kjøtt, fisk eller andre ferske middagsprodukter	☐	☐	☐	☐	☐	3																																																																															
Frokostprodukter med lang holdbarhet	☐	☐	☐	☐	☐	4																																																																															
Ferske frokostprodukter (egg, ost, melk, pålegg)	☐	☐	☐	☐	☐	5																																																																															
Godteri, kjeks eller kake	☐	☐	☐	☐	☐	6																																																																															
Mineralvann, saft eller annen drikke	☐	☐	☐	☐	☐	7																																																																															
Hygieneartikler	☐	☐	☐	☐	☐	8																																																																															
Dyrefor	☐	☐	☐	☐	☐	9																																																																															
Tørrevarer (kaffe, te, pasta, ris etc.)	☐	☐	☐	☐	☐	10																																																																															

Label10	Har dere etablert et system for å registrere de som mottar matposer? (Flere svar mulig)
♦ filter:\Label1.a=1	
♦ range:*	
Ja, vi har en oversikt over faste gjester og registrerer hver gang de mottar matposer	☐ 1
Ja, vi registrerer hvor mange og/eller hvem som mottar matposer på hver utdeling	☐ 2
♦ exclusive:yes	☐ 3
Nei, vi har ikke noe fast system for å registrere hvor mange eller hvem som mottar matposer	

Label11	Hvor mange mottok matpose fra dere forrige gang dere hadde utdeling? Vi tenker her på antall personer som hentet eller fikk utlevert matpose, ikke hvor mange personer maten var ment å dekke.
♦ filter:\Label10.a=1;2	
Skriv inn antall personer Open	
Label12	Hvor mange vil du anslå at mottok matpose fra dere forrige gang dere hadde utdeling? Vi tenker her på antall personer som hentet eller fikk utlevert matpose, ikke hvor mange personer maten var ment å dekke.
♦ filter:\Label10.a=3	
Skriv inn antall personer Open	
Label13	Hvor mange mottok matpose fra dere på en typisk utdelingsdag for et halvt år siden, dvs i november 2022. Vi tenker her på antall personer som hentet eller fikk utlevert matpose, ikke hvor mange personer maten var ment å dekke.
♦ filter:\Label10.a=1;2	
Skriv inn antall personer Open	
Label14	Sammenlignet med for et halvt år siden (november 2022) var det flere, færre eller omtrent like mange som hentet matposer forrige gang dere hadde utdeling?
♦ filter:\Label10.a=3	
♦ range:*	
Det var flere som hentet matposer sist vi hadde utdeling enn i november 2022	☐ 1
Det var omtrent like mange som hentet matposer nå som i november 2022	☐ 2
Det var færre som hentet matposer sist vi hadde utdeling enn i november 2022	☐ 3
Vi delte ikke ut mat i november 2022	☐ 4
Vet ikke	☐ 5
Label15	Hvis du tenker enda lenger tilbake i tid, til før koronapandemien, har det vært noen endringer i hvor mange som henter matposer hos dere siden den gangen?
♦ filter:\Label1.a=1	
♦ range:*	
Ja, det er flere som henter mat nå enn for tre år siden	☐ 1
Ja, det er færre som henter mat nå enn for tre år siden	☐ 2
Nei, det er ingen endringer i antallet som henter mat	☐ 3
Ikke aktuelt	☐ 4
Vet ikke	☐ 5

Label16	Hvilke av følgende grupper mottar vanligvis matposer fra dere? (Flere svar mulig).
♦ range:*	
Alderspensionister	☐ 1
Flyktninger fra Ukraina	☐ 2
Andre flyktninger eller innvandrere	☐ 3
Arbeidsinnvandrere	☐ 4
Papirløse migranter	☐ 5
Fattige tilreisende (tiggere fra EØS-området)	☐ 6
Par med barn	☐ 7
Enslige med barn	☐ 8
Personer med rusproblemer (inkludert alkohol)	☐ 9
Personer med psykiske helseproblemer	☐ 10
Personer som er i lønnet arbeid	☐ 11
Personer som er arbeidsledige eller permitterte	☐ 12
Personer som er uføre/har nedsatt arbeidsevne	☐ 13
Studenter	☐ 14
Annet, presiser:	Open
♦ exclusive:yes Vet ikke	☐ 15

Label17	Sammenliknet med for 3 år siden (altså før koronapandemien), har det vært noen endringer i hvem som henter mat hos dere?
♦ filter:\Label1.a=1	
♦ range:*	
Ja, det kommer flere fra denne gruppen/disse gruppene:	Open
Ja, det kommer færre fra denne gruppen/disse gruppene:	Open
♦ exclusive:yes Nei, det har ikke vært noen endringer	☐ 1
♦ exclusive:yes Ikke aktuelt	☐ 2

Label18	Er matutdelingen deres innrettet mot noen særskilte målgrupper?
♦ filter:\Label1.a=1	
♦ range:*	
Nei, vi har ingen særskilt målgruppe, vi deler ut mat til alle som trenger det	☐ 1
Ja, vi har en eller flere særskilte målgrupper	☐ 2
Vet ikke	☐ 3

Label19	Hvilke grupper forsøker dere særlig å nå?
♦ filter:\Label18.a=2	
Skriv her Open	

Label20	Er det knyttet noen vilkår eller kriterier for mottak av matposer?
♦ filter:\Label1.a=1	
♦ range:*	
Ja	☐ 1
Nei	☐ 2

Label21	Hva er kriteriene for å motta matposer hos dere? (Flere svar mulig.)
♦ filter:\Label20.a=1	
♦ range:*	
At man tilhører målgruppen for vårt tilbud	☐ 1
At kan legge fram informasjon om inntekter og utgifter slik at vi kan vurdere behovet	☐ 2
At man selv møter opp for å hente maten, med mindre det er gjort avtale om noe annet	☐ 3
Vi foretar en skjønsmessig vurdering av den enkeltes situasjon og behov for mat	☐ 4
Annet, vennligst forklar:	Open

Label22	Hvor mange personer (ansatte eller frivillige) er vanligvis involvert i matutdelingen hos dere? Bruk tall, ikke bokstaver.
♦ filter:\Label1.a=1	
Ansatte	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> 1
Frivillige	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> 2

Label23	Kan du anslå hvor mye arbeidstid som går med på å administrere og gjennomføre en typisk matutdeling (ansatte og frivillige)? Dersom dette varierer mye, ber vi deg tenke på den siste utdelingen dere hadde. Vi regner 7,5 arbeidstimer i et dagsverk. Eksempel: Dersom dere var tre personer som bruker to dagsverk hver på en matutdeling betyr dette at det går med 6 dagsverk.
♦ filter:\Label1.a=1	
Skriv antall dagsverk (bruk tall): <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> 1	

Label24	Har du/din organisasjonen noen andre tilbud i lokalmiljøet som er åpne for de som mottar mat fra dere?
♦ range:*	
Ja	☐ 1
Nei	☐ 2
Vet ikke	☐ 3

Label25	Hva slags tilbud har dere i lokalmiljøet? (Flere svar mulig)
♦ filter:\Label24.a=1	
Kafe eller annen matservering	☐ 1
Sosionomtjeneste eller rådgivningstilbud	☐ 2
Fritidstilbud/kulturelle aktiviteter/idrettsaktiviteter for voksne	☐ 3
Fritidstilbud/kulturelle aktiviteter/idrettsaktiviteter for barn og unge	☐ 4
Arbeidsrettede tiltak eller aktiveringstiltak	☐ 5
Akuttovernatting eller sanitære tilbud	☐ 6
Botilbud for vanskeligstilte	☐ 7
Tro og livssynsaktiviteter	☐ 8
Annet, vennligst utdyp	Open

Label26	Har dere særlige tilbud til noen av disse gruppene? (Flere svar mulig).
♦ filter:\Label24.a=1	
Barnefamilier	☐ 1
Flyktninger/innvandrere	☐ 2
Eldre/alderspensionister	☐ 3
Personer med rus- og/eller psykiske helseproblemer	☐ 4
Andre, skriv her	Open

Label27	Hvor vanlig er det at de som mottar matposer også deltar i andre aktiviteter hos dere?
♦ filter:\Label1.a=1	
♦ range:*	
Alle, eller de aller fleste, deltar også i andre aktiviteter	☐ 1
Mange deltar også i andre aktiviteter	☐ 2
Noen få deltar også i andre aktiviteter	☐ 3
Ingen av de som henter mat deltar i andre aktiviteter	☐ 4
Vet ikke	☐ 5
Ikke aktuelt	☐ 6

Label28	Utover å dele ut matposer regelmessig, tilbyr din organisasjon/virksomhet noen andre former for økonomisk eller materiell hjelp? (Flere svar er mulig)
♦ filter:\Label1.a=1	
♦ range:*	
Ja, folk kan få direkte økonomisk støtte eller hjelp til å betale regninger	☐ 1
Ja, vi hjelper folk med klær, sko	☐ 2
Ja, vi hjelper folk med fritidsutstyr	☐ 3
Ja, folk kan matkasser til jul eller andre høytider	☐ 4
Ja, folk kan få gavekort eller gaver til jul eller andre høytider	☐ 5
Ja, folk kan få møbler, hvitevarer eller andre materielle gjenstander, eller de kan få økonomisk hjelp til å kjøpe slike varer	☐ 6
♦ exclusive:yes Nei, vi deler kun ut matposer	☐ 7
♦ exclusive:yes Vet ikke	☐ 8

Label29	Samarbeider dere med andre i lokalsamfunnet for å bistå de som henter mat hos dere? (Flere svar mulig).
♦ range:*	
Ja, vi samarbeider med andre frivillige organisasjoner	☐ 1
Ja, vi samarbeider med private aktører	☐ 2
Ja, vi samarbeider med kommunale tjenester	☐ 3
♦ exclusive:yes Nei, vi samarbeider ikke med noen	☐ 4

Label30	Hva samarbeider dere med andre frivillige organisasjoner om? (Flere svar mulig).
♦ filter:\Label29.a=1	
Vi koordinerer oss slik at vi har matutdeling på forskjellige dager	☐ 1
Samarbeider om matutlevering	☐ 2
Vi koordinerer oss slik at vi når ut til flest mulig grupper	☐ 3
Andre organisasjoner henviser folk til oss	☐ 4
Vi henviser til andre organisasjoners matutlevering	☐ 5
Vi koordinerer henting av mat fra matsentral eller andre aktører	☐ 6
Har vi mat til overs så gir vi til andre frivillige organisasjoner	☐ 7
Annet, vennligst utdyp:	Open

Label31	Hva samarbeider dere med private aktører om? (Flere svar mulig).
♦ filter:\Label29.a=2	
Vi mottar mat (for eksempel fra butikker)	☐ 1
Vi mottar penger slik at vi kan kjøpe mat	☐ 2
Vi leier lokaler	☐ 3
De henviser folk til oss	☐ 4
Annet, vennligst utdyp:	Open

Label32	Hva samarbeider dere med kommunale tjenester om? (Flere svar mulig).
♦ filter:\Label29.a=3	
Vi mottar økonomisk støtte	☐ 1
Vi informerer dem om tilbudet vi har, slik at de kan videreformidle informasjon til de som er i kontakt med dem	☐ 2
Vi har jevnlig møter/dialog med relevante kommunale etater om situasjonen til vanskeligstilte i lokalmiljøet	☐ 3
Vi leverer ut mat på oppdrag fra kommunale tjenester	☐ 4
Kommunale tjenester viser noen av sine brukere til oss	☐ 5
Annet, vennligst utdyp	Open

Label33	Har dere noen andre former for samarbeid med noen?
♦ filter:\Label29.a=4	
♦ range:*	
Vennligst utdyp	Open
Nei, ingen	☐ 1

Label35	Vil du si at dere vanligvis klarer å dekke behovet for mathjelp hos vanskeligstilte som oppsøker dere? (Flere svar er mulig)
♦ range:*	
♦ exclusive:yes	
Ja	☐ 1
Nei, vi må si nei til personer som oppsøker matutdelingen fordi de ikke er i vår målgruppe	☐ 2
Nei, vi har ikke nok mat til at alle som tar kontakt kan få	☐ 3
Nei, vi avviser ingen, men de som får matpose kunne trengt mer mat i posen	☐ 4
Annet, skriv her	Open

Label34	Har det vært noen endringer i lokalmiljøet som har påvirket behovet for mathjelp?
♦ range:*	
Ja, det har kommet mange flyktninger	☐ 1
Ja, det er mange som har blitt permitterte / mistet jobben	☐ 2
Annet, skriv her	Open
♦ exclusive:yes	
Nei	☐ 3

Label36	Hvordan får vanskeligstilte kjennskap til matutdelingstilbudet deres? (Flere svar mulig).
♦ filter:\Label1.a=1	
Informasjon på facebookside vår	☐ 1
Informasjon på nettside vår	☐ 2
Oppslag og informasjon om tilbudet på ulike steder i kommunen	☐ 3
Vi informerer på våre aktiviteter til vanskeligstilte	☐ 4
Mottakerne får i hovedsak vite om tilbudet av andre	☐ 5
Kommunale tjenester informerer sine brukere om tilbudet vårt	☐ 6

Label37	Kan du anslå hvor stor andel av de totale kostnadene ved matutdelingen som kommer fra din organisasjons egne midler (for eksempel innsamlede midler, gaver, medlemskontingenter el.l.)?
♦ filter:\Label1.a=1	
♦ range:*	
Skriv i prosent:	Open
Vet ikke	☐ 1

Label38	Hvis du/dere har noen kommentarer om forhold ved matutdelingstilbudet deres som vi bør kjenne til, så tar vi gjerne imot informasjon. Ta kontakt med oss direkte, eller skriv her:
♦ filter:\Label1.a=1	
Open	

Label41	Bistand med kartlegging av de som mottar mathjelp I prosjektet skal vi velge ut 30 matutdelinger der vi kartlegger mottakerne ved hjelp av et kort registreringsskjema. Dette vil gi oss verdifull informasjon om hva som kjennetegner de som mottar mathjelp. Vi samler ikke inn sensitive data, men stiller 10-12 enkle spørsmål om alder, kjønn, familiesituasjon, landbakgrunn, erfaring med å motta mat, inntektsgrunnlag, erfaringer fra arbeidslivet. Det er frivillig å delta i kartleggingen, men for å få gjennomført den er vi avhengige av å samarbeide med dere. Vi trenger hjelp til å dele ut og samle inn skjemaene og at dere eventuelt bistår de som ikke klarer å fylle ut kartleggingsskjemaet selv. Kartleggingen skal gjennomføres før sommerferien. Kan den matutdelingen du representerer være interessert i å delta i denne delen av undersøkelsen?
♦ filter:\Label1.a=1	
♦ range:*	
Ja, vi deltar gjerne i kartleggingen av de som mottar mat	☐ 1
Nei, vi har dessverre ikke anledning til å delta i kartleggingen	☐ 2

Label42	Takk for at dere er villige til å bli vurdert for deltakelse i casestudien. For at vi skal kunne ta kontakt med dere om dette, trenger vi at dere oppgir kontaktinformasjon her. Denne informasjonen blir ikke koblet mot svarene i spørreskjemaet:
♦ filter:\Label41.a=1	
Navn:	Open
Organisasjonen du representerer:	Open
Telefonnummer:	Open
Epostadresse:	Open

Vedlegg 5 Digitalt kartleggingsskjema til matmottakere

Bli med i spørreundersøkelse om behov for hjelp med mat! (undersøkelsen er anonym)

Forskningsstiftelsen Fafo og Institutt for samfunnsforskning gjennomfører en undersøkelse av det norske matutdelingstilbudet. Nå inviterer vi dere som mottar av mathjelp til å være med i en spørreundersøkelse. Det tar ikke mer enn 5 minutter og vi håper du vil delta! Besvarelsen er anonym.

Vi ber deg kun om å besvare 7 spørsmål. Svarene på disse spørsmålene vil gi oss verdifull informasjon om bruk av de norske matutdelingene. Din deltakelse er viktig for undersøkelsen, og vi håper du vil bidra!

Du kommer direkte til undersøkelsen via denne lenken: <https://url.quenchtec.net/Z3OPyDjZ> eller ved å scanne QR-koden under ved hjelp av kameraet på mobiltelefonen din. Du gjør dette ved å åpne kamera på telefonen og holde kamera over QR-koden:

Det er selvsagt frivillig å delta i undersøkelsen. Spørreundersøkelsen er utformet slik at all informasjon behandles konfidensielt og selv ikke forskergruppen kan se hvem som har svart. I skjemaet lagres det ingen personopplysninger. Undersøkelsen gjennomføres på oppdrag fra Arbeids- og velferdsdirektoratet, og resultatene vil bli presentert i en forskningsrapport.

Har du spørsmål om opplegget ta gjerne kontakt med Ketil Bråthen, keb@fafo.no tlf. 93429375 eller prosjektleder Tone Fløtten, tof@fafo.no.

Vennlig hilsen

Fafo ved

Tone Fløtten og Ketil Bråthen

Vedlegg 6 Manuelt kartleggings skjema til matmottakere

Spørsmål til deg som besøker matutdelingstilbudet

Fafo og Institutt for Samfunnsforskning gjennomfører et forskningsprosjekt om tilbudet om matutdeling. Vi gjør dette prosjektet på oppdrag fra Arbeids- og velferdsdirektoratet. Vi vil gjerne få stille deg noen spørsmål om din bakgrunn. Vi spør deg ikke om navn eller noe annet som kan gjøre det mulig å gjenkjenne deg, så du vil være helt anonym.

1. Kjønn

Mann Kvinne Annet Vil ikke svare

2. Hvor gammel er du?

Under 25 år 26-35 år 36-45 år
 46-55 år 56-65 år 66 år eller mer

3. Er du gift/samboer eller enslig?

Gift/samboer Enslig

4. Har du hjemmeboende barn under 18 år?

Ja, barn i førskolealder
 Ja, barn i grunnskolealder
 Ja, barn i videregående skolealder
 Nei

5. Har du hjemmeboende barn over 18 år?

Ja Nei

6. Er du født i Norge?

Ja Nei

7. Om du ikke er født i Norge, hvilket land er du født i? _____

8. Når hentet du mat på en norsk matstasjon første gang?

I år I fjor For mer enn to år siden

9. Henter du, eller noen du bor sammen med, mat på noen andre matstasjoner enn denne?

Ja, ofte Ja, innimellom Nei

10. Hvor ofte henter du matpose?

- En gang i uka
- Flere ganger i måneden
- En gang i måneden
- Sjeldnere enn en gang i måneden

11. Er du i jobb nå?

- Ja, jobber fulltid
- Ja, jobber deltid
- Ja, jobber innimellom
- Nei

12. Har du vært i jobb i løpet av de siste 5 årene?

- Ja, har jobbet fulltid
- Ja, har jobbet deltid
- Ja, har jobbet innimellom
- Nei

13. Mottar du noen av følgende stønader eller trygder fra NAV?

- Uføretrygd
- Alderspensjon
- Sosialhjelp
- Introduksjonsstønad
- Kvalifiseringsstønad
- Arbeidsavklaringspenger
- Dagpenger/ledighetstrygd
- Annet, vennligst oppgi her: _____
- Nei

14. Leier du bolig eller eier du egen bolig?

- Leier privat bolig
- Leier kommunal bolig
- Eier egen bolig
- Har ikke egen bolig

15. Mottar du bostøtte?

- Ja
- Nei
- Vet ikke

Hvis du har noen kommentarer til undersøkelsen, eller det er noe du vil vi skal vite, kan du skrive det inn her:

Tusen takk for at du svarte på spørsmålene våre!

Mathjelp på dugnad

I denne rapporten presenteres resultatene fra en landsomfattende undersøkelse av det norske matutdelingstilbudet. I rapporten belyses forhold ved selve matutdelingstilbudet og hvordan etterspørselen etter mathjelp har endret seg de siste årene. Rapporten viser også hvem som henter mat og hva som er årsaken til at folk har behov for mathjelp.

Det er flere hundre matutdelinger i Norge. Utdelingene er lokalisert i hele landet, men det er flest i de store byene. De fleste matutdelingene merker et økende behov for mathjelp. De som henter matposer, opplever ulik grad av matusikkerhet. Noen har ikke nok å spise, noen har ikke råd til et ernæringsmessig forsvarlig kosthold, og noen må spare inn på matbudsjettet for å frigjøre penger til andre ting. Selv om vi ikke kan generalisere fra denne studien til alle som står i matkø, er det ikke tvil om at matkøene synliggjør den norske fattigdommen. Mange av mathjelpmottakerne som er kartlagt, deler særtrekkene til grupper med stor fattigdomsrisiko. Når det blir registrert både folk i jobb og par med barn blant matposemottakerne, er det grunn til å være oppmerksom på om det er i ferd med å vokse fram en ny type fattigdom.

Borggata 2B
Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
www.fafo.no

Fafo-rapport 2023:29
ID-nr.: 20865